РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Будинок

Ґвенда Рід стояла на набережній і злегка тремтіла від холоду.

Доки, будівлі, митниці й уся Англія, яку вона мала змогу бачити, неквапно гойдалися вгору та вниз.

І саме в ту мить вона ухвалила своє рішення – рішення, яке згодом призвело до таких важливих подій.

Вона не поїде поїздом до Лондона, як собі спланувала.

Зрештою, чого їй туди їхати? Ніхто там на неї не чекає, нікому вона там не потрібна. Вона щойно зійшла зі скрипучого пароплава, який гойдався на хвилях (для неї то була надзвичайно важка мандрівка упродовж трьох діб через Затоку й угору до Плімута), а тому сісти до потяга та знову гойдатися на рейках – це було те, чого їй найменше тепер хотілося. Вона піде до готелю, до гарного та надійного фірмового готелю, який стоїть на твердому ґрунті й ані скрипить, ані гойдається. Добре виспиться, а наступного ранку – звичайно ж, яка чудова думка! – а наступного ранку вона візьме напрокат машину й повільно, не поспішаючи, поїде через південь Англії шукати будинок, – гарний будинок, – будинок, який вона повинна знайти – так вони домовилися з Джайлзом. Атож, це просто чудова думка.

У такий спосіб вона побачить трохи Англії – Англії, про яку Джайлз їй розповідав і якої вона ніколи не бачила; хоч, як і більшість новозеландців, називала її Домом. У цю мить Англія видалася їй не надто привабливою. День був сірий та дощовий, збиралося на дощ, і віяв пронизливий, набридливий вітер. Певно, Плімут не найкраще місце в

Англії, подумала Ґвенда, слухняно прямуючи до будівлі митного й паспортного контролю.

Проте наступного ранку її опанували зовсім інші почуття. Сонце сяяло. Краєвид, що відкривався з її вікна, був привабливим. І загалом усесвіт більше не хитався й не гойдався. Він стабілізувався. Це була, нарешті, Англія, і вона сюди приїхала, Ґвенда Рід, молода одружена жінка, віком двадцять один рік, яка мандрувала світом. Повернення Джайлза до Англії ще не було чимось вирішеним остаточно. Він, можливо, приїде сюди слідом за нею вже за кілька тижнів. А може, за півроку. Це він запропонував, щоб Ґвенда перша приїхала до Англії й пошукала тут будинок, який би їх влаштував. Обоє вважали, що приємно десь мати власну оселю. Джайлз мав таку роботу, яка примушувала його багато мандрувати. Іноді Ґвенда його супроводжувала; часом обставини ставали цьому на заваді. Але їм обом подобалася думка про те, щоб мати власний дім – дім, який належав би лише їм. Джайлз нещодавно успадкував меблі від однієї зі своїх тіток, тож їхній намір придбати власний будинок був цілком розумним і практичним.

А що Ґвенда й Джайлз були людьми загалом добре забезпеченими, то здійснення цього наміру не становило труднощів.

Ґвенда спочатку не хотіла самостійно шукати дім. "Ми повинні зробити це разом", – сказала вона. Але Джайлз відповів їй, сміючись: "Я не дуже тямлю в будинках. Якщо він сподобається тобі, то сподобається й мені. Нехай там буде бодай невеликий садочок, і не треба нам якогось новочасного жахіття, і не треба чогось дуже великого. Десь на південному узбережжі – так я собі уявляю. У кожному разі не десь далеко всередині острова".

"Ти віддаєш перевагу якомусь конкретному місцю?" – запитала Ґвенда. Але Джайлз сказав, що ні. Він рано залишився сиротою (вони обоє були сироти), і йому доводилося їздити до різних родичів на вакації, тож жодне конкретне місце не було пов'язане для нього з якимись дорогими спогадами. Це мав бути дім Ґвенди – і вона не хотіла чекати,

поки вони зможуть вибрати його удвох. А що, як Джайлз затримається ще на півроку? Що їй робити протягом усього цього часу? Тинятися по готелях? Ні, вона повинна знайти будинок і оселитися в ньому.

– Ти просто хочеш зіпхнути всю цю роботу на мене, – сказала Ґвенда.

Але їй подобалася думка, що вона знайде для них дім, який буде вже готовий, затишний і обжитий на той час, коли повернеться Джайлз.

Вони одружилися лише три місяці тому, і вона дуже його кохала.

Розпорядившись, щоб сніданок їй принесли до ліжка, Ґвенда, після того як попоїла, обміркувала свої плани. Вона провела день, оглядаючи Плімут, який їй сподобався, а наступного дня взяла напрокат зручний автомобіль "даймлер" разом із водієм і вирушила в подорож Англією.

Погода була добра, і вона дуже тішилася своєю подорожжю. Оглянула кілька можливих будинків у Девонширі, але жоден її не задовольнив. Поспішати їй не було куди. Вона шукатиме далі. Вона навчилася читати поміж рядків сповнених ентузіазму повідомлень агентів із продажу нерухомого майна, й у такий спосіб уникла кількох даремних поїздок.

У вівторок увечері, десь через тиждень, коли її автомобіль їхав покрученою дорогою, що плавно спускалася з пагорба в Дилмаут, перетинаючи передмістя цього чарівного морського курорту, вона побачила дошку з оголошенням про продаж будинку, а між деревами промайнуло видиво невеличкої білої вікторіанської вілли.

Ґвенда здригнулася – у неї виникло відчуття, ніби вона впізнала щось давно їй знайоме. Це її будинок! Вона вже була переконана в цьому. У своїй уяві вона бачила садок, довгі вікна – вона не сумнівалася в тому, що цей будинок саме такий, який їй хочеться мати.

День уже хилився до вечора, коли вона зупинилася в готелі "Роял Кларенс" і поїхала до агентів із продажу нерухомості, про яких прочитала вранці на дошці з оголошенням.

Й ось тепер, дістався дозвіл оглянути будинок, вона стояла в довгій старовинній вітальні з двома заскленими дверима, що виходили на вимощену плитами терасу, за якою клапоть скелястого ґрунту, поцяткований низенькими розквітлими кущами, круто уривався до моріжка, який був нижче. Крізь дерева в кінці саду виднілося море.

Це мій будинок, подумала Ґвенда. Це наш дім. Я почуваюся вже так, ніби знаю кожен його куточок.

Двері відчинилися, й увійшла, шморгаючи носом, висока жінка із сумним виразом обличчя та нежиттю.

– Місіс Генґрейв? Я маю дозвіл від панів Ґелбрейта та Пендерлі. Боюся, я надто рано…

Місіс Генґрейв, прочистивши ніс, сумно промовила, що це не має жодного значення. Огляд будинку почався.

Атож, він був саме такий, як треба. Не дуже великий. Трохи старомодний, але вони з Джайлзом зможуть добудувати ще одну або дві ванні кімнати. Кухню можна буде модернізувати. На щастя, у ній уже була "Ага"[1]. Якщо, крім того, поставити нову зливальницю та сучасне обладнання…

Крізь усі плани й турботи Ґвенди тонко дзижчав голос місіс Генґрейв, яка розповідала подробиці останньої хвороби майора Генґрейва. Половина Ґвенди докладала всіх зусиль, щоб видобувати із себе принагідні звуки співчуття, симпатії та розуміння. Усі родичі місіс Генґрейв жили в Кенті – тож бідолашна вдова хотіла оселитися десь

неподалік від них… Майор дуже любив Дилмаут, протягом багатьох років був секретарем місцевого гольф-клубу, але вона…

– Так… Звичайно… Який то був жах для вас… Цілком природно… Атож, притулки для літніх людей такі… Звісно… Вам ліпше..

А друга половина Ґвенди гарячково міркувала: "Тут, я думаю, треба буде поставити комод для білизни… Так. Подвійна кімната з видом на море – Джайлзу вона сподобається. А ось дуже затишна невеличка кімната, – Джайлз тут зможе перевдягатися. Ванна кімната – я сподіваюся, ванна тут облицьована червоним деревом – о, справді, так воно і є! Як мило – і вона стоїть у самому центрі кімнати! Я нічого не стану змінювати – тут усе нагадує про певний історичний період!"

Така величезна ванна!

Тут можна буде намалювати яблука. І човни з вітрилами… і качок. Можна буде створити враження, ніби ти в морі… А он ту темну задню кімнату ми перетворимо на дві по-справжньому сучасні ванні кімнати, які блищатимуть хромом і зеленою фарбою – труби можна буде прокласти над кухнею, а все інше залишити, як воно є…

– Плеврит, – сказала місіс Генґрейв. – Мені загрожує запалення легень…

– Це жахливо, – сказала Ґвенда. – А ви не маєте ще однієї спальні в кінці коридору?

Спальня там була, і саме така, якою Ґвенда її собі уявляла. Майже кругла, з еркерним вікном. Її треба буде оновити, звичайно. Вона була в цілком пристойному стані, але чому люди, схожі на місіс Генґрейв, так полюбляли фарбувати стіни в цей колір відтінку гірчиці з печивом?

Вони повернулися коридором назад. Ґвенда задоволено мурмотіла:

– Шість, ні, сім спалень, рахуючи маленьку й ту, що в мансарді.

Дошки тихо поскрипували в неї під ногами. Ґвенда вже почувалася так, ніби вона, а не місіс Генґрейв живе в цьому домі! Присутність місіс Генґрейв була тут явно недоречною – адже вона полюбляла фарбувати кімнати в колір гірчиці з печивом і прикрашати вітальню фризом із гліциніями. Ґвенда подивилася на аркуш паперу у своїй руці, на якому на машинці були надруковані відомості про будинок і ціна за нього, яку просив власник.

За останні кілька днів Ґвенда детально ознайомилася з цінами на будинки. Запрошувана сума не була великою – звісно, дім потребував певної модернізації – але навіть у цьому випадку… І вона також звернула увагу на слова: "Ціна може бути предметом обговорення". Мабуть, місіс Генґрейв надто прагнула виїхати до Кента й оселитися неподалік від родичів…

Вони почали спускатися сходами, коли Ґвенда несподівано відчула, як хвиля ірраціонального страху накотилася на неї. То було хворобливе відчуття, і воно зникло майже відразу по тому, як виникло. Проте воно наштовхнуло її на нову думку.

– А цей дім не належить до тих, які навідують привиди? – запитала вона.

Місіс Генґрейв, що була на крок попереду неї й дійшла у своїй розповіді до того моменту, коли здоров'я майора Генґрейва стало швидко погіршуватися, подивилася на неї з виразом ображеного подиву.

– Принаймні, мені про це нічого не відомо, місіс Рід. Невже вам хтось розповідав щось подібне?

– А самі ви нічого не відчували, нічого не бачили? Може, тут хтось помер?

Вона сама відчула недоречність свого запитання, але ця думка прийшла до неї на секунду або дві запізно. Адже майор Генґрейв…

– Мій чоловік помер у притулку Святої Моніки, – сухо відказала місіс Генґрейв.

– Так, звичайно. Ви мені це казали.

Місіс Генґрейв провадила тим самим крижаним тоном:

– У будинку, спорудженому десь років сто тому, безперечно, хтось помирав протягом періоду його існування. Проте міс Елворті, у якої мій любий чоловік придбав цей дім сім років тому, була в пречудовому стані здоров'я й до того ж мала намір виїхати за кордон й зайнятися там місіонерською працею, і вона не згадувала про якісь випадки недавніх смертей у своїй родині.

Ґвенда поквапилася заспокоїти ображену місіс Генґрейв. Вони знову повернулися до вітальні. То була затишна й чарівна кімната, у ній панувала саме та атмосфера, яка подобалася Ґвенді. Напад паніки, який вона щойно пережила, здавався їй незбагненним. Що на неї найшло? У цьому домі не було нічого поганого.

Запитавши в місіс Генґрейв дозволу оглянути сад, вона вийшла через засклені двері на терасу.

Тут мають бути сходи, подумала Ґвенда, спускаючись на моріжок.

Але замість сходів там були справжні хащі форситії, які в цьому конкретному місці, схоже, виросли набагато густішими й вищими, ніж зазвичай, геть затуливши вид на море.

Ґвенда кивнула сама до себе. Вона все це змінить.

Ідучи за місіс Генґрейв, вона пройшла вздовж тераси й спустилася на кілька кроків униз, на далекий куток моріжка. Звернула увагу на те, що чагарі на скельних виступах ніхто ніколи не розчищав, а більшість розквітлих кущів давно слід було підстригти.

Місіс Генґрейв промурмотіла вибачливо, що сад досить занедбаний. Вона могла дозволити собі запрошувати садівника лише двічі на тиждень. Але здебільшого той не приходив узагалі.

Вони оглянули невеличкий, але дуже цікавий окремий садочок, до якого виходили двері з кухні, і повернулися в дім. Ґвенда сказала, що хоче подивитися ще кілька будинків, і хоч Дім-на-Горі (яка нецікава назва!) їй дуже сподобався, вона ще не готова ухвалити остаточне рішення.

Місіс Генґрейв розпрощалася з нею з виразом сумної задуми, наостанок з особливою протяжністю шморгнувши носом.

Ґвенда повернулася до агентів, зробила офіційну пропозицію, пославшись на оцінку страхової фірми, і решту ранку присвятила прогулянці по Дилмауту. Це було чарівне й старомодне курортне містечко на морському узбережжі. На його далекому "модерному" кінці були два готелі, що здавалися цілком сучасними, та кілька недобудованих на вигляд бунгало, але географічне розташування узбережжя, підпертого низкою пагорбів, урятувало Дилмаут від надмірного зростання.

По обіді Ґвенда одержала телефонний дзвінок від агентів, які повідомили, що місіс Генґрейв прийняла її пропозицію. З лукавою усмішкою на вустах Ґвенда пішла на пошту й надіслала телеграму Джайлзові:

Я купила будинок. Кохаю. Ґвенда.

– Це його здивує, – сказала Ґвенда, звертаючись сама до себе. – Він переконається, що і я дещо вмію.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Шпалери

I

Минув місяць, і Ґвенда оселилася в Домі-на-Горі. Вона забрала меблі Джайлзової тітки зі складу й обставила ними будинок. То були старовинні меблі дуже високої якості. Одну чи дві великі шафи на одяг Ґвенда продала, але решта чудово розташувалися в їхньому новому домі й були з ним у цілковитій гармонії. Невеличкі гарні столики з пап'є-маше, оздоблені перламутром і розфарбовані замками та трояндами, вона поставила у вітальні. У цьому гарнітурі були також столик для рукоділля, що мав під стільницею приладнаний мішок із чистого шовку, письмовий стіл із рожевого дерева та стіл із червоного дерева при канапі.

Так звані легкі стільці Ґвенда розподілила між різними спальнями й купила два великі й зручні глибокі крісла для себе та Джайлза, поставивши їх по обидва боки каміна. Велику канапу зразка "честерфілд" вона звеліла поставити під вікнами. Для штор Ґвенда обрала старомодний чинц блакитного кольору з візерунком троянд у вазонах та жовтих птахів. Тепер вітальня стала такою, якою Ґвенді хотілося її бачити.

Проте вона ще не до кінця обставила свою оселю, і майстри досі перебували в домі. Їм би час його покинути, проте Ґвенда розуміла, що поки сама не оселиться тут, у домі, вони звідси не підуть.

Зміни на кухні були завершені, нові ванні кімнати теж майже цілком обладнані. З подальшим косметичним ремонтом кімнат Ґвенда хотіла

трохи зачекати. Їй потрібен був час для того, щоб натішитися своїм новим домом й остаточно вирішити, які схеми кольорів вона обере для спалень. Дім справді був у дуже гарному стані, і не було потреби робити все відразу.

У кухні тепер влаштувалася місіс Кокер – дама, наділена рисами поблажливої чемності, яка чинила спротив спробам Ґвенди налагодити між ними стосунки надміру демократичної приязні; та коли Ґвенда, на свою превелику втіху, нарешті оселилася в домі, вона пішла на певні поступки.

Того ранку місіс Кокер поставила тацю зі сніданком на коліна Ґвенди, коли та сіла в ліжку.

– Коли в домі немає джентльмена, – заявила місіс Кокер, – то леді ліпше снідати в ліжку.

І Ґвенда вирішила підкоритися цьому суто англійському, як їй здалося, звичаю.

– Я зготувала його сьогодні вранці, – зауважила місіс Кокер, маючи на увазі омлет. – Ви щось казали про вуджену пікшу, але ви не стали б їсти її у спальні. Вона залишає надто сильний запах. Я зготую вам її на вечерю, з грінками.

– О, дякую, місіс Кокер.

Місіс Кокер усміхнулася поблажливо й наготувалася вийти.

Ґвенда розташувалася не в тій кімнаті, де стояло велике двоспальне ліжко. Та кімната почекає, доки приїде Джайлз. Натомість вона обрала для себе кімнату в кінці коридору, ту, у якій стіни були заокруглені, а вікно – еркерне. У тій спальні їй було дуже затишно, і вона почувалася цілком щасливою.

Тепер вона озирнулася навкруг себе й імпульсивно вигукнула:

– Мені подобається ця кімната!

Місіс Кокер розглянулася навколо поблажливим поглядом.

– Це дуже мила спальня, мем, хоч і маленька. Оті ґратки на вікнах свідчать, що тут була колись дитяча кімната.

– Мені це не спадало на думку. Можливо, і була.

– Звісно, була, – промовила місіс Кокер із якимсь натяком у голосі й вийшла.

"Якщо ми маємо джентльмена в домі, – ніби хотіла вона сказати, – то хто знає? Дитяча кімната може ще знадобитися".

Ґвенда почервоніла. Вона окинула поглядом спальню. Дитяча кімната? Атож, це буде чудова дитяча кімната. Вона почала подумки обставляти її. Отам під стіною – дім для ляльок. Низенькі комоди з іграшками в шухлядах. Веселий вогонь у каміні й висока загорожа перед ним, на перилах якої сушаться пелюшки та дитячий одяг. Але тільки не ця стіна кольору гірчиці. Ні, вона обов'язково обклеїть кімнату веселими шпалерами. Чимось яскравим і радісним. Букетики маків упереміж із букетиками волошок… Атож, це буде дуже гарно. Вона спробує знайти такі шпалери. Була певна, що вже десь такі бачила.

Багато меблів для цієї кімнати не знадобиться. Тут уже є два вбудовані в стіну комоди, але один із них, кутовий, замкнений, а ключ від нього загублений. Крім усього іншого, він вкритий шаром фарби, а отже, його не відчиняли багато років. Вона мусить сказати майстрам, щоб вони відкрили його, перш ніж підуть звідси. Адже їй уже не вистачає місця для власної одежі.

Із кожним днем вона почувалася все більше вдома в Домі-на Горі. Почувши крізь відчинене вікно, як хтось гучно прочищає собі горло й кахикає коротким сухим кашлем, вона поквапилася зі сніданком. Фостер, темпераментний садівник, що приходив сюди лише іноді й далеко не завжди дотримував своїх обіцянок, певно, сьогодні таки прийшов, як вони з ним і домовилися.

Ґвенда скупалася, одягнулася, натягла на себе твідову спідницю та светра й поквапилася в сад. Фостер працював під вікном вітальні. Ґвенда насамперед доручила йому зробити стежку крізь зарості між камінням у тому місці. Фостер спершу заперечував, указавши на те, що для цього треба буде прибрати форситії, вейгелу, а також бузок, проте Ґвенда була непохитною, і тепер він узявся за цю роботу майже з ентузіазмом.

Він привітав її коротким смішком.

– Схоже, ви маєте намір повернутися до давніх часів, міс.

Він чомусь уперто звертався до Ґвенди на "міс".

– До давніх часів? Про що ви?

Фостер стукнув об камінь лопатою.

– Я натрапив на старі сходи – бачите, де вони були? Саме там, де ви хочете зробити їх тепер. Потім хтось посадив тут рослини й траву, що їх цілком закрила.

– Вони вчинили геть по-дурному, – сказала Ґвенда. – Треба, щоб моріжок і море було видно з вікна вітальні.

Щодо краєвиду Фостер, як здавалося, виявив цілковиту байдужість. Начебто погодився, але якось стримано й неохоче.

– Я не стверджую, не думайте, що так не буде краще… Краєвид справді відкриється, а у вітальні було трохи темно через чагарі. Проте й рослини шкода – я ніколи не бачив, щоб форситія росла десь так добре, як тут. Бузок – то пусте, але вейгела коштує гроші й – зверніть увагу – рослини надто старі, щоб їх кудись пересаджувати.

– О, я знаю. Але без них тут буде набагато, набагато краще.

– Ну, гаразд, – сказав Фостер, почухавши потилицю. – Мо' й справді.

– Безперечно, – підтвердила Ґвенда, киваючи головою. Несподівано вона запитала: – А хто тут мешкав до Генґрейвів? Вони жили тут не дуже довго, правда ж?

– Шість років або десь так. Зовсім недовго. А хто тут мешкав раніше? Жінки на прізвище Елворті. То були вельми побожні дами. Їздили кудись на край світу навертати поган. Протягом якогось часу з ними жив і чернець у чорній сутані. Їх було четверо та ще їхній брат, але він тут мало важив, усім заправляли жінки. До них – дай-но мені, Боже, пам'яті – тут мешкала місіс Фіндейсон – о, то була справжня леді, з тутешніх. Вона тут жила вже тоді, коли я ще й не народився.

– А померла вона також тут? – запитала Ґвенда.

– Вона віддала душу в Єгипті чи в якомусь такому місці. Але вони привезли її додому. Вона похована тут, на цвинтарі. Це вона посадила магнолії та вербняк "золотий дощ". Й оті піттоспори. Вона була велика любителька кущових квітів.

Фостер на мить замовк, а тоді продовжив:

– Тоді ще не було нових будинків на схилі пагорба. Тут була, можна сказати, сільська місцевість. Не було кіно. Ані нових крамниць з отими крикливими вивісками. – У його тоні лунало очевидне несхвалення, з

яким літні люди ставляться до всіх новацій. – Переміни! – сказав він, зневажливо пирхнувши. – Кому й навіщо вони потрібні?

– Я гадаю, що зміни потрібні, – не погодилася з ним Ґвенда. – І зрештою, ми сьогодні бачимо багато покращень, хіба ні?

– Так вони кажуть. Але я їх чомусь не помітив. Переміни! – Він показав на високий живопліт із карликових кипарисів ліворуч, за ними прозирала якась будівля. – У тому котеджі була лікарня, – сказав він. – Така приємна, затишна й зовсім поруч. Але їм чомусь заманулося збудувати нову й велику лікарню, за милю від міста. Щоб дістатися туди на прийом, треба або йти двадцять хвилин пішки, або витратити три пенси на автобус. – Він знову махнув рукою в бік живоплоту… – А там нині школа для дівчаток. Вони туди перебралися десять років тому. Переміни, весь час переміни. Тепер люди купують будинок, живуть у ньому десять або дванадцять років, а потім переселяються кудись-інде. Не можуть на місці всидіти. Хіба це добре? Ви нічого не зможете посадити доти, доки не зазирнете далеко вперед.

Ґвенда подивилася замилуваним поглядом на магнолію.

– Як місіс Фіндейсон, – сказала вона.

– Так, то була справжня жінка, – сказав він. – Вона приїхала сюди ще нареченою. Виховала дітей у цьому домі й поодружувала їх, поховала чоловіка, приймала тут онуків, що приїздили до неї на літо, і відійшла, коли їй уже було майже вісімдесят.

У тоні голосу Фостера звучало глибоке схвалення.

Ґвенда повернулася в дім, ледь помітно всміхаючись.

Вона поговорила з майстрами, а потім пішла до вітальні, де сіла за письмовий стіл і написала кілька листів. Серед листів, на які вона ще не

відповіла, був лист від кузенів Джайлза, які жили в Лондоні. Якщо в неї виникне потреба приїхати до Лондона, писали вони, то вона може зупинитися в них, у їхньому домі в Челсі.

Реймонд Вест був відомим (радше, ніж популярним) письменником, а його дружина Джоун – художницею. Їй буде цікаво зустрітися з ними, хоч вона їм, певно, видасться жахливою міщанкою. Ані вона, ані Джайлз ніколи не вдавали із себе інтелектуальних снобів, подумала Ґвенда.

Лункий гонг велично пролунав із холу. Оправлений у раму з різьбленого чорного дерева неймовірно покрученої форми, цей гонг був одним із найкоштовніших надбань тітки Джайлза. Місіс Кокер, схоже, мала неймовірну втіху від його ударів і завжди налаштовувала його на максимальну гучність. Ґвенда затулила вуха долонями й підхопилася на ноги.

Вона швидко перетнула вітальню, підійшла мало не впритул до стіни біля далекого вікна і рвучко зупинилася з роздратованим вигуком. Вона вже втретє зробила цей трюк. Уже втретє вона хотіла пройти крізь стіну до їдальні, що була за нею.

Вона обернулася, перетнула вітальню у зворотному напрямку, вийшла в коридор, оминула стіну вітальні й у такий спосіб дісталася до дверей їдальні. Це був досить довгий обхід, і він завдаватиме чимало клопоту взимку, бо в коридорі гуляли протяги, а центральне опалення обігрівало лише вітальню, їдальню та дві спальні на другому поверсі.

Я не бачу, подумала Ґвенда, сідаючи за чарівний обідній стіл фірми "Шератон", який вона щойно купила за великі гроші замість масивного столу з червоного дерева тітки Лейвендер, – я не бачу, чому б мені не пробити двері з вітальні до їдальні. Я поговорю про це з містером Симсом, коли він прийде сьогодні пополудні.

Містер Симс був підрядчиком і декоратором, такий собі авторитетний чоловік середнього віку з хрипким голосом і невеличким записником, який він завжди тримав напоготові, щоб відразу занотувати будь-яку цінну думку, що спаде котромусь із його замовників.

Містер Симс, почувши пропозицію Ґвенди, відразу її підтримав.

– Це найпростіша у світі робота, місіс Рід – і велике поліпшення, якщо ви дозволите мені висловити свою думку.

– А це буде не дуже дорого? – На той час Ґвенда вже навчилася ставитися з недовірою до поступливості та ентузіазму містера Симса.

– Така собі дрібничка, – відповів містер Симс, і його хрипкий голос прозвучав поблажливо й заспокійливо.

Ґвенду взяли ще більші сумніви, ніж на печатку. Саме "дрібничкам" містера Симса вона й навчилася не довіряти. Його перші оцінки завжди були умисне поміркованими.

– Не турбуйтеся, місіс Рід, – сказав містер Симс. – Я попрошу Тейлора подивитися, коли він закінчить свою роботу в туалетній кімнаті сьогодні пополудні, і тоді я вам скажу точно. Усе залежить від того, наскільки там міцна стіна.

Ґвенда кивнула головою й пішла писати відповідь на листа Джоун Вест. Вона подякувала їй за запрошення, але повідомила, що зараз не може покинути Дилмаут, бо мусить наглядати за роботою майстрів. Потім вийшла прогулятися перед будинком і навтішатися свіжим вітром із моря. Коли повернулася до вітальні, Тейлор, провідний майстер бригади містера Симса, випростався в кутку кімнати й привітав її усмішкою.

– З цим не буде жодних проблем, місіс Рід, – сказав він. – Тут уже були раніше двері. Але хтось, кому вони були непотрібні, звелів заліпити їх тиньком.

Ґвенда була приємно здивована. Як дивно, подумала вона, адже я, здавалося, завжди відчувала, що там були двері. Вона пригадала, як упевнено прямувала до них, коли йшла обідати. І пригадавши це, відчула напад легкої тривоги. Бо така впевненість не могла не здивувати… Чому вона була така переконана в тому, що двері там? Адже на стіні від них не видно було жодного сліду. Як вона здогадалася, звідки вона знала, що двері були саме в тому місці? Звичайно, було б зручно, якби з вітальні можна було заходити прямо до їдальні, але чому вона завжди так непомильно йшла саме туди? Двері були б однаково зручними в будь-якому місці стіни, але вона завжди машинально йшла, думаючи про щось інше. Саме туди, де колись і справді були двері.

Сподіваюся, стривожено подумала Ґвенда, що я не ясновида або щось таке…

Жодних психічних аномалій вона ніколи не знала. Вона не належала до таких людей. Чи, може, належала? Адже те саме відбулося з доріжкою від тераси крізь кущі вниз до моріжка. Невже вона й справді знала, що там була доріжка, а тому так уперто наполягала, щоб зробити її саме там?

Можливо, у мене й справді є якісь психічні відхилення, подумала Ґвенда, і їй стало не по собі. Чи, може, щось негаразд із будинком?

Чому вона запитала того дня в місіс Генґрейв, чи будинок, бува, не навідують привиди?

Жодних привидів тут немає! Це чудовий дім! У ньому не може бути нічого поганого. Адже місіс Генґрейв, здавалося, була вельми здивована, коли вона запитала її про це.

Чи все ж таки в її манерах була якась стриманість, щось подібне до нервового виснаження?

Святий Боже, я починаю вигадувати неймовірні речі, подумала Ґвенда.

Їй довелося докласти неабияких зусиль, щоб повернутися до своєї розмови з Тейлором.

– У мене до вас іще одне прохання, – сказала вона. – Один із комодів у моїй кімнаті кагорі замкнений, а ключ під нього загублено. Я хочу, щоб ви мені його відкрили.

Майстер піднявся разом із нею й оглянув дверцята комода.

– На нього накладено кілька шарів фарби, – сказав він. – Я попрошу своїх людей, щоб вони відчинили його завтра, якщо це вас влаштує.

Ґвенда кивнула головою, і Тейлор пішов.

Того вечора Ґвенда почувалася засмиканою й знервованою. Сидячи у вітальні й намагаючись читати, вона дослухалася до кожного порипування меблів. Раз чи двічі подивилася через плече й затремтіла. Вона знову й знову переконувала себе, що немає нічого надзвичайного в інцидентах із доріжкою та дверима. Вони пояснювалися звичайним збігом обставин і не виходили за межі простого тверезого глузду.

Не наважуючись признатися в цьому самій собі, вона нервувалася, боялась лягати в ліжко. Коли нарешті підвелася, вимкнула світло й відчинила двері в хол, то відчула, що їй страшно підійматися сходами. Вона майже збігла ними, щоб подолати їх якомога швидше, пробігла коридором і відчинила двері до своєї спальні. Опинившись там, відчула, що страх минув, і відразу заспокоїлася. Озирнулася навколо з ніжним почуттям. Тут вона почувала себе в безпеці, захищеною і щасливою.

Атож, вона тут у безпеці ("У безпеці від чого, ти, ідіотко?" – запитала вона себе). Потім подивилася на свою піжаму, розкладену на ліжку, та нічні пантофлі під ним.

Схоже, Ґвендо, тобі шість років, не більше. Тобі треба ходити в дитячих черевичках, на яких намальований кролик Банні.

Вона лягла в постіль із відчуттям полегкості й відразу міцно заснула.

Наступного ранку їй треба було залагодити деякі справи в місті. Коли вона звідти повернулася, був уже час обіду.

– Майстри відкрили комод у вашій спальні, мем, – сказала місіс Кокер, коли принесла їй ніжно підсмажену камбалу, картопляне пюре та моркву зі сметаною.

– От і добре, – сказала Ґвенда.

Вона була голодна й пообідала з апетитом. Випивши каву у вітальні, піднялася сходами до своєї спальні. Перетнувши кімнату, відчинила дверцята комода в кутку. І тоді в неї вихопився несподіваний переляканий крик, і вона завмерла на місці, втупившись у те, що постало перед нею.

Усередині комода вона побачила первісні шпалери, якими була обклеєна ця стіна, що в усіх інших місцях була пофарбована в жовтий колір. То були яскраві шпалери з квітчастим візерунком – букетики маленьких червоних маків упереміж із букетиками синіх волошок…

II

Ґвенда довго стояла там, дивлячись на ті шпалери, потім підійшла до ліжка на тремтячих ногах і сіла.

Вона була в домі, у якому ніколи не бувала раніш, у країні, куди ніколи досі не приїздила – і лише два дні тому вона вперше лягла тут у постіль і уявила собі шпалери, якими їй хотілося б обклеїти цю кімнату – і шпалери, які вона собі уявила, точно збігалися з тими, якими колись ці стіни й справді були обклеєні.

Фрагменти всіляких неймовірних пояснень вихором закручувалися в її голові… Можливо, її мозок перестав сприймати час нормально і плутає минуле з майбутнім?..

Якщо випадок із доріжкою в саду та з дверима до їдальні ще якось можна було пояснити простим збігом, то у випадку зі шпалерами такого збігу бути просто не могло. Неможливо уявити собі шпалери з таким складним конкретним візерунком, а потім знайти точно такі самі, які собі уявила… Ні, має бути якесь пояснення, що втікає від неї й водночас… атож, водночас лякає її. Знову й знову виходило так, що вона дивилася не вперед, а назад – назад до колишнього стану, у якому перебував цей дім. У будь-яку мить вона може побачити щось іще – щось таке, чого їй не хочеться бачити… Будинок її лякає… Але чи справа в будинку, чи в ній самій? Вона не хоче належати до тих людей, які бачать те, чого ніхто інший не бачить…

Вона набрала повні груди повітря, накинула пальто й швидко вислизнула з дому. На пошті надіслала таку телеграму:

Вест, Едвей-сквер 19 Челсі Лондон. Я передумала. Можна мені приїхати до вас завтра?

Ґвенда.

Вона надіслала телеграму з оплаченою відповіддю.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

"Накрийте їй обличчя…"

Реймонд Вест із дружиною зробили все, від них залежне, щоб молода дружина Джайлза почувалася в них добре. І то не їхня провина, що в їхній присутності їй було якось не по собі. Ґвенда вочевидь нервувалася, дивлячись приголомшеним поглядом на Реймонда з його дивною зовнішністю, – він чимось нагадував їй крука, що готується до стрибка, – отим розкуйовдженим волоссям та бурхливими й мало зрозумілими їй висловлюваннями. І він, і Джоун, здавалося, розмовляли якоюсь лише їм зрозумілою мовою. Ґвенді ще ніколи не доводилося бувати в атмосфері інтелектуального снобізму, і вона почувалася в ній досить незатишно.

– Ми хочемо повести вас до театру на виставу або дві, – сказав Реймонд Ґвенді, яка пила джин, хоч після своєї подорожі радше випила б філіжанку чаю.

Ґвенда зраділа, почувши цю пропозицію.

– Сьогодні ввечері ми підемо дивитися балет у Седлерс-Велзі, а завтра – після святкової вечірки на честь іменин моєї незрівнянної тітоньки Джейн – відвідаємо спектакль "Герцогиня д'Амальфі" з Гілґедом у головній ролі, а в п'ятницю ви просто повинні побачити виставу "Хода безногих". Цю драму перекладено з російської, і нічого більш значущого за останні двадцять років не з'являлося на театральній сцені. Її ставлять у театрі Вітмора.

Ґвенда подякувала за ці плани з організації її дозвілля. Зрештою, коли приїде Джайлз, вони з ним неодмінно відвідуватимуть музичні вистави й усе таке. Вона відчула легку підозру стосовно "Ходи безногих", але не виключила можливості, що вистава їй сподобається – хоч "значущі" п'єси саме тим і відзначалися, що, як правило, ніколи нікому не подобалися.

– Ви будете у захваті від моєї тітки Джейн, – сказав Реймонд. – Вона – типовий уламок історії, вікторіанський до самих кісток. Усі ніжки її туалетних столиків обмотані чинцом. Вона живе в селі, де ніколи нічого не відбувається, як ото в застояному ставку.

– Але одного разу там щось таки відбулося, – сухо кинула його дружина.

– Звичайна собі драма пристрасті, досить груба, без найменшої витонченості.

– А проте вона тоді дуже тебе зацікавила, – нагадала йому Джоун із лукавою усмішкою.

– Я іноді ладен зіграти в крикет навіть у найглухішому селі, – з гідністю сказав Реймонд.

– А проте тітка Джейн відзначилася при розслідуванні того вбивства.

– О, звичайно, вона – жінка не дурна. І дуже любить розв'язувати складні задачі.

– Задачі? – перепитала Ґвенда, подумавши про арифметику.

Реймонд махнув рукою.

– Задачі, що їх ставить перед нами життя. Наприклад, чому дружина крамаря прийшла з парасолькою на церковні збори в погожий сонячний день. Або чому в такому-то місці знайдено баночку солоних креветок. Або куди подівся стихар вікарія. Жодну з таких загадок моя тітка Джейн не залишає поза увагою. Тож, якщо ви маєте якусь нерозв'язану задачу у своєму житті, розкажіть про неї, Ґвендо, їй. Вона знайде на неї відповідь.

Він засміявся, і Ґвенда засміялася теж, хоч сміятися їй зовсім не хотілося. Її познайомили з тіткою Джейн або, по-іншому, міс Марпл, наступного дня. Це була приємна літня дама, висока й тендітна, з рожевими щоками, синіми очима й лагідними, хоча й дещо метушливими манерами. У її синіх очах нерідко миготіли лукаві іскорки.

Після ранньої вечері, на якій вони винили за здоров'я тітки Джейн, усі пішли до Театру Його Величності. У їхньому товаристві було ще двоє людей: уже літній художник та молодий адвокат. Літній художник присвятив усю свою увагу Ґвенді, а молодий адвокат розділив свою між Джоун та міс Марпл, чиї репліки, здавалося, тішили його надзвичайно. Проте в театрі цей порядок поламався. Ґвенда сіла посередині ряду, між Реймондом і адвокатом.

Світло погасло, і вистава розпочалася.

Актори грали чудово, і Ґвенда дуже втішалася. Їй не так часто доводилося бувати на театральних виставах найвищого ґатунку.

Вистава закінчувалася, і напруга дійшла до кульмінації найвищого жаху. Трагічний голос актора, схожий на стогін спотвореної та розбещеної свідомості, долетів до них понад світлом рампи:

"Накрийте їй обличчя. Я засліплений. Вона померла молодою..."

У Ґвенди вихопився розпачливий зойк.

Вона підхопилася зі свого місця, з якоюсь сліпою рішучістю проштовхалася між рядами до виходу й по сходах вибігла на вулицю, але навіть тоді не зупинилася, а то йшла, то бігла, опанована сліпою панікою, у напрямку театру Гей-маркет. І лише тоді, коли вже добігла до вулиці Пікаділлі, помітила вільне таксі, підкликала його й, сівши в машину, дала адресу будинку в Челсі. Тремтячими пальцями знайшла

гроші, заплатила за проїзд, піднялася сходами. Служник, який відчинив їй двері, подивився на неї з подивом.

– Ви рано повернулися, міс. Вам стало зле?

– Та ні, власне. А втім, я справді почула себе погано.

– Може, вам дати чогось випити, міс? Трохи бренді?

– Ні, не треба нічого. Я піду спати.

І побігла нагору сходами, щоб уникнути подальших розпитувань.

Швидко роздяглася, залишивши одяг лежати купою на підлозі, і лягла в постіль. Лежала там і тремтіла, серце їй калатало, а погляд був спрямований у стелю.

Вона не чула, щоб хтось приїхав іще, але десь через п'ять хвилин двері відчинилися, й увійшла міс Марпл. Вона тримала під пахвою дві грілки, а в руці – філіжанку.

Ґвенда сіла в ліжку, намагаючись погамувати тремтіння.

– Ой, міс Марпл, мені страшенно прикро, пробачте мені. Я не знаю, що зі мною трапилося – але то був якийсь жах. Вони дуже розгнівалися на мене?

– Не турбуйтеся, люба дитино, – сказала міс Марпл. – Підкладіть лише собі під боки ці грілки.

– Мені, власне, не потрібні грілки.

– Ні, вони вам потрібні. І випийте чаю…

Чай був міцний, гарячий і занадто солодкий, але Ґвенда слухняно випила його. Тремтіння тепер дошкуляло їй менше.

– А зараз лягайте і спробуйте заснути, – сказала міс Марпл. – Ви пережили велике потрясіння. Ми поговоримо про це вранці. Нехай вас ніщо не турбує. Просто засніть.

Вона вкрила її ковдрою, усміхнулася, поплескала Ґвенду по щоці й вийшла.

А внизу Реймонд роздратовано кинув Джоун:

– Що, у біса, сталося з дівчиною? Може, вона захворіла?

– Мій любий Реймонде, не знаю, вона просто зойкнула! Мабуть, п'єса здалася їй надто моторошною.

– Ну, звичайно ж, Вебстер може нагнати страху. Але я ніколи не подумав би… – Він урвав мову, коли міс Марпл увійшла до кімнати. – З нею все гаразд?

– Я думаю, що так. Але вона пережила сильне потрясіння.

– Потрясіння? Від драми часів короля Якова?

– Думаю, причина не тільки в цьому, – замислено промовила міс Марпл.

Ґвенді принесли сніданок до спальні. Вона випила трохи кави й надщипнула грінку. Коли підвелася з ліжка й зійшла вниз, Джоун уже пішла у свою студію, Реймонд зачинився в кабінеті, і лише міс Марпл сиділа біля вікна, звідки відкривався вид на річку; уся її увага була поглинута плетінням.

Коли увійшла Ґвенда, старенька подивилася на неї з лагідною усмішкою.

– Доброго ранку, моя люба. Сподіваюся, вам сьогодні краще.

– О, так, тепер зі мною все гаразд. Навіть не знаю, чому я повелася так по-ідіотському вчора увечері. Вони дуже розгнівалися на мене?

– О, ні, моя люба. Вони все розуміють.

– Що розуміють?

Міс Марпл підвела очі над плетінням.

– Що ви пережили велике потрясіння вчора. – І лагідно додала: – Чи не стане вам ліпше, якщо ви мені розповісте про все?

Ґвенда стурбовано ходила туди-сюди по кімнаті.

– Думаю, мені треба поговорити з психіатром або з кимось таким.

– У Лондоні є дуже гарні психіатри, звичайно. Але ви переконані в тому, що вам потрібні саме вони?

– Знаєте… я, схоже, збожеволіла… Я, власне, не маю сумніву, що збожеволіла…

Літня покоївка увійшла до кімнати з телеграмою на таці, яку подала Ґвенді.

– Хлопець запитує, чи буде відповідь на телеграму, мем.

Ґвенда розкрила телеграму. Вона надійшла з Дилмаута. Якусь мить дивилася на неї безвиразним поглядом, а тоді зібгала її в кульку.

– Відповіді не буде, – промовила машинально.

Покоївка вийшла з кімнати.

– Це не погані новини, я сподіваюся, моя люба?

– Телеграма від Джайлза – мого чоловіка. Через тиждень він прилітає до Англії.

У її голосі прозвучали сум і розгубленість. Міс Марпл тихо кахикнула.

– Але ж це добре, що він прилітає, чи не так?

– Що ж тут доброго? Адже я навіть не знаю, збожеволіла я чи ні. Якщо я збожеволіла, то ліпше було б, аби Джайлз ніколи не одружувався зі мною. А ще той будинок. Я не можу туди повернутися. О, я просто не знаю, що мені робити.

Міс Марпл поплескала по канапі жестом запрошення.

– Сідайте-но сюди, моя люба, і просто розкажіть мені все.

І Ґвенда з великою полегкістю прийняла її пропозицію.

Вона виклала всю свою історію, починаючи від тієї хвилини, коли вперше побачила Дім-на-Горі, і розповіла про всі випадки, які спочатку здивували її, а потім стривожили.

– Отож, тепер я досить налякана, – закінчила вона. – І тому вирішила приїхати до Лондона, щоб утекти від усього. Але, як бачите, не змогла

утекти. Воно наздогнало мене. Учора ввечері… – вона заплющила очі й зробила ковтальний рух, намагаючись усе пригадати.

– Учора ввечері? – заохотила її міс Марпл.

– Гадаю, ви мені не повірите, – промовила Ґвенда, говорячи дуже швидко. – Ви подумаєте, я особа істерична, або з химерами, або щось таке. Це сталося цілком несподівано, у самому кінці. Я дуже тішилася, дивлячись ту виставу. Я жодного разу не згадала про свій дім. І раптом він постав переді мною – постав із темряви, – коли актор сказав ті слова.

І повторила тихим тремтячим голосом: "Накрийте їй обличчя. Я засліплений. Вона померла молодою".

– Я знову була в тому домі, на сходах, я дивилася в хол крізь перила й бачила, як вона там лежить. Лежить розпростерта – мертва. Волосся в неї було золоте, а обличчя – синє! Вона була мертва, задушена, і хтось промовляв ці самі слова таким самим зловісним тоном, і я побачила його руки – сірі, зморшкуваті, – то були не руки, а лапи мавпи… То було жахливо, повірте. Вона була мертва…

Міс Марпл лагідно запитала:

– Хто була мертва?

Відповідь пролунала швидко й машинально:

– Гелена…

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Гелена?

Якусь мить Ґвенда розгублено дивилася на міс Марпл, потім відгорнула волосся з чола.

– Чому я це сказала? – запитала вона. – Чому я сказала "Гелена"? Я не знаю жодної Гелени!

Вона в розпачі опустила руки.

– Тепер ви переконалися, – сказала вона, – я таки збожеволіла. Я уявляю собі казна-що! Я бачу те, чого там немає. Спочатку – шпалери, а тепер трупи. Отже, мій стан погіршується.

– О, не кваптеся з висновками, моя люба…

– А може, в усьому винен будинок. Це будинок із привидами, або зачарований, або щось таке… А я бачу те, що там трапилося, а може, навіть, те, що має там статися – а це ще гірше. Можливо, там буде вбито жінку на ім'я Гелена… Але якщо той будинок населений привидами, то не розумію, чому я все бачу тоді, коли я від нього далеко. Тож мені залишається припустити, що справа тільки в мені і я втрачаю розум. І ліпше буде, якщо я зустрінуся з психіатром негайно, сьогодні ж уранці.

– Звичайно, люба Ґвендо, ви завжди зможете з ним зустрітися, коли вичерпаєте всі інші можливості, але я дотримуюся думки що треба насамперед розглянути пояснення найпростіші та найбуденніші. Дозвольте мені чітко викласти всі відомі вам факти. Ідеться про три конкретні випадки, що стривожили вас. Ви чітко знали, що в саду є доріжка, хоч вона геть заросла непрохідними хащами, ви намагалися пройти у двері, які були замуровані й невидимі, і ви правильно та в усіх деталях уявили собі шпалери, хоч і не бачили їх. Так воно все було?

– Саме так.

– У такому разі найпростіше, найприродніше пояснення полягає в тому, що ви справді все це раніше бачили.

– В іншому житті, ви хочете сказати?

– Зовсім ні, моя люба. Я маю на увазі це життя. Я хотіла сказати, що то могли бути ваші спогади.

– Але раніше я ніколи не була в Англії й приїхала сюди лише місяць тому, міс Марпл.

– А ви цілком у цьому впевнені, моя люба?

– Звичайно, впевнена. Я прожила все своє життя поблизу від Крайстчерча, у Новій Зеландії.

– Ви там і народилися?

– Ні, я народилася в Індії. Мій батько був британським офіцером. Мати померла через рік або два по тому, як я народилася, і батько відіслав мене до її родичів у Нову Зеландію, щоб я росла й виховувалася там. А через кілька років помер і він.

– А ви пам'ятаєте, як переїздили з Індії до Нової Зеландії?

– Та, власне, ні. Пригадую тільки – але дуже й дуже туманно, – як пливла на кораблі. Пригадую кругле віконце – мабуть, ілюмінатор. А ще пригадую чоловіка в білій уніформі з червоним обличчям, синіми очима і якимсь знаком на підборідді – думаю, то був шрам. Він підкидав мене в повітря, і, пригадую, мені було страшно, але водночас приємно. Але все це дуже фрагментарні спогади.

– А чи пригадуєте ви свою няню?

– Так, пригадую, її звали Ненні. Я пам'ятаю Ненні, вона залишалася зі мною протягом якогось часу, доки мені не виповнилося п'ять років. Вона вирізала качок із паперу. Атож, вона була на тому кораблі. Вона сварила мене, коли я заплакала, бо капітан поцілував мене, а мені не сподобалася його борода.

– Це дуже цікаво, моя люба, бо у вашій пам'яті змішалися дві окремі подорожі. В одній із них капітан мав бороду, а в другій – червоне обличчя й шрам на підборідді.

– Справді, – погодилася Ґвенда, – схоже на те.

– Мені здається можливим, – сказала міс Марпл, – що коли померла ваша мати, ваш батько спочатку привіз вас із собою до Англії й ви протягом певного часу жили в тому будинку, який тепер називається Дім-на-Горі. Адже ви розповіли мені, що той будинок здався вам рідним домом відразу, як ви тільки оселилися в ньому. А кімната, яку ви обрали собі за спальню, певно, була вашою дитячою кімнатою.

– Вона справді була дитячою кімнатою. Там досі є ґратки на вікнах.

– От бачите? І вона була обклеєна тими веселими шпалерами з волошками та маками. Діти дуже добре пам'ятають, якими були стіни їхньої дитячої кімнати. У мене в пам'яті назавжди збереглися бузкові півники на стінах моєї дитячої кімнати, хоч, наскільки мені відомо, її обклеїли іншими шпалерами, коли мені було лише три роки.

– І саме тому я відразу подумала про іграшки, про дім для ляльок і про шухляди з іграшками?

– Атож. І про ванну, облицьовану червоним деревом. Ви мені сказали, що уявили собі, як у ній плавають качки, відразу, як тільки її побачили.

Ґвенда сказала замислено:

– Мені й справді здалося, що я знаю, де там усе є – і кухня, і комод із білизною. І я весь час думала про те, що існують двері, які ведуть із вітальні в їдальню. Але хіба можливо, щоб я тепер приїхала до Англії й купила саме той дім, у якому жила багато років тому?

– А чом би й ні, моя люба? Це просто дивовижний збіг, а дивовижні збіги в житті трапляються. Ваш чоловік хотів мати будинок на південному узбережжі, ви шукали такий будинок і випадково натрапили на дім, який розбудив вашу пам'ять і привабив вас. Він був прийнятного для вас розміру й продавався за помірковану ціну, тож ви купили його. Це аж ніяк не можна вважати чимось неймовірним. Якби цей будинок належав до тих, які називають (і нерідко слушно) "дім із привидами", гадаю, ви повелися б інакше. Але у вас не виникло якоїсь відрази до нього, крім тієї миті, коли, як ви мені розповіли, ви почали спускатися сходами й подивилися згори на хол.

Вираз страху знову промайнув в очах Ґвенди.

– Ви хочете сказати, що Гелена… це теж правда? – запитала вона.

Міс Марпл відповіла їй дуже лагідним голосом:

– Я думаю, що так, моя люба… Думаю, ми повинні виходити з того припущення, що коли інші події – це ваші спогади, то й вона – ваш спогад…

– Тобто я й справді бачила там вбиту людину – задушену, – і вона лежала там мертва?

– Я думаю, ви не усвідомлювали, що вона задушена, на цю думку наштовхнула вас п'єса, яку ви вчора дивилися, і ваш досвід дорослої людини, який підказує вам, що може означати синє спотворене обличчя.

Я думаю, навіть дуже мала дитина, яка спускалася сходами, могла впізнати насильство, смерть та зло й пов'язати їх із певною послідовністю слів, бо я не маю сумніву, що вбивця справді промовив ці слова. Та сцена мала бути великим потрясінням для дитини. Діти – дивні малі створіння. Коли вони дуже налякані, а надто тим, чого не розуміють, вони про це не говорять. Вони ховають його десь у собі. Можливо, навіть забувають. Але пам'ять зберігає той спогад, хоч і десь дуже глибоко.

Ґвенда зробила глибокий вдих.

– І ви думаєте, щось подібне трапилося й зі мною? Але чому я тоді не пам'ятаю про все це тепер?

– Важко запам'ятати все по порядку. І нерідко, коли людина робить таку спробу, її пам'ять відсуває ці події ще далі. Але як на мене, то існують одна або дві ознаки, які вказують на те, що було саме так. Наприклад, коли ви розповідали мені про те, що з вами сталося в театрі учора ввечері, то застосували таке сполучення слів, яке багато про що говорить. Ви сказали, що "дивилися крізь перила" – але за нормальних обставин, як вам відомо, людина дивиться в хол не крізь перила, а поверх них. Лише дитина могла дивитися крізь.

– Ви дуже слушно це помітили, – відразу погодилася Ґвенда.

– Малопомітні речі дуже часто бувають значущими.

– Але хто вона була, Гелена? – запитала Ґвенда з розгубленим подивом,

– Скажіть-но мені, моя люба, ви досі переконані, що то була Гелена?

– Так… Це дуже дивно, бо я не знаю, хто така "Гелена", але разом із тим я її знаю – тобто я знаю, що там лежала "Гелена"… Але як я зможу довідатися більше?

– Я думаю, вам треба насамперед з'ясувати, чи були ви в Англії в ранньому дитинстві або, принаймні, чи могли ви тут бувати. Ваші родичі…

– Тітка Елісон, – урвала її Ґвенда. – Я певна, вона знає, була я тут чи не була.

– Тоді я раджу вам надіслати їй листа авіапоштою. Напишіть їй, що виникли обставини, за яких вам конче треба знати, бували ви в Англії чи ні. Думаю, ви отримаєте відповідь авіапоштою ще до того, як приїде ваш чоловік.

– О, дякую вам, міс Марпл. Ви були дуже доброю до мене. І, сподіваюся, ваші припущення відповідають дійсності. Бо якщо так, то зі мною все гаразд. Я маю на увазі, що в моїх проблемах немає нічого надприродного.

Міс Марпл усміхнулася.

– Я сподіваюся, що все так і є, як ми думаємо. Післязавтра я маю намір поїхати на північ Англії навідати своїх давніх друзів. Я повертатимуся через Лондон десь днів за десять. Якщо ви та ваш чоловік на той час будете тут і якщо ви одержите відповідь на свого листа, то мені буде надзвичайно цікаво знати результат.

– Звичайно, люба міс Марпл! Хай там як, а я хочу познайомити вас із Джайлзом. Він чарівний чоловік. І ми, звичайно ж, детально обговоримо разом цю історію.

Настрій Ґвенди майже повернувся тепер до нормального.

Але міс Марпл здавалася замисленою.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Убивство в ретроспективі

I

Десь через десять днів міс Марпл увійшла до невеличкого готелю у кварталі Мейфер, і там її з радісним ентузіазмом зустріло молоде подружжя – містер і місіс Рід.

– Це мій чоловік, міс Марпл. Джайлзе, я не можу тобі передати, яку велику послугу зробила мені міс Марпл.

– Я дуже радий познайомитися з вами, міс Марпл. Ґвенда розповіла мені, що вдарилася тоді в паніку й мало не загнала себе до божевільні.

Лагідні сині очі міс Марпл окинули Джайлза схвальним поглядом. Вельми привабливий молодик, високий і білявий, який мав дуже зворушливу звичку раз по раз кліпати очима від уродженої сором'язливості. Вона відзначила його рішуче підборіддя й трохи випнуту щелепу.

– Ми вип'ємо чаю в невеличкому темному вестибюлі, де ніколи нікого не буває, – сказала Ґвенда. – А потім покажемо міс Марпл листа від тітки Елісон. – Атож, – додала вона, коли міс Марпл із гострою цікавістю поглянула на неї. – Лист надійшов, і він підтверджує майже всі ваші здогади.

Після того, як вони допили чай, листа було розкрито й прочитано:

Люба Ґвендо!

Я була вельми стривожена тим, що тобі довелося перешити тяжке випробування. Правду кажучи, я геть забула, що у своєму глибокому дитинстві ти жила протягом короткого часу в Англії.

Твоя мати, моя сестра Міґен, познайомилася з твоїм батьком, майором Гелідеєм, коли їздила в гості до наших друзів, що на той час жили в Індії. Вони одружилися, і ти народилася там. Десь через два роки по тому, як ти народилася, твоя мати померла. Її смерть була для нас великим потрясінням, і ми написали твоєму батькові, з яким листувалися, але з яким реально ніколи не зустрічалися, попросивши його, щоб він віддав тебе під нашу опіку, бо ми прийняли б тебе з великою радістю, а військовослужбовцеві виховувати малу дитину, певно, було б нелегко. Проте твій батько відмовив нам у цьому й повідомив, що йде у відставку з армії й забирає тебе із собою до Англії. Він висловив сподівання, що ми знайдемо час і можливості навідати його там.

Наскільки мені відомо, твій батько, повертаючись на батьківщину, познайомився з молодою жінкою, заручився з нею ще в дорозі й одружився відразу по тому, як прибув до Англії. Той шлюб, я думаю, не був щасливим і, здається, вони розлучилися вже через рік після одруження. Саме тоді твій батько написав нам і запитав, чи ми досі хочемо взяти тебе до себе. Для тебе навряд чи буде відкриттям, моя люба, коли я напишу тобі, які ми були щасливі відповісти згодою на його лист. Твій батько послав тебе до нас під наглядом англійської няньки й водночас переписав на тебе весь свій статок і запропонував, щоб ти в законному порядку взяла наше прізвище. Його пропозиція, мушу сказати, здалася нам трохи дивною, але ми розуміли, що він робить це з найкращих намірів – він хотів, щоб ти стала, цілком законним членом, нашої родини – проте ми її відхилили. А через рік твій батько помер у приватній лікарні. Певно, він уже знав про свою тяжку хворобу на той час, коли вирішив відіслати тебе до нас.

Боюся, я не можу тобі сказати, де ти жила в Англії, коли перебувала там зі своїм батьком. На листі, який він нам надіслав, зворотну адресу

було, безперечно, вказано, але відтоді минуло вісімнадцять років і такі подробиці важко пам'ятати так довго. Я знаю, це було десь на півдні Англії, і то цілком міг бути й Дилмаут. Мені чомусь здавалося, що йшлося про Дармут, але ці дві назви надто схожі, і я могла переплутати. Я думаю, твоя мачуха знову вийшла заміж, але її прізвища я не знаю і навіть не пам'ятаю дівочого прізвища, хоча твій батько й повідомив нам його, коли написав про своє нове одруження. Гадаю, ми трохи образилися на нього за те, що він так швидко одружився після смерті своєї першої дружини, але відомо, що на борту корабля близькі взаємини між людьми виникають набагато швидше, і, можливо, він думав, що так буде краще для тебе.

Я, певно, вчинила дурницю, не повідомивши тобі, що ти була в Англії, хай навіть ти й не пам'ятаєш про це, але, як вже тобі сказала, геть про це забула. Смерть твоєї матері в Індії і твій подальший приїзд до нас були для нас найістотнішими фактами, а все інше не мало значення.

Сподіваюся, тепер я все прояснила?

Я маю надію, що Джайлз скоро приїде до тебе. Молодим не варт надовго розлучатися на самому початку шлюбного життя.

Усі головні новини я опишу тобі в наступному листі, цього я пишу похапцем у відповідь на твою телеграму.

З любов'ю

твоя тітка Елісон Денбі.

P. S. Ти мені не написала, у чому полягало тяжке випробування, яке довелося тобі пережити.

– Ось бачите, – сказала Ґвенда, – усе було майже так, як ви припустили.

Міс Марпл розгладила тонкий папір.

– Так, справді. Я давно переконалася в тому, що пояснення, яке підказує здоровий глузд, найчастіше буває правильним,

– Хай там як, а я вам дуже вдячний, міс Марпл, – сказав Джайлз. – Бідолашна Ґвенда була в цілковитій розгубленості, і, мушу признатися, мені й самому було прикро думати, що Ґвенда може виявитися ясновидою, медіумом або чимось таким.

– Такі здібності в дружини можуть становити неабияку небезпеку для чоловіка за винятком тих випадків, коли він живе абсолютно бездоганним життям.

– Як я, наприклад, – сказав Джайлз.

– А будинок? Що ви думаєте тепер про будинок? – запитала міс Марпл.

– О, з будинком усе гаразд. Завтра ми туди їдемо. Джайлз помирає від нетерпіння – так хоче побачити його.

– Я не знаю, чи ви це собі усвідомлюєте, міс Марпл, але ми, схоже, зіткнулися з таємничим і досконалим убивством, яке було скоєне прямо на порозі нашого дому, а точніше кажучи, у нашому холі.

– Я вже про це думала, – повільно промовила міс Марпл.

– Джайлзові дуже подобаються детективні історії, – сказала Ґвенда.

– Бо це й справді детективна історія, та ще й яка детективна історія! Тіло гарної задушеної жінки, що лежить у холі. Ми нічого про неї не знаємо, крім її імені. Звісно, я розумію, що це сталося років двадцять тому. Після того, як минуло стільки часу, ніяких ключів до нього, звісно, не залишилося, але можна принаймні поміркувати, що це було, спробувати знайти якісь нитки. Проте, думаю, розгадати цю таємницю ніколи не вдасться…

– Я думаю, така можливість існує, – сказала міс Марпл. – Навіть через вісімнадцять років. Так, я думаю, вона існує.

– І якщо ми все-таки спробуємо її розгадати, то ніякої шкоди від цього не буде, чи не так?

Обличчя в Джайлза світилося виразом справжньої цікавості.

– Від цього може бути шкода, і дуже велика, – сказала міс Марпл. – Я порадила б вам обом – атож, порадила б, і дуже наполегливо – відмовитися від таких спроб.

– Відмовитися? Але ж це наша таємниця – таємниця вбивства, якщо то справді було вбивство!

– То було вбивство, я думаю. І саме тому я не стала б докопуватися до його причин і подробиць. Убивство – не та подія, до якої можна ставитися легковажно.

– Але ж, міс Марпл, якби кожен так думав… – заперечив Джайлз.

Вона урвала його:

– О, я вас розумію. Справді бувають випадки, коли до цього треба поставитися як до обов'язку – коли в убивстві звинувачують невинну людину, або кілька інших людей перебувають під підозрою, або

небезпечний злочинець гуляє на волі й може вбити когось іще. Але ви повинні усвідомлювати собі, що вбивство, про яке ми з вами говоримо, своєю великою часткою перебуває в минулому. Мабуть, ніхто й не знав, що то було вбивство, – бо інакше ви почули б про нього від свого старого садівника або від коюсь іншого, вбивство завжди вважають цікавою новиною, навіть якщо воно скоєне дуже давно. Ні, певно, того тіла якось позбулися й ні в кого не виникло найменшої підозри. Ви впевнені, ви справді впевнені в тому, що все це варто розкопувати?

– Міс Марпл, ви говорите так, ніби ви й справді дуже занепокоєні! – вигукнула Ґвенда,

– Так, я справді занепокоєна, моя люба. Ви обоє дуже милі й чарівні молоді люди (якщо ви дозволите мені так сказати). Ви щойно одружилися й щасливі бути вкупі. Не починайте, я вас дуже прошу, докопуватися до речей, які можуть – як би мені це висловити? – засмутити вас і завдати вам болю.

Ґвенда подивилася на неї широко розплющеними очима.

– Ви думаєте про щось цілком конкретне, на щось натякаєте? На що саме?

– Я ні на що не натякаю, моя люба. Я лише раджу вам (бо я довго жила на світі і знаю, якою поганою може бути людська природа) не ворушити давній мурашник. Атож, це вам моя порада: не ворушіть давній мурашник.

– Але йдеться зовсім не про те, щоб розворушити дав ній мурашник, – у голосі Джайлза з'явилися нові нотки, нотки суворої переконаності. – Дім-на-Горі – це наш дім, дім Ґвенди і мій дім, і хтось був убитий у ньому або так нам здається. Я не можу знати, що в моєму домі хтось когось убив, і не намагатися розкрити цю таємницю, навіть якщо вбивство було скоєне вісімнадцять років тому!

Міс Марпл зітхнула.

– Пробачте мені, – сказала вона. – Мабуть, більшість молодих і розумних людей поставилися б до цієї ситуації саме так. Я навіть симпатизую вам і захоплююся вами через це. Але мені хотілося б, – о, як би мені хотілося! – щоб ви цього не робили.

II

Наступного дня в селі Сент-Мері-Мід швидко поширилася чутка, що міс Марпл повернулася додому. Її бачили на головній вулиці Гай-стріт об одинадцятій годині. Вона заходила в дім вікарія за десять хвилин до дванадцятої. Пополудні три найбільші в селі пліткарки відвідали її й вислухали її враження про столичне життя, а віддавши цю данину чемності, самі розповіли їй про гострі суперечки, які точаться довкола ятки, де торгуватимуть виробами місцевих вишивальниць на святковому ярмарку, а також про те, де розташувати намет, у якому подаватимуть чай.

Надвечір того ж таки дня міс Марпл, як звичайно, бачили в її саду, але цього разу вона зосередила значно більше уваги на прополюванні бур'янів, аніж на діяльності сусідів. Вона була неуважною під час своєї скромної вечері й майже не слухала натхненну розповідь своєї маленької служниці Евелін про походеньки місцевого аптекаря. Наступного дня вона все ще була неуважною, й один або двоє людей, серед них і дружина вікарія, звернули на це увагу. Того вечора міс Марпл сказала, що почувається не дуже добре, і лягла спати рано. Наступного ранку вона послала Евелін по доктора Гейдока.

Доктор Гейдок багато років був лікарем, другом і союзником міс Марпл. Він вислухав розповідь про симптоми її нездужання, оглянув її, а тоді відхилився на спинку стільця й помахав стетоскопом.

– Як на жінку вашого віку, – сказав він, – і попри ваш тендітний вигляд, що тільки вводить в оману, ви перебуваєте в надзвичайно доброму стані здоров'я.

– Я знаю, що загальний стан мого здоров'я цілком задовільний, – сказала міс Марпл. – Але, мушу зізнатися, я трохи перевтомилася й почуваюся дещо виснаженою.

– Ви блукали надто багато. Не лягали спати допізна в Лондоні.

– Ви маєте слушність. Сьогодні Лондон і справді здається мені надто стомливим. І повітря там не з найкращих. Не те, що свіже повітря на узбережжі моря.

– Зате повітря тут, у Сент-Мері-Мід, приємне й свіже.

– Але воно часто тут буває вологим і задушливим. Воно, знаєте, не збадьорює.

Доктор Гейдок подивився на неї з проблиском цікавості.

– Я пришлю вам тонік, – сказав він тоном люб'язної послужливості.

– Дякую вам, докторе. Істонський сироп мені завжди допомагає.

– Я не маю потреби в тому, щоб ви диктували мені мої рецепти, жінко.

– Я подумала, можливо, мені варто змінити повітря…

Міс Марпл запитливо дивилася на нього своїми наївними синіми очима.

– Вас тут щойно не було три тижні.

– Я знаю. Але я була в Лондоні, де атмосфера нервова, як вам відомо. А потім поїхала на північ – у промислову зону. Це було не морське повітря, яке освіжає й бадьорить.

Доктор Гейдок спакував свою сумку. Потім обернувся з усмішкою.

– Я готовий вислухати, чому ви по мене послали, – сказав він. – Ви тільки скажіть мені, чого ви хочете, і я це повторю за вами. Ви хочете послатися на мою професійну думку, що вам потрібне свіже морське повітря...

– Я знала, ви мене зрозумієте, – вдячно промовила міс Марпл.

– Морське повітря – справді чудова річ. Тож негайно вирушайте до Істбурна, бо інакше ваше здоров'я може різко погіршитися.

– В Істбурні, я думаю, надто холодно. Там зовсім мало рослинності, як вам відомо.

– У такому разі Бурнемаут або острів Вайта.

Міс Марпл підморгнула йому.

– Мені завжди здавалося, що малі містечка набагато приємніші.

Доктор Гейдок знову опустився на стілець.

– Ви розбудили мою цікавість. То яке містечко на узбережжі ви пропонуєте?

– Я думала про Дилмаут.

– Досить миле містечко. Щоправда, глухе й малоцікаве. То чому ви обрали Дилмаут?

Протягом хвилини або двох міс Марпл мовчала. Її погляд знову став стурбованим. Вона сказала:

– Якби одного дня ви випадково зіткнулися з фактом, який указував би на те, що багато років тому – дев'ятнадцять або двадцять – було скоєне вбивство. Той факт був би відомий лише вам, ніхто раніше про це не повідомляв і ніхто нічого не підозрював. Що ви зробили б?

– Убивство в ретроспективі, так?

– Достоту так.

– Нікого не засудили несправедливо? Ніхто не постраждав унаслідок того вбивства?

– Наскільки мені відомо, ні.

– Гм. Убивство в ретроспективі. Забуте вбивство. Що ж, я вам скажу свою думку. Я не став би ворушити забуте вбивство – ось що я зробив би. Розворушувати вбивство небезпечно. І, я сказав би, дуже небезпечно.

– Боюсь, я з вами згодна.

– Люди кажуть, убивця завжди повторює свої злочини. Це неправда. Існує різновид убивці, який скоює злочин, спромагається приховати його, а потім докладає всіх можливих зусиль, щоб ніколи більше не наражати себе на ризик. Я не хочу сказати, що потім такі люди живуть щасливо, – я в це не вірю, – бо існує багато способів розплати. Але бодай зовні все йде гаразд. Мабуть, саме так було у випадку з Мадлен Сміт, а потім й у випадку з Ліззі Борден. Провина Мадлен Сміт не була

доведена, а Ліззі звинуватили – але багато людей думають, що обидві ті жінки були винні. Я міг би назвати й інші випадки. Ті люди ніколи не повторювали своїх злочинів – одне вбивство дало їм те, чого вони хотіли, і вони були задоволені. Але якби їм загрожувала небезпека? Я думаю, ваш убивця, хоч би ким він або вона були, належав саме до такого різновиду. Він скоїв злочин і позамітав за собою сліди, і ніхто нічого не запідозрив. Але припустімо, хтось почне докопуватися, нишпорити, перевертати каміння і зрештою, можливо, відкриє істину? То що в такому випадку робитиме ваш убивця? Просто стоятиме, усміхаючись, тоді як мисливець підходитиме до нього все ближче й ближче? Ні, якщо тут не йдеться про принципи, я залишив би все так, як воно є. – І він повторив свою попередню фразу: – Я не став би ворушити забуте вбивство.

І додав твердим голосом:

– І такий вам буде мій наказ: облиште все, як воно є.

– Але ця справа стосується не тільки мене. Вона стосується також двох чудових дітей. Дозвольте, я вам усе розповім.

І вона розповіла йому всю історію, а Гейдок вислухав її.

– Диво та й годі, – сказав він, коли міс Марпл закінчила. – Дивовижний збіг. Усе тут, власне, викликає подив. Але, думаю, ви собі чудово усвідомлюєте, які можуть бути наслідки?

– О, звичайно. Але вони поки що цього не розуміють.

– Це може призвести до великого нещастя, і тоді вони гірко пожалкують, що розбудили це приспане вбивство.

Скелети мають залишатися у своїх домовинах. А проте, скажу вам, я цілком розумію погляд того молодого Джайлза. Хай йому сто чортів, але

я теж не зміг би залишити там усе, як є. Навіть мене розбирає тепер цікавість, хоч я й не живу в тому домі…

Він урвав свою мову й подивився на міс Марпл суворим поглядом.

– То саме цим пояснюється ваше бажання подихати свіжим повітрям Дилмаута? Ви хочете втрутитися в щось таке, що не має до вас найменшого стосунку.

– Авжеж, не має, докторе Гейдок. Але я хвилююся за тих двох. Вони молоді, недосвідчені й надто довірливі та наївні. Я відчуваю необхідність бути там і наглядати за ними.

– То ось чому ви туди їдете. Щоб доглянути за ними! Невже ви не можете обминути жодного вбивства? Навіть убивства в ретроспективі?

Міс Марпл відповіла йому слабкою усмішкою.

– Але ж ви не можете не погодитися з тим, що кілька тижнів, прожитих у Дилмауті, будуть корисними для мого здоров'я?

– Вони радше допровадять вас до могили, – сказав доктор Гейдок. – Але ж ви однаково мене не послухаєте!

III

Міс Марпл пішла навідати своїх друзів, полковника та місіс Бентрі, і зустріла полковника на під'їзній алеї до їхнього будинку. У руці в нього була рушниця, а біля його ніг – спаніель. Він сердечно привітався з нею.

– Я радий знову вас бачити. Як там Лондон?

Міс Марпл відповіла, що з Лондоном усе гаразд. Небіж водив її на кілька театральних вистав.

– Певно, ваші родичі – великі сноби. Щодо мене, то я цікавлюся лише музичною комедією.

Міс Марпл сказала, що дивилася російську п'єсу, вона була цікава, хоч, можливо, і трохи задовга.

– Росіяни! – зневажливо вигукнув полковник Бентрі.

Одного разу йому дали почитати роман Достоєвського, коли він лежав у приватній лікарні.

Він додав, що міс Марпл знайде Доллі в саду.

Місіс Бентрі завжди можна було знайти тільки в саду. Садівництво було її пристрастю. Її улюбленою літературою були каталоги цибулин, а її мова була насичена примулами, цибулинами, квітковими кущами та альпійськими дивовижами. Перше, що побачила від неї міс Марпл, був широкий зад, обтягнутий вилинялою твідовою спідницею.

На звук кроків, що наближалися, місіс Бентрі знову набула вертикальної пози, стогнучи та кривлячись від болю, бо її захоплення нагородило її ревматизмом, втерла піт на обличчі вимазаною в землі долонею й привіталася з подругою.

– Я вже чула, що ти повернулася, Джейн, – сказала вона. – Як тобі мої квіти дельфініуму? А мій тирлич тобі подобається? Я мала з ним трохи мороки, але тепер начебто він добре прижився. Але нам потрібен дощ. Досі було жахливо сухо. Естер сказала мені, що ти хвора й лежиш у ліжку, – додала вона (Естер була куховаркою місіс Бентрі, а крім того, постачала її сільськими новинами). – Я рада, що це виявилося неправдою.

– Я лише трохи перевтомилася, – сказала міс Марпл. – Доктор Гейдок вважає, що мені треба подихати морським повітрям. Я досить виснажена.

– Хай і так, але ти не можеш поїхати до моря тепер, – сказала місіс Бентрі. – Це абсолютно найкращий час для роботи в саду. Твої бордюри, мабуть, щойно зацвіли.

– Доктор Гейдок рекомендує мені їхати зараз.

– Доктор Гейдок справді не такий йолоп, як решта лікарів, – змушена була визнати місіс Бентрі.

– Мені спала на думку твоя куховарка, Доллі.

– Яка куховарка? Тобі потрібна куховарка? Ти ж маєш на увазі не ту жінку, що була схильна до пияцтва?

– Ні, ні, ні. Я говорю про ту що вміла готувати такі смачні тістечка. Ту, чий чоловік служив у вас старшим лакеєм.

– А, ти маєш на увазі Мок Тертл, – сказала місіс Бентрі, відразу зрозумівши, про кого йшлося. – Жінку з глибоким і трагічним голосом, що завжди говорила таким тоном, ніби ось-ось заплаче. З неї була добра куховарка. А чоловік у неї був гладкий і досить ледачий. Артур завжди казав, що він розбавляє віскі водою. Я не знаю, чи так справді було. Лихо в тому, що коли ви наймаєте на службу подружжя, то хтось із двох завжди буває незадовільним. Вони отримали спадок від якогось колишнього працедавця й купили готель на південному узбережжі.

– Саме про це я й подумала. Адже вони тепер живуть у Дилмауті?

– Саме там. Дилмаут, вулиця Сі-Перейд, чотирнадцять.

– Я подумала, що позаяк доктор Гейдок рекомендував мені трохи пожити на узбережжі моря, то я могла б поїхати туди. Їхнє прізвище Сондерс, чи не так?

– Так. Це чудова думка, Джейн. Ти нічого кращого не могла б придумати. Місіс Сондерс догляне за тобою, а що тепер кінець сезону, то вони будуть раді прийняти тебе й візьмуть недорого. Завдяки добрій кухні та морському повітрю ти швидко оклигаєш.

– Дякую тобі, Доллі, – сказала міс Марпл. – Сподіваюся, так і буде.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Гра в детективів

I

– Де, ти думаєш, лежало тіло? – запитав Джайлз. – Тут?

Він і Ґвенда стояли в холі Дому-на-Горі. Вони приїхали сюди вчора, пізно ввечері, і Джайлз був тепер охоплений справжнім мисливським азартом. Він утішався цим розслідуванням, наче малий хлопчик новою іграшкою.

– Та десь там, – сказала Ґвенда. Вона трохи піднялася сходами й подивилася згори критичним поглядом. – Атож, я думаю, воно лежало саме там.

– Повзи вниз, – сказав Джайлз. – Адже тобі років три не більше.

Ґвенда слухняно поповзла вниз.

– Ти не могла бачити чоловіка, який промовив ті слова?

– Не пригадую, щоб я його бачила. Він, мабуть, стояв трохи далі, атож – там. Я бачила лише його величезні лапи.

– Лапи? – здивовано перепитав Джайлз.

– То були справді лапи. Сірі лапи – не людські.

– Що ти вигадуєш, Ґвендо. Це ж не було вбивство на вулиці Морг. Люди не мають лап.

– Але він мав лапи.

Джайлз із сумнівом подивився на неї.

– Ти, певно, вигадала це потім.

– А тобі не здається, що я взагалі усе вигадала? – повільно проказала Ґвенда. – Ти знаєш, Джайлзе, я вже багато міркувала про це. Мені здається імовірнішим, що вся та подія була сном. І чом би справді їй не бути сном? Я могла дитиною побачити такий сон і дуже злякатися, а потім запам'ятати його надовго. Тобі не здається, що це дуже ймовірне пояснення? Адже ніхто в Дилмауті не має найменшого уявлення про те, що тут хтось когось убив або хтось раптово помер чи зник, і взагалі ніхто не пам'ятає нічого дивного й незвичайного про цей дім.

Тепер Джайлз здавався малим хлопчиком іншого різновиду – хлопчиком, у якого відібрали його нову іграшку.

– Мабуть, і справді твоє видіння могло бути лише жахливим сном, – неохоче зізнався він.

А тоді раптом обличчя йому проясніло.

– Ні, – сказав він. – Я в це не вірю. Тобі, звичайно, могли наснитися мавпячі лапи і хтось мертвий, але хай мене чорти візьмуть, якщо тобі могла приснитися та цитата з п'єси "Герцогиня д'Амальфі".

– Я могла почути її від когось, а потім вона мені приснилася.

– Не думаю, щоб дитина була спроможна на це. Так могло статися тільки в тому випадку, якщо ти почула її за обставин глибокого потрясіння – а в такому разі ми знову повертаємося туди, де були. Стривай-но, я все зрозумів. Це лапи тобі приснилися. Ти побачила труп і почула слова, і ти була перелякана, а потім тобі наснився кошмарний сон, і в тому сні були мавпячі лапи – можливо, ти дуже боялася мавп.

У погляді Ґвенди був сумнів, а проте вона повільно мовила:

– Думаю, могло бути й так…

– Я хотів би, щоб ти пригадала більше… Спускайся сюди, у хол. Заплющ очі. Думай… Тобі більше нічого не пригадалося?

– Ні, не пригадалося, Джайлзе… Що більше я думаю, то далі все це відходить… Тобто я починаю тепер сумніватися, чи я взагалі щось бачила. Можливо, того вечора в театрі я просто пережила тимчасове затьмарення свідомості або щось таке.

– Ні. До того затьмарення свідомості щось спричинилося. Міс Марпл теж так думає. А що ти скажеш про "Гелену"? Безперечно, ти щось пам'ятаєш про Гелену.

– Я нічого не пам'ятаю. Тільки ім'я.

– Можливо навіть, ти його перекрутила.

– Ні, я нічого не перекрутила. То була Гелена.

Ґвенда здавалася впертою й переконаною.

– Але якщо ти так певна, що то була Гелена, то мусиш щось знати про неї, – слушно припустив Джайлз. – Ти знала її добре? Вона тут мешкала? Чи лише приїхала сюди в гості?

– Я тобі сказала, що не знаю.

Ґвенда почала здаватися напруженою й роздратованою.

Джайлз спробував інший підхід.

– А кого ще ти могла б пригадати? Свого батька?

– Ні. Тобто я не знаю. Я, звичайно, щодня бачила його фотографію. Тітка Елісон мала звичку казати мені: "Це твій тато". Але я не пам'ятаю, щоб він був тут, у цьому будинку.

– А ти не могла б пригадати якихось слуг, няньок абощо?

– Ні, ні. Чим напруженіше я намагаюся когось пригадати, тим більше все перетворюється на білу пляму. Те, що я знаю, перебуває десь на самому дні моєї підсвідомості – як намагання підійти до цих дверей. Я не пригадала, що там були двері. Можливо, якщо ти перестанеш так наполегливо мене сіпати, Джайлзе, я зможу пригадати щось іще. Але свідомі спроби пригадати щось приречені на невдачу. Це було так давно.

– Я не думаю, що вони приречені на повну невдачу – навіть стара міс Марпл так не думає.

– Вона не підказала нам, що тут можна було б зробити, – промовила Ґвенда. – Але я певна, якісь ідеї в неї були, я це зрозуміла з того, як блищали її очі. Цікаво, що вона робила б на нашому місці?

– Навряд чи вона придумала б щось таке, чого ми не могли б придумати, – розважливо сказав Джайлз. – Нам слід припинити снувати спекулятивні здогади, Ґвендо, і спробувати систематично розглянути відомі нам факти. Я вже дещо зробив – переглянув у парафіяльному реєстрі списки смертей. Серед небіжчиків немає жінки на ім'я Гелена відповідного віку. Власне, за той період, який я переглянув, узагалі не померла жодна з Гелен, за винятком такої собі Гелени Паґ, віком дев'яносто чотири роки. Тепер ми повинні вигадати якийсь інший практичний підхід. Якщо твій батько та, імовірно, твоя мачуха мешкали в цьому домі, то вони мусили або купити його, або взяти в оренду.

– Як розповів мені садівник Фостер, до Генґрейвів цим будинком володіли люди на прізвище Елворті, а до них – місіс Фіндейсон. Більше ніхто.

– Твій батько міг купити його й жити в ньому протягом дуже короткого часу, а потім він його продав. Але, думаю, більш імовірно, що він винаймав його – можливо, узяв в оренду разом із меблями. Якщо так, то наш найбільший шанс у тому, щоб опитати агентів із нерухомого майна.

Опитування агентів із нерухомого майна не забрало в них багато часу. У Дилмауті таких агенцій було лише дві. Вілкінсони прибули сюди не так давно. Вони відкрили свою фірму лише одинадцять років тому й мали справу переважно з невеличкими бунгало та новими будинками на околицях міста. Інші агенти, панове Ґелбрейт та Пендерлі, були тією фірмою, в якої Ґвенда купила будинок. Коли Ріди прийшли до них, Джайлз розповів їм таку історію. Він із дружиною в захваті від Дому-на-Горі та й узагалі від Дилмаута. Місіс Рід лише щойно відкрила, що вона жила в Дилмауті, коли була малою дитиною. У неї збереглося дуже мало спогадів про це місце, і їй здається, що саме Дім-на-Горі був тим

будинком, у якому вона мешкала, але цілковитої певності в цьому вона не має. Чи в їхніх записах немає відомостей про те, що цей будинок здавали в оренду майорові на прізвище Гелідей? Це могло бути вісімнадцять або дев'ятнадцять років тому…

Містер Пендерлі вибачливо розвів руками.

– Боюся, ми не зможемо вам цього сказати, містере Рід. У наших записах немає такої давньої інформації – тобто про здачу в оренду будинків із меблями або на дуже короткі періоди. Мені дуже шкода, але я не зможу допомогти вам. Якби наш старий головний клерк містер Нарекот був досі живий – а він, на жаль, помер минулої зими – то, можливо, він став би вам у пригоді. Він мав дивовижну пам'ять, справді дивовижну і служив у нашій фірмі протягом тридцяти років.

– І немає більше нікого, хто міг би про це пам'ятати?

– Наш персонал – переважно люди молодого віку. Щоправда, є ще сам старий містер Гелбрейт. Він пішов на пенсію кілька років тому.

– То, може, він зміг би щось мені розповісти? – запитала Ґвенда.

– Я навіть не знаю, – сказав містер Пендерлі із сумнівом у голосі. – Торік він пережив удар. Його розумові здібності зазнали неабиякої шкоди. Йому вже більш як вісімдесят, знаєте.

– А він живе в Дилмауті?

– О, так. У Калькутта-Лодж. Це невеличка й дуже гарна садиба на вулиці Сітон-роуд. Але не думаю…

II

– Тут надії мало, – сказав Джайлз Ґвенді. – Але ти ніколи не знаєш. Ми не станемо писати йому листа. Підемо туди й спробуємо вплинути на нього своєю присутністю.

Калькутта-Лодж була оточена акуратним садочком, і вітальня, куди їх запросили, теж була дуже акуратною, хоч і дещо захаращеною меблями. Вона пахла воском і лаком, блищала начищеною міддю, а її вікна були прикрашені гірляндами.

Тендітна жінка середнього віку з підозріливими очима увійшла до вітальні.

Джайлз швидко пояснив мету їхнього візиту, і вираз людини, яка чекає, що зараз її почнуть чистити пилососом, зійшов з обличчя міс Ґелбрейт.

– Пробачте, але навряд чи зможу допомогти вам, – сказала вона. – Це було дуже давно, чи не так?

– Іноді людська пам'ять зберігає й давні спогади, – сказала Ґвенда.

– Щодо мене, то я, власне, мало що знаю. Я ніколи не займалася справами. Майор Гелідей, кажете? Ні, я не пам'ятаю, щоб людина з таким прізвищем будь-коли приїздила в Дилмаут.

– Можливо, ваш батько пам'ятає, – сказала Ґвенда.

– Батько? – похитала головою міс Ґелбрейт. – Він зараз майже нічого не помічає, а його пам'ять дуже непевна.

Погляд Ґвенди замислено зупинився на мідному столику з Бенареса, а потім ковзнув до слонів із чорного дерева, що йшли вервечкою на поличці каміна.

– Я сподіваюся, він може про це пам'ятати, – сказала вона, – адже мій батько тоді щойно повернувся з Індії. Ваш дім називається Калькутта-Лодж?

Вона замовкла, чекаючи відповіді.

– Так, – підтвердила міс Ґелбрейт. – Батько протягом певного часу жив у Калькутті. Він мав там бізнес. Потім вибухнула війна, й у 1920-му він прибув сюди й організував тут фірму, але хотів би повернутися туди, так він завжди каже. Проте моя мати не була у захваті від життя за кордоном – і звичайно ж, клімат там не можна назвати сприятливим для здоров'я. Я, власне, не знаю, якщо хочете, то можете зустрітися з батьком. Але я не сказала б, що сьогодні один із його кращих днів.

Вона провела їх до невеличкого темного кабінету. Там у досить обшарпаному шкіряному кріслі сидів старий джентльмен із вусами, схожими на вуса моржа. Його обличчя було трохи обернуте вбік. Він дивився на Ґвенду з очевидним схваленням, поки його дочка відрекомендовувала гостей.

– Моя пам'ять уже не та, якою вона була колись, – сказав він досить безвиразним голосом. – Гелідей, кажете? Ні, такого прізвища я не пам'ятаю. Я знав хлопця у школі, у Йоркширі, з таким прізвищем, але то було не менш, як сімдесят років тому.

– Ми думаємо, він винаймав Дім-на-Горі, – сказав Джайлз.

– Дім-на-Горі? Хіба він тоді так називався? – Одна рухлива повіка містера Ґелбрейта заплющилася й розплющилася. – Там жила Фіндейсон. Дуже мила жінка.

– Мій батько міг узяти в оренду той будинок разом із меблями… Він тоді щойно повернувся з Індії.

– З Індії? З Індії, ви кажете? Я пригадую одного такого чоловіка – він був військовим. Він знав того негідника Мохамеда Гасана, що обшахрував мене в оборудці з килимами. Він мав молоду дружину й дитину – малу дівчинку.

– То була я, – твердо промовила Ґвенда.

– Он як… Невже й справді то були ви? Атож, час біжить… Як же пак його звали? Так, він шукав будинок із меблями… справді… Місіс Фіндейсон тоді поїхала до Єгипту чи кудись інде на зиму – з отими своїми дурними місіями. Як же його звали, ніяк не можу пригадати…

– Гелідей, – сказала Ґвенда.

– Справді так, моя люба, – Гелідей. Майор Гелідей. Приємний чоловік. І дуже мила дружина – зовсім молода – білява, вона хотіла жити неподалік від своїх родичів чи щось таке. Атож, вона була дуже вродливою.

– А хто були її родичі?

– Не маю найменшого уявлення. Але ви на неї не схожі.

Ґвенда мало не сказала: "Вона була лише моєю мачухою", але вирішила не ускладнювати тему й запитала:

– А якою вона була?

Цілком несподівано містер Ґелбрейт відповів:

– Вона видалася мені стривоженою. Атож, вона була чимось стривожена. Так, він був дуже приємним чоловіком, той майор. Його вельми зацікавило, що я бував у Калькутті. Він не був схожий на тих

суб'єктів, які ніколи не виїздили за межі Англії. Їхній світогляд надто вузький – сказав би я. А от я побачив світу. Як же пак його звали, того майора, який шукав будинок із меблями?

Він був наче старий грамофон, на який поставили зачовгану платівку.

– Сент-Кетрін – ось як називався тоді той будинок. Він узяв його в оренду – за шість гіней за тиждень на той час, поки місіс Фіндейсон буде в Єгипті. Вона там і померла – сердешна душа. Будинок виставили на аукціон – хто ж його тоді купив? Ага, пригадую, Елворті. Сестри, усі старі діви – там їх був цілий гурт. Вони змінили назву будинку – сказали, що Сент-Кетрін звучить надто по-папському. Вони були вельми налаштовані проти всього папського. Мали звичай роздавати релігійні брошури. Усі негарні і якісь примітивні. Їх дуже цікавили негри – вони надсилали їм штани та біблії. Мали велике бажання навертати поган.

Несподівано він зітхнув і відкинувся на спинку стільця.

– Надто давно все це було, – сказав він із жалем. – Уже не пам'ятаю ні імен, ні прізвищ. Майор з Індії – приємний був чоловік… Я стомився, Ґледіс. Дай мені чаю.

Джайлз і Ґвенда подякували йому, подякували його дочці й пішли.

– Отже, це доведено, – сказала Ґвенда. – Мій батько і я були в Домі-на-Горі. Що нам робити далі?

– Який же я був йолоп, – сказав Джайлз. – Сомерсет-Гауз.

– А що таке Сомерсет-Гауз? – запитала Ґвенда.

– Контора, де зберігаються записи про шлюби. Я поїду туди й наведу довідки про шлюб твого батька. Згідно з розповіддю твоєї тітки, твій

батько взяв шлюб зі своєю другою дружиною відразу по тому, як повернувся до Англії. Ти хіба не розумієш, Ґвендо, – як ми не подумали про це раніше? – адже цілком можливо, що Гелена була родичкою твоєї мачухи, скажімо, її молодшою сестрою. У всякому разі, коли ми довідаємося, яким було її прізвище, то, може, нам пощастить знайти когось, хто дасть нам додаткові відомості про Дім-на-Горі. Адже старий сказав нам, ти пригадуєш, що вони хотіли взяти в оренду будинок у Дилмауті, щоб оселитися поблизу родичів місіс Гелідей. Якщо її родичі мешкають десь близько, ми зможемо щось довідатися від них.

– Джайлзе, – сказала Ґвенда. – Ти просто диво.

III

Зрештою Джайлз вирішив, що йому не обов'язково їхати в Лондон. Попри свою діяльну вдачу, яка завжди підштовхувала його повсюди їздити й робити все самому, він визнав, що навести цю просту довідку можна доручити й комусь іншому.

Він зателефонував до своєї контори.

– Ось маємо! – радісно вигукнув він, коли надійшов очікуваний лист.

Він розкрив конверт, дістав звідти завірену копію свідоцтва про шлюб і прочитав:

– "П'ятниця, 7 серпня, Кенсинґтонське відділення. Зареєстровано шлюб між Келвіном Джеймсом Гелідеєм і Геленою Спенлав Кеннеді".

– Геленою? – скрикнула Ґвенда. Вони подивились одне на одного. Джайлз сказав повільно:

– Але ж… але… це не може бути вона. Адже вони розлучилися, і вона знову вийшла заміж… і кудись поїхала.

– Ми не знаємо, чи вона справді кудись поїхала, – сказала Ґвенда… і знову подивилася на чітко надруковане ім'я:

Геленою Спенлав Кеннеді

Геленою…

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Доктор Кеннеді

I

Через кілька днів Ґвенда, прогулюючись по набережній під сильним вітром, несподівано зупинилася перед одним зі скляних павільйонів, що їх передбачлива місцева влада розпорядилася збудувати на той випадок, якщо комусь треба буде заховатися тут від негоди.

– Міс Марпл? – здивовано вигукнула вона.

Бо перед нею і справді була міс Марпл у теплому вовняному пальті, обмотана кількома шарфами.

– Ви, певно, дуже здивувалися, побачивши мене тут, – жваво відповіла їй старенька. – Але мій лікар порадив мені поїхати на морське узбережжя, щоб трохи розвіятися, а ви так привабливо описали мені Дилмаут, що я вирішила приїхати сюди, тим більше, що куховарка та лакей моєї подруги придбали тут готель.

– Але чому ви не прийшли відразу до нас? – запитала Ґвенда.

– О, гості іноді набридають, моя люба. Людей, які щойно одружилися, ліпше не турбувати. – Вона усміхнулася, коли Ґвенда

запротестувала. – Я знаю, ви прийняли б мене з великою радістю. Але як ваші справи? Чи просунулися ви вперед у розгадуванні своєї таємниці?

– Ми вийшли на гарячий слід, – сказала Ґвенда, сідаючи поруч із нею.

Вона детально розповіла про хід їхнього розслідування до самого сьогоднішнього дня.

– Щойно, – закінчила вона, – ми опублікували оголошення в пресі, у місцевій, а також у "Таймс" та в інших великих щоденних газетах. Ми лише попросили, щоб кожен, кому щось відомо про Гелену Спенлав Гелідей, повідомив про це нам, ну й усе таке. Я певна, ви зі мною згодні, що бодай кілька відповідей ми одержимо.

– Я теж так думаю, моя люба, я теж так думаю.

Голос у міс Марпл звучав лагідно, як і завжди, але в її очах був вираз тривоги. Вона скинула швидким оцінливим поглядом на дівчину, яка сиділа перед нею. Лагідний тон міс Марпл був не зовсім щирим. Їй здалося, Ґвенда чимось стурбована. Схоже, вона вже почасти зіткнулася з тим, що доктор Гейдок назвав "наслідками". Але відступати назад було пізно.

Міс Марпл промовила тоном лагідного вибачення:

– Скажу вам щиро, ваша справа мене зацікавила. У моєму житті так мало відбувається чогось такого, що примушувало б мене хвилюватися. Гадаю, ви не вважатимете мене надто доскіпливою, якщо я попрошу вас розповідати мені, як у вас просуватимуться справи?

– Звичайно, я про все вам повідомлятиму, – сказала Ґвенда з теплим почуттям. – Ви будете в курсі всіх подій. Адже якби не ви, я б зараз набридала лікарям, благаючи, щоб вони засадили мене до божевільні. Скажіть мені адресу, за якою ви тут оселилися, і приходьте до нас

чогось випити – я маю на увазі випити філіжанку чаю – й оглянути наш дім. Адже ви повинні ознайомитися з місцем злочину, чи не так?

Вона засміялася, але її сміх прозвучав дещо нервово.

Коли Ґвенда пішла, міс Марпл лагідно похитала головою й спохмурніла.

II

Джайлз і Ґвенда щодня нетерпляче переглядали свою пошту, але спершу їхні сподівання не виправдалися. Вони одержали тільки два листи від агентів приватного розшуку, які виявили бажання провести для них розслідування, посилаючись на свою професійну компетентність.

– До них ми можемо звернутися й пізніше, – сказав Джайлз. – І якщо ми справді захочемо скористатися послугами якоїсь агенції, то оберемо фірму найвищого класу, а не людей, що самі себе пропонують через посередництво пошти. Утім, не бачу, що вони могли б зробити такого, чого ми вже не зробили.

Його оптимізм (або покладання на власні сили) виправдався через кілька днів. Ріди одержали листа, написаного тим чітким і водночас не дуже розбірливим почерком, що притаманний людям кабінетної діяльності:

Ґолз-Гіл

Вудлі-Болтон

Шановний сер!

У відповідь на ваше оголошення в "Таймс" повідомляю, що Гелена Спенлав Кеннеді – моя сестра. Я втратив контакт із нею багато років тому й буду радий отримати якісь вісті про неї.

З повагою

Джеймс Кеннеді, доктор медицини

– Вудлі-Болтон, – сказав Джайлз. – Це не так далеко. Тутешні жителі їздять у Вудлі-Кемп на пікніки. Це велика рівнина, поросла вересом. Десь миль за тридцять звідси. Ми напишемо докторові Кеннеді й запитаємо, чи він не проти, якщо ми приїдемо до нього, чи, може, він приїде до нас.

Доктор Кеннеді написав, що готовий прийняти їх наступної середи, й у той день вони поїхали до нього.

Село Вудлі-Болтон розкинулося на схилі пагорба. Будинок під назвою Ґолз-Гіл стояв на самій його вершині, з видом на рівнину Вудлі-Кемп та на вересові пустища, що тяглися до самого моря.

– Незатишне місце, я сказала б, – промовила Ґвенда, затремтівши.

У самому будинку було теж голо й незатишно, і доктор Кеннеді явно не визнавав такі новітні вигадки, як центральне опалення. Жінка, що відчинила їм двері, була темноволоса й неприваблива. Вона провела їх через порожній хол до кабінету, де доктор Кеннеді підвівся, щоб їх привітати. То була довга кімната з досить високою стелею й полицями, майже цілком запевненими книжками.

Доктор Кеннеді був сивоголовий літній чоловік із гострими очима, які блищали з-під кущуватих брів. Він подивився на них обох пильним поглядом.

– Містер і місіс Рід? Сідайте тут місіс Рід, це, мабуть, найзручніше крісло. То з чим ви до мене прийшли?

Джайлз розповів історію, яку вони підготували наперед.

Він та його дружина нещодавно побралися в Новій Зеландії. Після цього вони переїхали до Англії, де його дружина жила протягом короткого часу в дитинстві, і тепер вона намагається знайти давніх друзів і знайомих своєї родини.

Доктор Кеннеді був стриманим і суворим. Він тримався чемно, але його вочевидь дратувала колоніальна наполегливість, із якою ці молоді люди здійснювали свій сентиментальний пошук родинних зв'язків.

– То ви думаєте, моя сестра, – точніше, моя зведена сестра, – а можливо, і я – ваші родичі? – запитав він Ґвенду чемно, але з прихованою ворожістю.

– Вона була моєю мачухою, – сказала Ґвенда – Другою дружиною мого батька. Хоч я її, звісно, не пам'ятаю. Я була надто маленька. Моє дівоче прізвище – Гелідей.

Він пильно подивився на неї – і несподівана усмішка осяяла його обличчя. Він ніби став іншою людиною, його непривітність не знати куди й поділася.

– Святий Боже! – сказав він. – Тільки не кажіть мені, що ви Ґвенні!

Ґвенда радісно кивнула головою. Давно забуте дитяче ім'я пролунало в її вухах як щось дуже знайоме та приязне.

– Так, – підтвердила вона. – Я Ґвенні.

– Господи, спаси мою душу. Уже доросла й одружена. Як швидко минає час! Адже відтоді минуло п'ятнадцять – ба навіть більше! – років. Ви, звичайно, не пам'ятаєте мене?

Ґвенда похитала головою.

– Я не пам'ятаю навіть свого батька. Я бачу тепер своє минуле, наче велику білу пляму.

– Атож, перша дружина Гелідея була родом із Нової Зеландії – пригадую, він мені це казав. То чудова країна, я думаю.

– Це найкраща країна у світі – але Англію я також люблю.

– Ви приїхали сюди на короткий час чи маєте намір тут оселитися? – Він подзвонив. – Ми з вами вип'ємо чаю.

Коли увійшла висока жінка, він їй сказав:

– Будь ласка, принесіть нам чаю… і… грінок із маслом… або тістечка… або щось таке.

Його статечна економка подивилася на них убивчим поглядом, але слухняно відповіла: "Гаразд, сер!" – і вийшла.

– Я зазвичай чаю не п'ю, – неуважно кинув доктор Кеннеді. – Але ми повинні відсвяткувати нашу зустріч.

– Це дуже люб'язно з вашого боку, – сказала Ґвенда. – Ні, ми приїхали сюди не на короткий час. Ми тут купили будинок. – Вона зробила паузу й додала: – Дім-на-Горі.

Доктор Кеннеді неуважно промовив:

– Атож. У Дилмауті. Ви написали мені звідти.

– Це просто дивовижний збіг, – сказала Ґвенда. – Правда ж, Джайлзе?

– Авжеж, дивовижний, – погодився Джайлз. – Просто-таки неймовірний.

– Він продавався, – сказала Ґвенда й додала, побачивши, що доктор Кеннеді нічого не розуміє: – Це той самий будинок, у якому я жила багато років тому.

Доктор Кеннеді спохмурнів.

– Дім-на-Горі. Так, так, я чув, вони змінили його назву. Раніше він називався Сент… і якось так – тобто йдеться про будинок, який стоїть біля дороги Лігемптон-роуд, що спускається в місто, праворуч від неї? Я не помиляюся?

– Ні.

– Просто дивовижно, як швидко забуваються назви. Стривайте хвилину. Сент-Кетрін – ось як називався той дім.

– І я в ньому жила, чи не так? – запитала Ґвенда.

– Авжеж, ви в ньому жили. – Він подивився на неї зацікавленим поглядом. – Але чому ви захотіли жити саме там? Адже ви не могли зберегти про нього багато спогадів, чи не так?

– Так. Але я відразу почула себе в ньому як удома.

– Як удома, – повторив доктор. Він промовив ці слова без жодного виразу, але Джайлзові здалося, ніби на думці в нього щось було.

– Отже, тепер ви розумієте, чому я до вас приїхала, – сказала Ґвенда. – Я сподівалася, ви розповісте мені про мого батька, про Гелену й… про все інше.

Він подивився на неї замисленим поглядом.

– Думаю, вони небагато знали – ваші родичі в Новій Зеландії. Та й звідки вони могли знати? Але розповідати, власне, нема чого, Гелена – моя сестра – поверталася додому з Індії на тому самому кораблі, що й ваш батько. Він був удівець із малою донькою. Гелена пожаліла його чи, може, закохалася в нього. Він почувався самотнім, а може, теж закохався в неї. Іноді буває важко вгадати, як розгортатимуться події. Вони одружилися в Лондоні відразу по тому, як прибули, і приїхали в Дилмаут, до мене. Я тоді був там на практиці. Келвін Гелідей здався мені приємним чоловіком, досить нервовим і виснаженим – але вони були начебто щасливими… але потім…

Він помовчав хвилину, перш ніж сказав:

– Проте не минуло й року, як вона втекла від нього з іншим чоловіком. Ви, певно, знали про це?

– Із ким вона втекла? – запитала Ґвенда.

Він подивився на неї своїми проникливими очима.

– Вона мені про це не сказала, – промовив він. – Я не користувався її довірою. Я бачив, – просто не міг не бачити, – що між нею й Келвіном було не все гаразд. Не знаю, чому. Я завжди був чоловіком простодушним, прихильником подружньої вірності. Гелена не захотіла б розповісти мені про те, що відбувалося. До мене дійшли чутки, – чутки

завжди доходять, – але якогось конкретного імені в них не згадувалося. До них часто приїздили гості з Лондона або з інших місцевостей Англії. Певно, то був один із них.

– То вони не розлучалися?

– Гелена не хотіла розлучатися. Так сказав мені Келвін. Тому я думаю, хоч, може, і помиляюся, що то був роман з одруженим чоловіком. Можливо, кимсь таким, чия дружина була католичкою.

– А мій батько?

– Він теж не хотів розлучення.

Доктор Кеннеді став відповідати на її запитання дуже коротко.

– Розкажіть мені про мого батька, – попросила Ґвенда. – Чому він несподівано вирішив відіслати мене до Нової Зеландії?

Кеннеді помовчав хвилину, перш ніж сказати:

– Я думаю, ваші родичі тиснули звідти на нього. А після того як зламався його другий шлюб, він, певно, подумав, що це найкращий вихід.

– А чому він не відвіз мене туди сам?

Доктор Кеннеді подивився в бік каміна, машинально шукаючи дріт, яким прочищав свою люльку.

– О, я не знаю… Його здоров'я на той час було в поганому стані.

– А що з ним було таке? Від якої хвороби він помер?

Двері відчинилася, і непривітна економка увійшла з тацею. На ній було кілька грінок, намащених маслом, і трохи джему, але тістечок не було. Невиразним жестом доктор Кеннеді попросив Ґвенду наливати чай. Коли філіжанки були наповнені й роздані й Ґвенда взяла грінку, доктор Кеннеді сказав із якоюсь силуваною веселістю:

– Розкажіть мені, що ви зробили з будинком? Певно, я тепер його не впізнаю – після того, як ви все там перебудували?

– Ми поки що не чіпали нічого, крім ванних кімнат, – сказав Джайлз.

Ґвенда, не відриваючи погляду від доктора, повторила своє запитання:

– Від якої хвороби помер мій батько?

– Я не можу вам цього сказати, моя люба. Знаю лише, що стан його здоров'я був поганий, і зрештою він поїхав лікуватися до санаторію – кудись на східне узбережжя. Він помер через два роки.

– А про який конкретно санаторій ідеться?

– Пробачте мені. Я вже не пригадую. Пам'ятаю тільки, що він був десь на східному узбережжі.

Було очевидно, що він щось приховує. Джайлз і Ґвенда подивилися одне на одного протягом короткої секунди.

Джайлз сказав:

– Принаймні ви можете показати нам, сер, де він похований? Ґвенда, природно, хотіла б навідати його могилу.

Доктор Кеннеді нахилився над каміном, виколупуючи попіл із люльки складаним ножиком.

– Я хотів би порадити вам, – сказав він якимсь ухильним голосом, – не приділяти так багато уваги минулому. Усе це поклоніння предкам – помилка. Лише майбутнє має значення. Ось ви, двоє молодих здорових людей, ви маєте перед собою весь світ. Дивіться лише вперед. Не приносьте квітів на могилу того, кого ви, якщо дивитися на речі практично, зовсім не знали.

Проте Ґвенда з ним не погодилася.

– Я хочу відвідати могилу батька, – уперто сказала вона.

– Боюся, я не зможу допомогти вам. – Голос доктора Кеннеді звучав чемно, але холодно. – Відтоді минуло багато часу, а моя пам'ять уже не та, що колись. Я втратив зв'язок із вашим батьком, після того як він покинув Дилмаут. Якщо не помиляюся, він написав мені одного разу із санаторію, який був десь на східному узбережжі, але я не можу бути певним навіть у цьому. І я не маю жодного уявлення про те, де він похований.

– Дуже дивно, – сказав Джайлз.

– Нічого особливо дивного в цьому нема. Ви повинні розуміти, що нас із ним пов'язувала тільки Гелена. Я дуже любив Гелену. Вона моя зведена сестра й на багато років молодша, ніж я, але я намагався виховати її якнайліпше. Вона навчалася в добрих школах і все таке. Але я не можу стверджувати, що Гелена відзначалася стабільним характером. Коли вона була зовсім юна, то увійшла в близькі взаємини з дуже небажаним молодиком. Мені пощастило витягти її з тієї тарапати. Потім наполягла на тому, щоб поїхати до Індії й там одружитися з Волтером Фейном. Тут усе нібито було гаразд: приємний хлопець, син найкращого в Дилмауті адвоката, але, правду кажучи, сірий і

непривабливий. Він завжди її обожнював, але вона ніколи навіть не дивилася на нього. А тут раптом змінила думку й подалася до Індії, щоб одружитися з ним. Та коли з ним зустрілася, це бажання в неї відразу зникло, і вона попросила мене телеграмою, щоб я надіслав їй гроші на квиток додому. Я надіслав. Повертаючись до Англії, вона познайомилася на пароплаві з Келвіном. Вони одружилися, перш ніж я про це довідався. Мені, зізнаюся вам щиро, було трохи соромно за таку сестру. Це пояснює, чому Келвін і я не підтримували стосунків після того, як вона від нього пішла. – І зненацька він запитав: – Як там тепер Гелена? Ви можете мені це сказати? Я хотів би зустрітися з нею.

– Але ж ми не знаємо, – сказала Ґвенда. – Ми нічого про неї не знаємо.

– Справді? А я подумав, коли прочитав ваше оголошення… – Він подивився на них із несподіваною цікавістю. – Скажіть мені, навіщо ви опублікували те оголошення?

Ґвенда сказала:

– Ми хотіли з нею зустрітися… – і зненацька замовкла.

– Ви хотіли зустрітися з людиною, якої зовсім не пам'ятали?

Доктор Кеннеді здавався спантеличеним.

Ґвенда швидко сказала:

– Я думала, якщо я з нею зустрінуся, вона щось розповість мені про мого батька.

– Так, так, розумію. Пробачте мені, але з мене вам буде мало користі. Пам'ять у мене вже не та. І це було так давно.

– Принаймні, вам відомо, якого профілю був той санаторій? – запитав Джайлз. – Туберкульозний?

Несподівано обличчя доктора Кеннеді знову стало дерев'яним.

– Так… Так… Здається, він був саме такий.

– Тоді ми знайдемо його досить легко, – сказав Джайлз. – Дуже дякуємо вам, сер, за все, що ви нам розповіли.

Він підвівся, а Ґвенда підвелася за ним.

– Ми дуже вдячні вам, – сказала вона. – І запрошуємо вас навідати нас у Домі-на-Горі.

Вони вийшли з кімнати, і Ґвенда востаннє подивилася на доктора Кеннеді через плече. Він стояв біля каміна, смикав себе за свої сиві вуса й здавався стурбованим.

– Він знає щось таке, чого не хоче сказати нам, – промовила Ґвенда, коли вони сідали в автомобіль. – Тут щось є… О, Джайлзе, мене змагає відчуття, що нам не треба було братися за цю справу…

Вони подивились одне на одного, і в обох у душі виник той самий страх, у якому вони не хотіли признатися.

– Міс Марпл мала слушність, – сказала Ґвенда. – Нам треба було залишити минуле таким, як воно є.

– Нам не обов'язково продовжувати, – сказав Джайлз, але якось невпевнено. – Можливо, і справді, люба Ґвендо, зупинимося на цьому.

Ґвенда похитала головою.

– Ні, Джайлзе, тепер ми вже не можемо зупинитися. Ми завжди будемо щось припускати та щось уявляти. Ні, ми мусимо продовжити свої пошуки… Доктор Кеннеді щось від нас приховує, бо йому нас шкода, а ця історія пахне великими неприємностями. Але тепер ми мусимо продовжувати й з'ясувати, що ж сталося насправді. Навіть якщо це мій батько був тим, хто…

Але вона не змогла закінчити своєї думки.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Галюцинації Келвіна Гелідея

Наступного ранку вони були в саду, коли місіс Кокер вийшла з дому і сказала:

– Пробачте мені, сер. Доктор Кеннеді на телефоні.

Ґвенда розмовляла зі старим Фостером, і Джайлз не став відривати її від цієї розмови. Він пішов у дім і взяв слухавку.

– Джайлз Рід слухає.

– Це доктор Кеннеді. Я довго міркував про нашу вчорашню розмову містере Рід. Є деякі факти, про які, думаю, вам і вашій дружині слід би знати. Ви будете вдома, якщо я приїду до вас пополудні?

– Звичайно, будемо. На котру годину ви приїдете?

– На третю.

– Це нас влаштовує.

А тим часом у саду старий Фостер запитав у Ґвенди:

– Це той самий доктор Кеннеді, який колись жив у Вест-Кліфі?

– Мабуть, той самий. А ви його знали?

– Колись його вважали тут найкращим лікарем, хоч доктор Лейзенбі був набагато популярнішим. Він завжди вмів посміятися, пожартувати, це я про доктора Лейзенбі кажу. Доктор Кеннеді був суворий і дещо сухий – але свою справу знав.

– А коли він покинув практику?

– Та вже давно. Либонь, років п'ятнадцять тому. У нього погіршилося здоров'я, так люди кажуть.

Джайлз визирнув із вікна й відповів на німе запитання Ґвенди.

– Він приїде сьогодні пополудні.

– Справді?

І вона знову обернулася до Фостера.

– А ви знали сестру доктора Кеннеді?

– Сестру? Про неї я мало що можу сказати. Вона була тоді ще зовсім юною дівчиною. Ходила до школи, потім поїхала кудись за кордон, хоч я чув, ніби вона повернулася на короткий час сюди, після того як вийшла заміж. А потім утекла з якимсь чоловіком, вона завжди була трохи дика, так про неї розповідають. Але сам я ніколи не бачив її на власні очі. Я тоді упродовж не дуже довгого часу жив і працював у Плімуті, ви знаєте.

Ґвенда запитала, коли вони відійшли з Джайлзом на протилежний кінець тераси:

– Чому він приїздить?

– Ми довідаємося про це о третій годині.

Доктор Кеннеді приїхав точно в призначений час. Окинувши поглядом вітальню, він сказав:

– Дивно бачити себе тут знову.

Потім перейшов до суті без передмови.

– Я так розумію, ви обоє сповнені рішучості знайти санаторій, у якому помер Келвін Гелідей, і з'ясувати всі подробиці про його хворобу та смерть?

– Безперечно, – сказала Ґвенда.

– Що ж, вам це буде не так важко зробити, звичайно. Тому я вирішив, що для вас буде меншим потрясінням, якщо ви довідаєтеся про деякі факти від мене. Мені дуже прикро розповідати про це, бо моя розповідь не принесе користі ані вам, ані комусь іншому, а вам, Ґвенні, певно, завдасть великого болю. Але так воно було. Ваш батько не хворів на сухоти, і санаторій, про який ми говорили, був насправді психіатричною клінікою.

– Психіатричною клінікою? То він збожеволів?

Обличчя у Ґвенди стало бліде, як смерть.

– Такий діагноз йому не був поставлений. І на мою думку, він не був божевільним у прямому значенні цього слова. Він пережив дуже сильне нервове потрясіння й страждав від важких галюцинацій. Він прийшов до тієї клініки добровільно й, звичайно, міг би покинути її, коли завгодно, якби захотів. Проте його стан так і не поліпшився, і він там помер.

– Він потерпав від галюцинацій? – Джайлз повторив ці слова тоном запитання. – Яких саме?

Доктор Кеннеді сухо сказав:

– Йому ввижалося, ніби він задушив дружину.

У Ґвенди вихопився здушений крик. Джайлз швидко простяг руку й узяв її холодну долоню у свою.

– І він справді її задушив?

– Що ви сказали? – Доктор Кеннеді скинув на нього здивованим поглядом. – Ні, звичайно ж, ні. Про це ніколи не було й мови.

– Але звідки ви знаєте? – непевним голосом запитала Ґвенда.

– Моя люба дитино! Такого не було й не могло бути. Гелена покинула його й утекла з іншим чоловіком. Після цього він протягом певного часу перебував у дуже нервовому стані. Його мучили жаскі сновидіння, хворі фантазії. А останній шок викинув його за межі здорового глузду. Я не психіатр. Вони мають свої пояснення для таких речей. Якщо чоловік вважає, що краще його дружина померла б, аніж зрадила його, то він може переконати себе в тому, що вона мертва – і навіть у тому, що він її вбив.

Джайлз і Ґвенда нишком обмінялися застережливим поглядом.

– То ви цілком упевнені, що насправді він не зробив того, що, на його думку, він зробив?

– Авжеж, я цілком упевнений. Я одержав два листи від Гелени. Один вона надіслала з Франції через тиждень після свого від'їзду, а другий – через півроку. О, ні, ішлося про галюцинації в їхньому чистому вигляді.

Ґвенда набрала повні груди повітря.

– Будь ласка, розкажіть мені все, – попросила вона.

– Я розповім вам усе, що зможу, моя люба. Почну з того, що Келвін перебував у специфічному невротичному стані протягом певного часу. Він прийшов до мене й усе мені розповів. Сказав, що його мучать тривожні сновидіння. Ці сновидіння, сказав він, завжди однакові й закінчувалися вони одним і тим самим – він душив Гелену. Я спробував проникнути в корінь проблеми – подумав, що, певно, він пережив тяжкий конфлікт у ранньому дитинстві. Мабуть, його батько й мати не були щасливим подружжям… Я не стану заглиблюватися в ці подробиці. Вони цікаві лише для лікаря. Я рекомендував Келвіну проконсультуватися в психіатра, сказав, що в нас є першокласні фахівці, але він нічого не хотів слухати, він вважав свої сновидіння сутою нісенітницею.

Я запідозрив, що їхні стосунки з Геленою складаються не дуже добре, але він ніколи про це не згадував, а мені не хотілося ставити такі запитання. Кульмінація настала тоді, коли він прийшов у мій дім одного вечора – то була п'ятниця; пам'ятаю, я щойно повернувся з лікарні й побачив, що він чекає на мене в кімнаті для консультацій; він був там уже чверть години. Коли я увійшов, він подивився на мене й сказав: "Я вбив Гелену".

Протягом якоїсь миті я не знав, що думати. Він говорив так спокійно, з такою холодною незворушністю. Я сказав: "Ви маєте на увазі, що

бачили ще один такий сон?" – "Це вже не сон, – відповів він. – Це правда. Вона лежить там задушена. Я її задушив".

Потім він сказав цілком холодно й розважливо: "Вам краще піти зі мною в мій дім. Потім ви зателефонуєте в поліцію прямо звідти".

Я не знав, що й думати. Ми сіли в машину й поїхали туди. У будинку було тихо й темно. Ми піднялися до спальні.

– До спальні? – втрутилася Ґвенда тоном глибокого подиву.

Доктор Кеннеді здавався злегка здивованим.

– Атож, до спальні, бо саме там нібито все й відбулося. Та коли ми туди увійшли, то, звичайно, там не було нічого! Жодна мертва жінка не лежала на ліжку. Не було ніякого безладу – навіть ковдра не була зім'ята. Усе, що з ним сталося, було чистою галюцинацією.

– Але що сказав мій батько?

– Він, звичайно, наполягав на своїй історії. Він щиро вірив у її правдивість, розумієте? Я дав йому заспокійливі ліки, переконав його їх прийняти й поклав його на канапу у кімнаті для перевдягань. Потім оглянув дім. У кошику для використаного паперу, що стояв у вітальні, я знайшов пожмакану цидулку від Гелени. Її зміст був цілком очевидним. Вона там написала приблизно такі слова: "Це мій прощальний лист. Пробач мені, але наш шлюб був помилкою від самого початку. Я їду геть із чоловіком, тим єдиним, кого справді кохаю. Пробач мені, якщо можеш. Гелена"

Не було сумніву, що Келвін увійшов, прочитав її записку, пішов нагору, пережив глибоке психічне потрясіння, а потім прийшов до мене, переконаний у тому, що вбив Гелену.

Потім я допитав покоївку. Того дня вона мала вільний вечір і повернулася пізно. Я повів її в кімнату Гелени, і там вона переглянула одяг Гелени тощо. Усе було цілком ясно. Гелена спакувала валізу й сумку й забрала їх із собою. Я обшукав весь дім, але не знайшов нічого незвичайного – безперечно, жодного сліду задушеної жінки.

Уранці я мав великий клопіт із Келвіном, але до нього нарешті дійшло, що то була галюцинація – чи, принаймні, він мені так сказав і погодився лягти до приватної лікарні, щоб підлікуватися.

Через тиждень, як я вам уже казав, я одержав листа від Гелени. Вона вкинула його до поштової скриньки в Біаріці, але написала в ньому, що їде до Іспанії. Я мав переказати Келвінові, що вона не хоче розлучення. Вона рекомендувала йому забути її якнайскоріше.

Я показав того листа Келвіну. Він не сказав майже нічого. Він був заклопотаний своїми планами. Зателефонував до родичів своєї першої дружини, які жили в Новій Зеландії, і попросив їх забрати дитину. Улаштував усі свої справи, а потім записався до дуже гарної приватної психіатричної клініки й погодився відбути курс належного лікування. Проте воно йому не допомогло. Він помер через два роки. Я можу дати вам адресу тієї клініки. Вона в Норфолку. Її теперішній директор був тоді молодим лікарем, що там працював, і він, безперечно, зможе розповісти вам усі подробиці про лікування вашого батька.

Ґвенда запитала:

– Але потім ви одержали від своєї сестри ще одного листа, так?

– О, так. Вона написала мені з Флоренції й дала адресу поштової скриньки, куди я міг надсилати їй листи "до запитання", на ім'я "міс Кеннеді". Вона написала, що з її боку, мабуть, несправедливо не давати Келвінові розлучення – хоч їй самій воно й не потрібне. Якби він хотів розлучитися і я їй про це повідомив, то вона надіслала б йому всі

необхідні документи. Я показав її листа Келвіну. Він відразу сказав, що не має наміру вимагати розлучення. Я їй про це написав. Відтоді я більше нічого про неї не чув. Я не знаю, де вона мешкає, я навіть не знаю, жива вона чи мертва. Ось чому мене зацікавило ваше оголошення і я сподівався, що ви маєте якісь відомості про неї.

Він лагідно додав:

– Мені дуже шкода, Ґвенні, що так усе сталося. Але ви повинні знати, як воно було. Мені лишається тільки пошкодувати, що ви розворушили цю історію.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Невідомий чинник

I

Коли Джайлз повернувся, після того як провів доктора Кеннеді, він знайшов Ґвенду там, де залишив її. На щоках у неї були червоні плями, а очі палали гарячковим вогнем. Коли вона заговорила, її голос пролунав хрипко й уривчасто:

– Як ото кажуть у давньому прислів'ї? Смерть і божевілля – хіба не все одно? А ми маємо і те, і те – і смерть, і божевілля.

– Ґвендо, люба…

Джайлз підійшов до неї й обняв її. Тіло в неї було тверде й напружене.

– Чому ми не залишили все, як воно було? Чому? Це мій власний батько задушив її. І ті слова, які я чула, промовив мій власний батько. Не

дивно, що мені все пригадалося – не дивно, що я так перелякалася. Мій власний батько.

– Стривай, Ґвендо, стривай. Адже насправді ми не знаємо…

– Звісно, ми все знаємо. Адже він сказав докторові Кеннеді, що задушив дружину, чи не так?

– Доктор Кеннеді абсолютно переконаний, що він не…

– Бо він не знайшов труп. Але труп був, і я його бачила.

– Ти бачила його в холі, а не в спальні.

– Яка різниця?

– Але ж це дивно, ти хіба не згодна? Навіщо було Гелідею казати, що він задушив дружину в спальні, якщо насправді він задушив її в холі?

– О, я не знаю. Це неістотна деталь.

– Я не певен. Поміркуй-но розважливо, моя люба. У цій історії є кілька дуже сумнівних пунктів. Припустімо, наприклад, що твій батько й справді задушив Гелену. У холі. І що сталося потім?

– Він пішов до доктора Кеннеді.

– І сказав йому, що задушив дружину в спальні, привіз його у свій дім, але жодного трупа там не виявилось – ані в холі, ані в спальні. Нехай мене чорти візьмуть, але немає вбивства, якщо немає трупа. Що він зробив із трупом?

– Можливо, труп був і доктор Кеннеді допоміг батьку позбутися його – але нам про це він, звичайно, не розповів.

Джайлз похитав головою.

– Ні, Ґвендо, я не вірю в те, що доктор Кеннеді міг так зробити. Він тверезий, розважливий, позбавлений емоцій шотландець, а ти припускаєш, що він пішов би на ризик і став співучасником уже скоєного злочину. Я не вірю, що він би на це пішов. Він зробив би все для Гелідея, щоб довести його хворобливий психічний стан – це так. Але навіщо йому було намагатися приховати злочин? Келвін Гелідей не був йому родичем чи бодай близьким другом. Було вбито його власну сестру, яку він, безперечно, любив – хай навіть і ставився з легким вікторіанським несхваленням до її надто вільної поведінки. Він не захотів би приховувати злочин Гелідея навіть заради тебе – адже ти не була дитиною його сестри. Ні, Кеннеді не став би брати участь у спробах приховати вбивство. Якби навіть він погодився на це, то лише в один спосіб, а саме: видати посвідчення, що вона померла від серцевого нападу абощо. Я припускаю, що він міг би так зробити – але ми точно знаємо, що він і так не зробив. Бо запису про її смерть немає в парафіяльному реєстрі, і як би він справді так зробив, то сказав би нам, що його сестра померла. Отже, візьми до уваги ці міркування й поясни мені, якщо зможеш, куди подівся труп.

– Можливо, мій батько його десь закопав – у садку, наприклад?

– А потім пішов до Кеннеді й сказав йому, що задушив дружину? Навіщо? Хіба йому не зручніше було б дотримуватися версії, що вона "покинула його"?

Ґвенда відкинула волосся з чола. Вона була тепер не така заклякла й напружена, а червоні плями на її щоках поблякли.

– Я не знаю, – промовила вона. – Усе здається й справді трохи дивним, після того як ти висловив свої міркування. Ти гадаєш, доктор Кеннеді розповів нам правду?

– О, так, я переконаний у цьому. З його погляду, у цій історії нема нічого незвичайного. Сновидіння, галюцинації – і нарешті, головна галюцинація. Він не має сумніву, що то була галюцинація, бо, як я тобі щойно сказав, коли немає трупа – нема й убивства. Але саме в цьому пункті ми перебуваємо в іншому становищі, ніж він. Ми знаємо, що труп був.

Він зробив паузу, а тоді провадив:

– З його погляду, усе збігається. Відсутність одягу та валізи, прощальна цидулка. А тоді два листи від його сестри.

Ґвенда стрепенулася.

– Листи. Як ми можемо пояснити їх?

– Ніяк не можемо. Але ми повинні. Якщо ми припустимо, що Кеннеді сказав нам правду (а я в цьому цілком переконаний, як я тобі вже казав), то нам треба буде якось пояснити листи.

– Ти думаєш, вони справді були написані почерком його сестри? Він його впізнав?

– Ти знаєш, Ґвендо, я не думаю, що таке питання перед ним постало. Це не те саме, що підпис на сумнівному чекові. Навіть якби ті листи були написані почерком, хай тільки трохи схожим на почерк його сестри, йому не спало б на думку поставити їх під сумнів. Адже він уже переконав себе в тому що вона з кимсь кудись поїхала. А листи лише підтвердили його переконаність. Якби він узагалі не мав від неї ніякої звістки – тоді він міг би щось запідозрити. А проте можна назвати кілька

дивних подробиць щодо цих листів, на які він не звернув уваги, але які вселяють підозру мені. Вони позначені дивною анонімністю. Ніякої зворотної адреси, крім поштового ящика "до запитання". Жодного натяку на те, що то був за чоловік, із яким вона втекла. Явний намір порвати з усіма колишніми стосунками. Тобто я хочу сказати, це листи точно такого типу, які вигадав би вбивця, якби захотів відвернути підозру в родичів своєї жертви.

– Ти думаєш, мій батько…

– Ні – і в цьому вся суть – я так не думаю. Уявімо собі чоловіка, який хоче позбутися дружини. Він поширює чутки про її можливу невірність. Він інсценує її від'їзд – прощальну цидулку, спаковані й забрані із собою речі. Крім того, через ретельно обмірковані проміжки часу від неї надійде кілька листів із-за кордону. А насправді він холоднокровно вбив її і, скажімо, сховав під підлогою льоху. Це одна схема вбивства – і вона нерідко реалізується. Але вбивця такого зразка ніколи не побіжить до брата своєї дружини, і не казатиме йому, що він убив його сестру, і не умовлятиме його зателефонувати до поліції. З другого боку, якщо твій батько був убивцею емоційного зразка, до нестями закоханим у свою дружину, і задушив її в нападі ревнощів – спосіб Отелло, що відповідає тій розповіді, яку ми почули, – то він, безперечно, не став би пакувати одяг та організовувати надходження листів, перш ніж побігти й розповісти про свій злочин чоловікові, який, поза всяким сумнівом, не стане його замовчувати. Так не могло бути, Ґвендо. Ця схема не тримається купи.

– Тоді до чого ти ведеш, Джайлзе?

– Я не знаю… Але схоже, в усіх цих подіях брав участь іще хтось нам невідомий – назвімо його чинником Ікс. Той, хто ще не з'явився на сцені. Але його почерк ми вже бачимо.

– Чинник Ікс? – здивовано перепитала Ґвенда. Потім її очі потемніли. – Ти все це вигадав, Джайлзе. Щоб мене втішити.

– Присягаюся тобі, що ні. Невже ти сама не бачиш, що ми досі не маємо задовільної гіпотези, у яку вкладалися б усі факти? Ми знаємо, що Гелену Гелідей було задушено, бо ти бачила…

Він раптом замовк.

– Святий Боже! Який же я був йолоп! Тепер я все бачу. Це пояснює все. Ти мала слушність. І Кеннеді мав слушність теж. Послухай-но, Ґвендо. Гелена готується втекти з коханцем – хто він, ми ще не знаємо.

– Ікс?

Джайлз нетерпляче відмахнувся від її зауваження.

– Вона написала цидулку своєму чоловікові, але в цю мить заходить він, читає, що вона написала, і божеволіє від люті. Він жмакає цидулку, жбурляє її в кошик для використаного паперу й кидається до неї. Нажахана, вона втікає в хол, але він наздоганяє її, душить, вона обм'якла, і він її залишає. А тоді, стоячи за крок від неї, цитує слова з драми "Герцогиня д'Амальфі" саме в ту мить, коли дитина на сходах підійшла до перил і дивиться вниз.

– А потім?

– Уся суть у тому, що вона не померла. Можливо, він подумав, що вона мертва, але вона тільки напівзадушена. Можливо, її коханець повернувся – після того як очманілий чоловік побіг до лікаря, що жив на протилежному кінці міста, а можливо, вона прийшла до тями сама. Але як тільки вона приходити до тями, вона звідти втікає. Утікає дуже швидко. І це все пояснює. Віру Келвіна в те, що він її вбив. Зникнення

одягу: вона спакувала й винесла його з дому раніше. І подальші листи, що були цілком природними. Отже маємо гіпотезу, яка все пояснює.

Ґвенда повільно сказала:

– Це не пояснює, чому Келвін сказав що він задушив її в спальні.

– Він був такий збудженим, що не запам'ятав, де все це сталося.

Ґвенда сказала:

– Мені хотілося б тобі вірити. Справді хотілося б… Але я переконана… я цілком переконана… що коли я дивилася на неї, вона була мертва… абсолютно мертва.

– Але як ти могла про це знати? Дитина, якій ще й трьох років не виповнилося.

Вона подивилася на нього дивним поглядом.

– Я думаю, дитина може це відчути – і набагато краще, ніж людина доросла. Як ото собаки – вони відчувають смерть, задирають голови й виють. Я певна, діти відчувають смерть…

– Це нісенітниця, ти фантазуєш.

Дзвінок у дверях урвав їхню розмову. Джайлз сказав:

– Хто б то міг бути?

Ґвенда здавалася збентеженою.

– Я геть забула. Це міс Марпл. Я запросила її сьогодні на чай. Мабуть, не варто розповідати їй усе.

II

Ґвенда боялася, що в них будуть проблеми з цим чаюванням, але, на щастя, міс Марпл, схоже, зовсім не помітила, що її господиня говорить трохи занадто швидко й надто гарячково, а її веселість дещо силувана. Щодо міс Марпл, то вона розмовляла легко й невимушено – вона дуже тішиться своїм перебування: і у Дилмауті, а деякі приятельки її приятельок до того ж написали своїм подругам у Дилмауті, і в результаті вона отримала кілька дуже цікавих запрошень від місцевих жителів.

– Ти вже не почуваєшся тут зовсім чужою, якщо ви розумієте, про що я кажу, моя люба, після того як познайомишся з людьми, які живуть тут протягом багатьох років. Наприклад, мене запрошено на чай до місіс Фейн – вона вдова старшого партнера в найшанованішій тут адвокатській конторі. Це старовинна сімейна фірма. Тепер нею керує її син.

Лагідний балакучий голос не замовкав ні на мить. Господиня в неї дуже добра. Вона влаштувала її так затишне, та й готує чудово. Вона служила протягом кількох років у її давньої подруги місіс Бентрі, і хоч родом вона не звідси, її тітка жила тут протягом багатьох років, і вони з чоловіком мали звичай приїздити сюди на вакації, тож вона добре обізнана з усіма місцевими плітками. До речі, ви задоволені своїм садівником? Мені тут розповідали, він більше схильний базікати, ніж працювати.

– Базікати й пити чай він великий майстер, – сказав Джайлз. – Він у середньому випиває по п'ять філіжанок чаю за день. Але працює дуже добре, коли ми на нього дивимося.

– Ходімо, ми покажемо вам сад, – запропонувала Ґвенда.

Вони показали їй будинок і сад, і міс Марпл зробила кілька дуже слушних зауважень. Ґвенда, певно, помилилася, боячись проникливого погляду міс Марпл, яка відразу помітить, що з ними щось відбувається. Бо міс Марпл, здавалося, не помітила в їхній поведінці нічого незвичайного.

Проте, на свій же превеликий подив, сама Ґвенда повелася в цілком непередбачуваний спосіб. Вона урвала міс Марпл посеред якоїсь розповіді про дитину, що гралася мушлею і, важко зітхнувши, сказала Джайлзові:

– Ет, хай воно западеться – розповімо їй усе…

Міс Марпл обернула голову й подивилася на неї пильним поглядом. Джайлз почав говорити, потім замовк. Нарешті він сказав:

– Власне, це твоя історія, Ґвендо.

І Ґвенда розповіла їй усе. Про їхній візит до доктора Кеннеді, про його подальший приїзд до них і про все, що він їм розповів.

– Ви саме це мали на увазі, правда ж? – запитала Ґвенда, переводячи подих. – Ви вже тоді подумала, що мій батько може бути до цього причетний?

Міс Марпл лагідно відповіла:

– Атож, я припускала таку можливість. "Гелена" могла виявитися вашою молодою мачухою, а коли жінку… е… е… душать, то найчастіше це робить її ж таки чоловік.

Міс Марпл говорила тоном людини, яка спостерігає природні феномени, без подиву й без емоцій.

– Тепер я розумію, чому ви нас умовляли забути про цю історію, – сказала Ґвенда. – І ліпше було б, якби ми вас послухали. Але тепер уже пізно повертатися назад.

– Атож, – погодилася міс Марпл, – ви вже не можете покинути цю справу.

– А зараз послухайте, що вам скаже Джайлз. Він має деякі припущення та міркування.

– Моя ідея полягає в тому, – сказав Джайлз, – що тут не все сходиться.

І вельми чітко та ясно він виклав свої міркування, про які щойно розповідав Ґвенді.

А потім сформулював свою остаточну гіпотезу:

– От якби ви переконали Ґвенду, що все могло відбутися лише в такий спосіб!

Міс Марпл подивилася на Ґвенду, потім знову на нього.

– Це цілком розумна гіпотеза, – сказала вона. – Але ви й самі зрозуміли, містере Рід, що завжди залишається місце для чинника Ікс.

– Ікс! – повторила Ґвенда.

– Для невідомого чинника, – сказала міс Марпл. – Наприклад, міг бути хтось такий, хто ще не з'явився, але чия присутність відчувається за відомими фактами.

– Ми поїдемо в той санаторій в Норфолку, у якому помер мій батько, – сказала Ґвенда. – Можливо, з'ясуємо що-небудь там.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Історія хвороби

I

Солтмарш-Гаус був розташований у затишному місці, миль за шість від узбережжя. Він мав добрий залізничний зв'язок із Лондоном від містечка Саут-Бенхем, яке було від нього на відстані п'яти миль.

Джайлза й Ґвенду провели до великої, добре провітреної вітальні, де крісла були обтягнуті кретоновими чохлами з візерунками квітів. Чарівна літня дама із сивим волоссям увійшла до кімнати зі склянкою молока в руках. Вона кивнула їм головою й сіла біля каміна. Дама подивилася на Ґвенду замисленим поглядом, а потім нахилилася до неї й майже пошепки запитала:

– Це ваша бідолашна дитина, моя люба?

Ґвенда трохи розгубилася й невпевненим голосом відказала:

– Ні, ні… Не моя…

– А, то я помилилася. Пробачте мені.

Літня жінка кивнула головою й стала пити молоко. Потім сказала, щоб якось розпочати розмову:

– Пів на одинадцяту. Це завжди відбувається о пів на одинадцяту. Диво та й годі.

Вона стишила голос і знову нахилилася вперед.

– За каміном, – тихо видихнула вона. – Але нікому не кажіть, що я вам розповіла.

У цю миті до кімнати увійшла служниця в уніформі й попросила Джайлза та Ґвенду йти за нею.

Їх провели до кабінету доктора Пенроуза, і доктор Пенроуз підвівся, щоб привітати їх.

Доктор Пенроуз – Ґвенда не могла цього не відзначити – і сам трохи скидався на божевільного. Він здався їй навіть божевільнішим, аніж приємна стара дама у вітальні, утім, можливо, психіатри завжди виддються трохи божевільними.

– Я отримав вашого листа й листа від доктора Кеннеді, – сказав доктор Пенроуз, – і переглянув історію хвороби вашого батька, місіс Рід. – Я дуже добре пам'ятаю його, звичайно, але хотів освіжити свою пам'ять, щоб якнайліпше розповісти вам усе, що ви захочете знати. Я так розумію, ви лише нещодавно довідалися про ці факти?

Ґвенда пояснила йому, що виросла в Новій Зеландії, у родичів матері, і про свого батька знає лише те, що він помер у приватній лікарні в Англії.

Доктор Пенроуз кивнув головою.

– Розумію. Хвороба вашого батька, місіс Рід, була позначена деякими дивними характеристиками.

– Якими, наприклад? – запитав Джайлз.

– Річ у тому, що його одержимість – або його схильність до галюцинацій – була дуже сильною. Майор Гелідей, перебуваючи в стані надзвичайно сильного нервового збудження, абсолютно категорично наполягав на тому, що задушив свою другу дружину в нападі ревнивого гніву. У його поведінці не було багатьох ознак, що притаманні таким захворюванням, і я скажу вам цілком відверто, місіс Рід, якби доктор Кеннеді не запевнив мене в тому, що насправді місіс Гелідей жива, я в той час повірив би, ще слова вашого батька відповідають дійсності.

– То у вас склалося враження, що він справді її задушив? – запитав Джайлз.

– Я сказав "у той час". Згодом у мене з'явилися підстави переглянути свою думку, після того як я глибше ознайомився з характером та структурою психічної поведінки майора Гелідея. Ваш батько, місіс Рід, не був параноїком, у цьому я не маю жодного сумніву. Він не страждав від галюцинацій переслідування, йому не були притаманна імпульси насильства. Він був лагідним і добрим індивідом, здатним контролювати себе. Він не належав до тих людей, яких світ називає божевільними, не був він і небезпечним для інших. Але він був одержимий нав'язливою думкою про те, ще вбив місіс Гелідей, і я цілком переконаний, що пояснити її походження ми зможемо, тільки якщо повернемося далеко назад, – до його дитячого досвіду. Але я готовий визнати, що всі наші методи аналізу не допомогли нам знайти необхідний ключ. Іноді нам доводиться витратити дуже багато часу на те, щоб зламати опір пацієнта, який не піддається нашим методам аналізу. На це може знадобитися кілька років. А у випадку вашого батька навіть цього часу виявилося замало. – Він зробив паузу, а потім, подивившись на Ґвенду гострим поглядом, сказав: – Я думаю вам відомо, що майор Гелідей наклав на себе руки.

– Ой, ні! – скрикнула Ґвенда.

– Побачте мені, місіс Рід. Я думав, ви знаєте. Можливо, ви навіть знайдете підстави звинуватити нас у тому, що так сталося. Я визнаю, що якби ми вжили належних заходів остороги, то цього можна було б уникнути. Але, відверто кажучи, я не помітив ознак, які свідчили б про належність містера Гелідея до суїцидального типу. Він не виявляв тенденцій до меланхолії, до стану пригніченості або розпачу. Він нарікав на безсоння, і мій колега дозволив йому приймати снодійні пігулки в обмеженій кількості. Удаючи, ніби їх приймає, він насправді зібрав їх, скільки йому було треба, і…

Доктор Пенроуз розвів руками.

– Він почувався глибоко нещасним?

– Ні. Я так не думаю. То був радше, я схильний вважати, комплекс провини, бажання покарати себе. Спочатку, ви знаєте, він наполягав, щоб про його злочин повідомили поліції, і хоч би скільки ми його переконували та запевняли, що ніякого злочину він не скоїв, ваш батько уперто відмовлявся нам повірити. Проте ми знову й знову доводили йому і він мусив визнати, що його пам'ять не зберегла спогадів про те, як саме він здійснював цей конкретний акт. – Доктор Пенроуз зашелестів паперами, що лежали перед ним на столі. – Його розповідь про той вечір ніколи не зазнавала змін. Він увійшов у дім, розповідав він, і там було темно. Слуги кудись пішли. Він увійшов до їдальні, як зазвичай робив, налив собі там випити й випив, потім через суміжні двері увійшов до вітальні. Далі він уже нічого не пам'ятай – нічого взагалі, аж поки не прийшов до тями в спальні, де стояв і дивився на свою дружину, що була мертва – задушена. Він знав, що це зробив він…

Джайлз урвав його:

– Даруйте, докторе Пенроуз, але звідки він знав, що це зробив він?

– У його свідомості сумніву не було. Протягом кількох минулих місяців він ловив себе на тому, що снує дикі й мелодраматичні підозри. Наприклад, він розповів мені, що був переконаний: його дружина нишком підсипає йому наркотики. Він, звичайно, жив в Індії, а справи дружин, які доводять своїх чоловіків до божевілля, потроху їх отруюючи, часто розглядаються в тамтешніх судах. Він досить часто потерпав від галюцинацій, плутаючи час і місце. Він енергійно заперечував, що підозрював свою дружину в подружній невірності, проте я думаю, що головним його мотивом був саме цей. Я думаю, насправді було так: він увійшов до вітальні, прочитав цидулку, яку залишила йому дружина, і вирішив, що найкращий спосіб дати цьому раду – це вбити її. Звідси й галюцинація.

– Ви хочете сказати, він дуже її любив? – запитала Ґвенда.

– Безперечно, місіс Рід.

– І він так і не визнав, що то була галюцинація?

– Він мусив визнати, що так могло бути – але його внутрішня переконаність залишилася непохитною. Одержимість була надто сильною, щоб піддатися аргументам здорового глузду. Якби нам пощастило з'ясувати ті дитячі враження, які під цим лежали…

Ґвенда урвала його. Її зовсім не цікавили дитячі враження батька.

– Але ви цілком упевнені, ви кажете, що він… що він цього не робив?

– О, якщо вас тільки це турбує, місіс Рід, то викиньте свої сумніви з голови. Келвін Гелідей, хоч би як він ревнував дружину, не належав до тих людей, які спроможні вбити.

Доктор Пенроуз кахикнув і взяв зі столу невеличкий пошарпаний чорний записник.

– Якщо бажаєте, місіс Рід то я вам віддам цю книжечку, бо саме ви маєте право володіти нею. У ній ви знайдете кілька нотаток вашого батька, які він зробив, коли перебував тут. Коли ми передавали його особисті речі його повіреним (власне кажучи, адвокатській конторі), то доктор Макґвайр, який був тоді директорам клініки, залишив цей записник як частину історії його хвороби. Про історію хвороби вашого батька доктор Макґвайр написав у своїй книжці; щоправда, він там називає його лише ініціалами – містер К. Г. Якщо хочете, можете забрати цей щоденник.

Ґвенда простягла руку.

– Дякую вам, – сказала вона. – Звичайно ж, я його заберу.

II

У поїзді, яким вони поверталися де Лондона, Ґвенда розкрила записник і почала читати.

Вона розкрила його навмання.

Келвін Гелідей написав:

Мені хотілося б вірити, що ці ескулапи знають свою справу… Але їхні розпитування здаються мені вкрай ідіотськими. Чи закохувався я у свою матір? Чи ненавидів я свого батька? Жодне їхнє слово не здається мені розумним… Я сприймаю це як допит у поліції – або в кримінальному суді, а не як розмову з божевільним пацієнтом. А проте деякі з тих людей здаються мені цілком нормальними, цілком розважливими, як і всі інші, окрім випадків, коли вони чіпляються до мене зі своїми дурними розпитуваннями…

Я написав Джеймсові… Попросив його сконтактуватися з Геленою… Нехай вона сюди прийде, щоб я побачив її у плоті, якщо вона жива… Він

каже, що не знає, де вона… Він так каже, бо знає, що вона мертва, бо я а вбив… він хороший хлопець, але мене він не одурить… Гелена мертва…

Коли я почав підозрювати її? Давно… Незабаром по тому, як ми приїхали в Дилмаут… Її поведінка змінилася… Вони щось приховувала від мене… Я стежив за нею… А вона – за мною…

Чи підсипала вона наркотики мені в їжу? Які моторошні й жахливі кошмари. Це не звичайні сновидіння… живі кошмари… Я знаю, то були наркотики… Лише вона могла їх мені підсипати… Навіщо?.. Існує якийсь чоловік… Чоловік, якого вона боїться…

Я хочу бути чесним перед собою. Хіба я не запідозрив, що вона має коханця? Хтось у неї був, я знаю, хтось у неї був… Вона мені розповідала ще на кораблі… Хтось такий, кого вона кохала, але одружитися з ним не могла… У мене було те саме… Я не міг забути Міґен… Якою іноді схожою на Міґен здається мені мала Ґвенні. Гелена так гарно гралася з Ґвенні на кораблі… Гелена… Ти така мила, Гелено…

Чи жива Гелена? Чи я схопив руками її за шию й видушив із неї життя? Я увійшов до їдальні й побачив цидулку – вона стояла на столі, до чогось прихилена… а тоді… темрява, усе геть чорне. Але сумніву бути не може… Я її вбив… Богу дякувати, з Ґвенні тепер усе гаразд… Вона в Новій Зеландії. Вони добрі люди. Вони любитимуть її, бо вона донька Міґен. Міґен, Міґен, як би мені хотілося, щоб ти була тут…

Так буде найліпше… Без скандалу… Так найліпше буде для дитини. Я не можу далі жити. Я мушу знайти найкоротшу дорогу з цього життя. Ґвенні ніколи про це не знатиме. Вона школи не знатиме, що її батько – вбивця…

Сльози засліпили Ґвенді очі. Вона скоса подивилася на Джайлза, що сидів навпроти неї. Але очі Джайлза дивилися в протилежний куток.

Помітивши погляд Ґвенди, він злегка хитнув головою.

Їхній сусід по вагону читав вечірню газету. На її зовнішній стороні вони побачили написане великими літерами запитання: Які чоловіки були в її житті?

Ґвенда повільно кивнула головою. Вона знову зазирнула в щоденник.

Хтось у неї був, я знаю, хтось у неї був…

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Чоловіки в її житті

I

Міс Марпл перетнула Морський бульвар й пішла вгору по пасажу на Фор-стріт. Крамниці тут були старомодні. Крамниця товарів для шиття й рукоділля, кондитерська, магазин тканин і жіночого одягу з вікторіанським фасадом та інші торговельні заклади такого самого зразка.

Міс Марпл зазирнула у вікно крамниці для рукоділля. Дві молоді продавщиці були зайняті з покупцями, але жінка старшого віку в глибині приміщення була вільна.

Міс Марпл штовхнула двері й увійшла досередини. Вона сіла біля прилавка, і продавщиця, приємна сизоволоса жінка, запитала:

– Що я можу зробити для вас, мем?

Міс Марпл була потрібна синя вовна, щоб сплести жакетик для немовляти. Її розмова з продавщицею була приємною й неквапною. Вони обговорили різні моделі. Міс Марпл переглянула кілька книжок, де давалися поради щодо плетіння дитячих речей, і це дало їй привід поговорити про своїх двоюрідних онуків та онук. Ані вона, ані продавщиця не виявляли нетерпіння. Продавщиця обслуговувала таких покупців, як міс Марпл, протягом багатьох років. Вона віддавала перевагу цим лагідним, охочим побазікати та попліткувати літнім дамам перед нетерплячими й не вельми чемними молодими матерями, які не знають, чого їм треба, і шукають чогось дешевого та яскравого.

– Справді, – сказала міс Марпл. – Мені ця вовна дуже подобається. Прядиво фірми "Строклеґ" завжди відзначається високою якістю. Воно зовсім не зсідаються після прання. Я, мабуть, візьму ще дві унції.

Загортаючи пакунок, продавщиця зауважила, що вітер сьогодні дуже холодний.

– Атож, і я звернула на це увагу, коли йшла по набережній. Дилмаут дуже змінився. Я не була тут, дай-но мені, Боже, пам'яті, близьке дев'ятнадцяти років.

– Справді, мем? Тоді ви побачите тут багато змін. "Суперб" тоді ще не буз збудований, готелю "Південний краєвид", я думаю, тоді також іще не було.

– О, ні, тоді це було зовсім маленьке місто. Я сюди приїздила в гості до друзів. Вони жили в будинку під назвою Сент-Кетрін – ви, певно, його знаєте? Біля дороги на Лігемптон.

Але продавщиця жила в Дилмауті лише десять років.

Міс Марпл подякувала їй, узяла пакунок і пішла до мануфактурної крамниці, двері до якої були поруч. Там вона теж обрала собі

продавщицю старшого віку. Розмова між ними відбувалася приблизно в тому самому руслі, але тепер уже навколо літнього одягу. Цього разу продавщиця відразу відповіла.

– Ви, певно, жили в домі місіс Фіндейсон.

– Так… так. Але друзі, у яких я тоді була, винайняли його з меблями. Я кажу про майора Гелідея та його дружину, у них ще була мала дівчинка.

– О, так, мем. Вони справді жили в тому домі десь близько року, я думаю.

– Атож. Він повернувся на батьківщину з Індії. Вони мали дуже добру куховарку – вона дала мені чудовий рецепт яблучного пудингу, а також, якщо пам'ять мені не зраджує, імбирного пряника. Я часто згадувала її.

– Ви, певно, говорите про Едіт Паджет, мем. Вона й досі живе в Дилмауті. Перебуває на службі у Віндраш-Лодж.

– Я тоді познайомилася ще з кількома людьми – з Фейнами, наприклад. Здається, містер Фейн був адвокатом.

– Старий містер Фейн помер кілька років тому, Фейн-молодший, містер Волтер Фейн, живе з матір'ю. Він ніколи не одружувався. Тепер він старший партнер у фірмі.

– Справді? А я думала, містер Волтер Фейн виїхав до Індії. Він нібито мав намір вирощувати там чай чи щось таке.

– Я думаю, він справді був там, мем. Ще молодим чоловіком. Але через рік або два повернувся додому й став працювати у фірмі. Вони дуже добре працюють – і всі про них вельми високої думки. Дуже

приємний, спокійний джентльмен, містер Волтер Фейн. Усі його люблять.

– Авжеж! Авжеж! – вигукнула міс Марпл. – Він був заручений із міс Кеннеді, чи не так? Але потім вона розірвала заручини й вийшла заміж за майора Гелідея.

– Так усе й було, мем. Вона поїхала до Індії, щоб одружитися з містером Фейном, але потім, схоже, змінила намір і натомість одружилася з іншим джентльменом.

Легка осудлива нотка прозвучала в голосі продавщиці.

Міс Марпл нахилилася вперед і стишила голос:

– Мені завжди було шкода бідолашного майора Гелідея (я знала його матір) і тієї малої дівчинки. Якщо не помиляюся, то друга дружина покинула його. Утекла кудись з іншим чоловіком. Вона була досить легковажною особою, боюся.

– Шалапутна жінка, іншого про неї не скажеш. А її брат був чудовим лікарем і приємним чоловіком. Він вилікував моє ревматичне коліно.

– А з ким вона втекла? Я про це ніколи не чула.

– Я не можу сказати вам, мем. Казали, ніби то був один із тих чоловіків, які гостювали в них улітку. Але я знаю, що її втеча стала для майора Гелідея страшним ударом. Він виїхав звідси, і його здоров'я нібито дуже похитнулося. Візьміть свою решту, мем.

Міс Марпл узяла решту та свій пакунок.

– Дуже дякую, – сказала вона. – Я оце подумала, чи Едіт Паджет – так ви її, здається, назвала, – досі має свій чудовий рецепт імбирного пряника? Я його загубила – власне, моя недбала служниця його загубила, – а я так люблю добрий імбирний пряник!

– Таке з кожним буває, мем. До речі, її сестра живе тут поруч, вона одружена з містером Маунтфордом, кондитером. Едіт зазвичай приходить до них на свої вихідні, і я певна, що місіс Маунтфорд перекаже їй ваше прохання.

– Це чудова думка. Дякую й пробачте за клопіт, якого я вам завдала.

– Для мене було великою приємністю стати вам у пригоді, мем, повірте.

Міс Марпл вийшла на вулицю.

– Вельми приємна крамниця в старому стилі, – сказала вона. – А ці тканини справді дуже гарні, тож я не викинула гроші на вітер. – Вона подивилася на маленького годинника, оправленого в голубу емаль, якого носила пришпиленим до сукні. – Залишається тільки п'ять хвилин до зустрічі з моїми двома молодятами в "Імбирному Коті". Сподіваюся, ні про що погане вони в тій клініці не довідалися.

II

Джайлз і Ґвенда сиділи за столом у кутку в "Імбирному Коті". Маленький чорний записник лежав на столі між ними.

Міс Марпл увійшла з вулиці й приєдналася до них.

– Що вам замовити, міс Марпл? Каву?

– Так, дякую, але не треба тістечок, лише коржик із маслом.

Джайлз передав офіціантці замовлення, а Ґвенда тим часом посунула записника через стіл до міс Марпл.

– Спершу прочитайте це, – сказала вона, – а потім ми поговоримо. Це записи мого батька, які він зробив під час свого перебування в клініці. Але спершу, Джайлзе, розкажи міс Марпл про те, що нам розповів доктор Пенроуз.

Джайлз розповів. Після чого міс Марпл розкрила записник у чорних палітурках, а офіціантка принесла три філіжанки неміцної кави, коржик із маслом і тістечка на тарелі. Джайлз і Ґвенда не розмовляли. Вони дивилися на міс Марпл, поки вона читала.

Нарешті вона закінчила читати й поклала книжечку. Вираз її обличчя зрозуміти було важко. Ґвенді здалося, що вона побачила на ньому вираз гніву. Губи в старенької були міцно стиснуті, а очі світилися яскравим світлом, незвичним для її віку.

– Он як! – промовила вона. – Он як!

Ґвенда сказала:

– Ви нам порадили на самому початку – ви пам'ятаєте? – не ворушити цієї справи. Я тепер розумію, чому ви нам так порадили. Але ми її розворушили – і ось куди ми прийшли. Схоже, ми прийшли до того місця, де могли б і зупинитися – якби захотіли… А ви як гадаєте, нам ліпше зупинитися? Чи ні?

Міс Марпл повільно похитала головою. Вона здавалася стурбованою, спантеличеною.

– Я не знаю, – сказала вона. – Я справді не знаю. Певно, було б ліпше зупинитися, набагато ліпше. Бо після того як минуло стільки часу, ви все одно нічого не зможете вдіяти – я маю на увазі, нічого конструктивного.

– Ви хочете сказати, що через стільки часу ми вже нічого не зможемо з'ясувати? – запитав Джайлз.

– О ні, – сказала міс Марпл. – Я мала на увазі зовсім не це. Дев'ятнадцять років – не такий тривалий час. Існують люди, які багато чого пам'ятають, які можуть відповісти на певні запитання – і таких людей іще чимало. Служниці, наприклад. У той час у домі мало бути щонайменше дві служниці та няня, і, певно, садівник. Знадобиться лише трохи часу й трохи клопоту, щоб знайти тих людей і поговорити з ними. Власне, одну таку людину я вже знайшла. Кухарку. Ні, я мала на увазі інше. Я мала на увазі практичне добро, яке ви могли б зробити, і тут я схильна сказати – ні. А проте…

Вона на мить замовкла.

– …Існує одне "проте"… Моє мислення тепер трохи уповільнене, але я маю відчуття, що існує щось – щось, можливо, не дуже відчутне, – заради чого варто піти на ризик, навіть треба піти на ризик, але зараз мені важко сказати, про що саме йдеться…

Джайлз почав:

– Здається мені… – і замовк.

Міс Марпл вдячно обернулася до нього.

– Джентльмени, – сказала вона, – часто спроможні дуже чітко аналізувати речі й події. Я переконана, ви все чітко обміркували.

– Я намагався дещо обміркувати, – сказав Джайлз. – І мені здається, тут можна прийти лише до двох висновків. Один із них я вам уже виклав. Гелена Гелідей не була мертва, коли Ґвенні побачила, як вона лежить у холі. Вона прийшла до тями й утекла зі своїм коханцем незалежно від того, хто це був. Така гіпотеза дає змогу пояснити відомі нам факти. Це пояснює тверду віру Гелідея в те, що він убив дружину, і така гіпотеза узгоджується з відсутніми валізою та одягом і з тією цидулкою, яку знайшов доктор Кеннеді. Але деякі пункти вона залишає непроясненими. Вона не пояснює, чому Келвін був переконаний, що він задушив дружину в спальні. І, як на мене, вона не відповідає на справді кардинальне запитання: де тепер Гелена Гелідей? Бо той факт, що Гелена потім жодного разу не дала про себе нічого знати, як на мене, суперечить здоровому глузду. Якщо два надіслані нею листи були справжніми, то куди вона поділася після цього? Чому вона більше жодного разу не написала? Вина була в дуже близьких стосунках із братом, він її завжди дуже любив. Він міг не схвалювати її поведінку, але це не означає, що він більше нічого не хотів про неї чути. І якщо ви хочете знати мою думку, то скажу, що цей факт непокоїв і самого Кеннеді. Мабуть, у той час він був цілком переконаний у правдивості історії, яку нам розповів. Що його сестра втекла з іншим чоловіком, а Келвін зламався. Але він не сподівався, що більше ніколи нічого не почує про свою сестру. Я думаю, мірою того як минали роки, а Келвін Гелідей непохитно вірив у свою галюцинацію й зрештою наклав на себе руки, жахливий сумнів став опановувати його свідомість. А що, як Келвін розповів правду? А що, як він і справді задушив Гелену? Адже Кеннеді не одержав від неї жодного слова, а якби вона, скажімо, померла десь за кордоном, то хтось би йому неодмінно про це повідомив. Думаю саме цим пояснюється його зацікавленість, коли він прочитав наше оголошення в газеті. Він думав, воно дасть йому можливість довідатися, де вона і що робить. Я переконаний, для будь-якої людини абсолютно неприродно зникати отак – не залишивши по собі жодного сліду – як зникла Гелена. Уже сам цей факт здається надзвичайно підозрілим.

– Я з вами згодна, – сказала міс Марпл. – Але яка ваша альтернатива, містере Рід?

Джайлз повільно сказав.

– Я обміркував одну альтернативу. Вона досить-таки фантастична, ви знаєте, і навіть трохи мене лякає. Бо включає в себе – як би це точніше висловити – наявність лихого наміру…

– Так, – сказала Ґвенда. – Я теж думала про лихий намір. І можливо, навіть про щось, близьке до психопатії…

Вона здригнулася.

– Це дуже схоже на правду, я думаю, – сказала міс Марпл. – Ви знаєте, навколо нас існує набагато більше божевілля, дивацтва та безуму, ніж ми можемо собі уявити…

Її обличчя було замисленим.

– Тут, ви розумієте, – сказав Джайлз, – просто не існує нормального пояснення. Зараз я викладу вам досить фантастичну гіпотезу, згідно з якою Келвін Гелідей не вбив дружину, але щиро вірив у те, що він її вбив. Саме так хочеться думати докторові Пенроузу, який здався мені чоловіком порядним. Першим його враженням від Гелідея було те, ще цей чоловік справді вбив дружину й хоче віддатися з руки поліції. Потім йому довелося повірити запевненням Кеннеді, що насправді Гелена жива, і він переконав себе в тому, що Гелідей став жертвою одержимості, чи навіювання, чи як воно там називається на їхньому жаргоні – але це припущення не подобалося докторові Пенроузу. Він мав великий досвід спостереження за подібними відхиленнями, і Гелідей у його схему не вкладався. Та коли він познайомився з Гелідеєм ближче, то дійшов висновку, що Гелідей належить до такого різновиду людей, що він не міг би задушити свою дружину, хоч би як його провокували на це обставини. Тому він прийняв теорію одержимості, але з певною стриманістю. А це реально означає, що лише одна теорія може пояснити всі відомі нам факти – Гелідея примусив повірити в те, що він

убив свою дружину, хтось інший. Одне слово, ми повертаємося до гіпотези про те, що існував Ікс. Бо, уважно переглянувши всі факти, я дійшов висновку: ця гіпотеза щонайменше можлива. Як розповідає сам Гелідей, він прийшов додому того вечора, дійшов до їдальні, перехилив чарку, як він робив зазвичай, а потім увійшов до наступної кімнати, побачив на столі цидулку, й усе потемніло перед його очима…

Джайлз зробив паузу, а міс Марпл схвально кивнула йому головою. Він провадив:

– А якщо в очах у нього потемніло не від надміру емоцій, а подіяв наркотик, який хтось підмішав у віскі, би знав, що він його питиме? Подальші міркування уявляються очевидними, чи не так? Ікс задушив Гелену в холі, але потім переніс її нагору й артистично розташував на ліжку в позі скоєного в нападі ревнощів злочину, і саме це побачив Келвін, коли прийшов до тями; бідолаха, який справді страждав від ревнощів, думає, що це зробив він. Що він робите потім? Біжить до свого шуряка – біжить пішки в інший кінець міста. І це дає Ікcові час зробити наступний трюк. Він запаковує одяг у валізу й виносить її, а також прибирає труп, хоча питання, що він зробив із трупом, – закінчив Джайлз із роздратуванням у голосі, – цілком збиває мене з пантелику.

– Ви мене дивуєте, містере Рід, – сказала міс Марпл. – Думаю, з розв'язанням цієї проблеми в нас навряд чи виникнуть великі труднощі. Але, будь ласка, викладайте свої міркування далі.

– Які чоловіки були в її житті? – процитував Джайлз. – Я прочитав цю фразу в газеті, коли ми поверталися поїздом. Вона примусила мене замислитися, бо ж саме в цьому суть нашої проблеми, ви зі мною згодні? Якщо справді існував Ікс, як ми припускаємо, то ми знаємо про нього тільки те, що він мав бути закоханий у Гелену – божевільне закоханий.

– А тому він ненавидів мого батька, – сказала Ґвенда. – І хотів примусити його страждати.

– То ось до чого ми тепер прийшли, – сказав Джайлз. – Ми знаємо, якого типу жінкою була Гелена… – він завагався.

– Вона надто любила чоловіків… – підказала йому Ґвенда.

Міс Марш підвела голову, ніби хотіла щось сказати, але втрималася.

– …і була дуже гарна. Але ми нічого не знаємо про те, які чоловіки були в її житті, крім її чоловіка. А їх могло бути в неї чимало.

Міс Марпл похитала головою.

– Не думаю. Адже вона була надто молода. А крім того, ви не зовсім маєте рацію, містере Рід. Ми дещо знаємо про тих, кого ви назвали "чоловіками в її житті". Був чоловік, із яким вона збиралася одружитися…

– А, син адвоката? Як його пак звали?

– Волтер Фейн, – сказала міс Марпл.

– Але ж ми не можемо брати його до уваги. Він був у Малайзії, в Індії чи десь там.

– А чи справді він був там? Він не став чайним плантатором, щоб ви знали, – сказала міс Марпл. – Він повернувся сюди, став працювати у фірмі, і тепер він там старший партнер.

– Можливо, він приїхав сюди за нею? – вигукнула Ґвенда.

– Цілком можливо. Ми не знаємо.

Джайлз із цікавістю подивився на стару леді.

– А звідки ви про все це довідалися?

Міс Марпл вибачливо всміхнулася.

– Я трохи попліткувала. У крамницях – і коли чекала автобуса. Усім відомо, що старі дами дуже цікаві. У такий спосіб можна зібрати багато місцевих новин.

– Волтер Фейн, – замислено промовив Джайлз. – Гелена відкинула його. Він міг дуже на неї образитися. Він потім одружився?

– Ні, – сказала міс Марпл. – Він живе з матір'ю. Мене запрошено туди на чай наприкінці тижня.

– Є ще один чоловік, про якого нам щось відомо, – несподівано втрутилася до розмови Ґвенда. – Ти ж пам'ятаєш, Джайлзе, вона була з кимсь заручена чи підтримувала близькі стосунки – з кимсь небажаним, як сказав нам доктор Кеннеді. Цікаво знати, чому він був небажаним…

– Отже, маємо двох, – сказав Джайлз. – Кожен із них міг мати претензії до Гелени, міг щось замислити… Можливо, той перший молодик мав якісь проблеми психічного характеру.

– Доктор Кеннеді міг би нам про це розповісти, – сказала Ґвенда. – Але розпитувати його про таке було б не зовсім зручно. Я хочу сказати, що здається цілком природним, коли я приходжу до нього й розпитую про свою мачуху, якої майже не пам'ятаю. Але мені довелося б удатися до пояснень, чому мені раптом захотілося знати про її ранні любовні пригоди. Такий інтерес видався б трохи надмірним у стосунку до мачухи, якої я майже не знала.

– Думаю існують інші способи довідатися про це, – сказала міс Марпл. – Якщо ми не пошкодуємо часу й терпіння, то, гадаю, зможемо роздобути необхідну нам інформацію.

– У всякому разі, ми маємо двох чоловіків, якими варто було б зацікавитися, – сказав Джайлз.

– Ми можемо припустити й існування третього, – сказала міс Марпл. – Це, звичайно, гіпотеза чистої води, але хід подій дає підстави вважати таку гіпотезу цілком реальною.

Ґвенда й Джайлз подивилися на неї з легким подивом.

– Це тільки припущення, – сказала міс Марпл, злегка почервонівши. – Гелена Кеннеді подалася до Індії, щоб одружитися з молодим Фейном. Навряд чи вона безтямна була в нього закохана, проте, мабуть, любила його й була готова прожити з ним життя. Та як тільки вона туди прибуває, вона розриває заручини з ним і телеграмою просить брата надіслати їй гроші на квиток для повернення додому. Ви можете пояснити, чому вона так зробила?

– Змінила свою думку, мабуть, – сказав Джайлз.

І міс Марпл, і Ґвенда подивилися на нього з відтінком певної зневаги.

– Звичайно, вона змінила думку, – промовила Ґвенда. – Ми це знаємо. Але чому вона її змінила – ось що мала на увазі міс Марпл.

– Я думаю, дівчата нерідко змінюють свій намір, – туманно відповів Джайлз.

– За певних обставин, – сказала міс Марпл.

У її словах був той очевидний зміст, який старі жінки вміють передати за допомогою мінімальної кількості слів.

– Він щось зробив не так, – туманно припустив Джайлз, але Ґвенда різко урвала його.

– Та ж тут усе очевидно, – сказала вона. – Інший чоловік!

Вона й міс Марпл подивилися одна на одну з тим глибоким розумінням з яким дивляться один на одного члени масонської ложі, куди простих смертних не допускають.

Ґвенда додала з глибокою переконаністю з голосі:

– Вони познайомилися на кораблі. Дорогою до Індії.

– Весь час поруч, – прокоментувала міс Марпл.

– Місячне сяйво на палубі, – сказала Ґвенда. – Але то мало бути щось серйозне, а не звичайний флірт.

– О, так – сказала міс Марпл. – Думаю, то було щось серйозне.

– Чому ж вона не одружилася з тим чоловіком? – запитав Джайлз.

– Можливо, він не закохався в неї по-справжньому, – повільно промовила Ґвенда. Потім похитала головою. – Ні, думаю, у цьому випадку вона все ж таки одружилася б із Волтером Фейном. Ні, ні, звичайно, яка ж я дурна. Той був чоловік одружений.

Вона з тріумфом подивилася на міс Марпл.

– Саме так, – сказала міс Марпл. – Ось як би я реконструювала ті події. Вони закохалися одне в одного, можливо, закохалися без тями. Але якщо він був одружений – можливо, мав дітей і був чоловіком порядним, – то на цьому все між ними й закінчилося.

– Але вона вже не могла примусити себе одружитися з Волтером Фейном, – сказала Ґвенда. – І тоді вона надіслала телеграму братові й повернулася додому. Атож, така гіпотеза здається цілком імовірною. Повертаючись додому, вона зустрічається на кораблі з моїм батьком…

Вона замовкла, міркуючи.

– То було не безтямне кохання, – сказала вона. – Але між ними виникло почуття взаємної симпатії… А до того ж там була я. Вони були обоє нещасливі й, певно, втішали одне одного. Батько розповів їй про мою матір, а вона, можливо, розповіла йому про того, іншого… Так, звичайно.

Вона розкрила записника.

Хтось у неї був, я знаю, хтось у неї був… Вона мені розповідала ще на кораблі… Хтось такий, кого вона кохала, але одружитися з ним не могла…

– Атож, так воно й було. Гелена й батько мали відчуття, що їхні долі схожі – а крім того, була я, мала дитина, яку треба було доглядати, і вона подумала, що зможе зробити його щасливим, а може, подумала, що й сама зрештою знайде щастя в шлюбі з ним.

Вона замовкла, подивилася на міс Марпл, енергійно кивнула головою й сказала:

– Ось як усе було.

Джайлз здавався роздратованим.

– Знаєш, Ґвендо, ти навигадувала казна-чого й намагаєшся переконати нас, що все й справді відбувалося саме так.

– Усе так і відбувалося. Так воно мало бути. І це дає нам третього Ікса.

– Тобто?

– Одруженого чоловіка. Ми не знаємо, ким він був. Він міг бути зовсім непривабливим. Або навіть трохи божевільним. Він міг приїхати за нею сюди.

– Ти щойно казала, що він плив на кораблі до Індії.

– Люди можуть повертатися з Індії, хіба ні? Волтер Фейн повернувся. Це сталося десь через рік. Я не запевняю, що той чоловік повернувся насправді, але таку можливість виключати не можна. Ти знову й знову запитуєш про те, які чоловіки були в її житті. Що ж, ми маємо вже трьох, Волтера Фейна, юнака, чийого імені ми не знаємо, й одруженого чоловіка…

– Про якого ми не знаємо, чи існує він узагалі, – закінчив за неї Джайлз.

– Ми це з'ясуємо, – сказала Ґвенда. – Ви зі мною згодні, міс Марпл?

– Якщо ми не пошкодуємо ні часу, ні терпіння, то зможемо з'ясувати дуже багато, – сказала міс Марпл. – А тепер я розповім про свої досягнення. З невеличкої розмови, яку мені пощастило провести в мануфактурній крамниці сьогодні, я довідалася, що Едіт Паджет, яка була кухаркою в Сент-Кетрін у той час, який нас цікавить, досі живе в Дилмауті. Її сестра одружена тут із кондитером. Я думаю, Ґвендо, буде цілком природним, якщо ви захочете зустрітися з нею. Вона може багато чого нам розповісти.

– Це чудово, – сказала Ґвенда. – У мене виникла ще одна думка, – додала вона. – Я хочу скласти новий заповіт. Не дивися на мене таким

убивчим поглядом, Джайлзе. Я не викину тебе зі свого заповіту. Але попрошу Волтера Фейна, щоб він склав для мене новий заповіт.

– Ґвендо, будь обережною, – застеріг її Джайлз.

– Складання заповіту, – сказала Ґвенда, – найприродніша річ у світі. І я певна, що обрала дуже добрий спосіб наблизитися до нього. Хай там як, а я хочу зустрітися з ним. Я хочу подивитися, який він є, і, можливо…

Вона не закінчила свого речення

– Мене дивує, – сказав Джайлз, – що більше ніхто не озвався у відповідь на наше оголошення, ця Едіт Паджет, наприклад…

Міс Марпл похитала головою.

– Люди, які живуть у сільській місцевості потребують багато часу щоб зважитися на такі речі, – сказала вона. – Вони підозріливі. Вони і полюбляють усе добре обміркувати.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

Лілі Кімбл

Лілі Кімбл розстелила на кухонному столі дві старі газети, щоб викласти на них смажену картоплю, яка шкварчала на сковороді. Нечутно мугикаючи популярну пісеньку, вона нахилилася й машинально прочитала кілька рядків, надрукованих в одній із газет.

Потім раптом перестала мугикати й погукала:

– Джіме, Джіме! Послухай-но, що я тобі скажу!

Джім Кімбл, небалакучий літній чоловік, умивався в кухні над зливальницею. Щоб відповісти дружині, він застосував своє улюблене слово:

– Ну?

– Ось що написано тут у газеті: "Усіх, кому щось відомо про Гелену Спенлав Гелідей, у дівоцтві Кеннеді, просять сконтактуватися з панами Рід і Гарді, Саунтгемптон-Роу". Це мабуть, та сама місіс Гелідей, у якої я служила в Сент-Кетрін. Вона та її чоловік узяли той будинок в оренду разом із меблями від місіс Фіндейсон – так мені розповідали. Її справді звали Гелена – і вона доводилася сестрою докторові Кеннеді, тому самому, що завжди радив мені видалити аденоїди.

Запала коротку пауза, коли місіс Кімбл вправним рухом перекинула сковороду з підсмаженими чіпсами. Джім Кімбл форкав у рушник, яким витирав обличчя.

– Звісно, це стара газета, – сказала місіс Кімбл. Вона подивилася на дату. – Тижневої давності чи навіть давніша. Цікаво, про що, власне, ідеться? Ти не думаєш, що тут можна заробити якісь гроші, Джіме?

– Ну, – відповів Джім цього разу тоном ствердження, а не запитання.

– Може, знайшовся якийсь заповіт, – міркувала його дружина. – Це було досить-таки давно.

– Ну.

– Вісімнадцять років тому або й більше… Не розумію, навіщо вони знову все це ворушать? Ти не думаєш, що до цього причетне поліція, Джіме?

– З якого дива? – запитав містер Кімбл.

– Ти ж бо знаєш, що я завжди думала, – таємничим голосом сказала йому місіс Кімбл. – Я ж розповідала тобі, що тоді сталося, коли ми пішли з дому. Він сказав, вона втекла з коханцем. Чоловіки завжди так кажуть, коли хочуть порішити свою жінку. Можеш не сумніватися, то було вбивство. Я це сказала тоді тобі й сказала Еді, але Еді ніяк не хотіла вірити в це. У неї ніколи не було уяви, в Еді. Той одяг, який вона нібито забрала з собою – то був не той одяг, якщо ти розумієш, про що я кажу. З дому тоді зникли валіза й сумка і зникло досить одягу, щоб їх наповнити, але то був не той одяг. І тоді я сказала Еді: "Можеш не сумніватися, хазяїн убив її, а труп укинув у льох". Але насправді про льох не йшлося, бо Леоні, швейцарська нянька, дещо тоді побачила. З вікна. Вона ходила того вечора в кіно разом зі мною, хоч і не повинна була залишати без нагляду дитячу кімнату – але я сказала їй, що та дитина ніколи не прокидається, дитина була як золото, завжди спала вночі. "А пані ніколи не заходить увечері в дитячу кімнату, – сказала я, – тож ніхто не знатиме, що ти пішла зі мною". Ну, вона й пішла. А коли ми повернулися, у домі вже діялося казна-що. Там був доктор, а хворий хазяїн спав у перевдягальні, і доктор дивився за ним, і саме тоді він запитав у мене про одяг, і тоді мені здалося, що все гаразд. Я подумала, вона справді втекла з тим чоловіком, від якого була без тями – а він же був одружений – й Еді сказала, вона сподівається й молиться, щоб нас не приплутали до процесу з розлучення. Як же пак його звали? Не можу згадати. Його ім'я, схоже, починалося на М… Чи на Р?.. Пам'ять у мене вже не та, що колись.

Містер Кімбл відійшов від посудомийні й, пустивши повз вуха всю неістотну для нього балаканину жінки, запитав, чи готова вечеря.

– Зараз подам картоплю. Стривай-но, я постелю іншу газету. Цю ліпше зберегти. Не схоже, щоб ішлося про поліцію, надто багато часу минуло. Можливо, це адвокати – а з адвокатів можна буде взяти гроші. Про винагороду там не йдеться… та мало що… З ким би мені порадитися? Тут говориться, що треба написати на якусь адресу в Лондоні – але я не певна, що напишу… не довіряю я тим лондонцям… А ти що скажеш, Джіме?

– Ну… – сказав Джім, дивлячись жадібним поглядом на рибу зі смаженою картоплею.

На цьому розмова тимчасово урвалася.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Волтер Фейн

I

Ґвенда дивилася через широкий стіл із червоного дерева на Волтера Фейна.

Перед нею сидів досить стомлений на вигляд чоловік віком років сорока з лагідним обличчям без якихось прикметних рис. Такого чоловіка було б важко запам'ятати, якби вона десь випадково з ним зустрілася, подумала Ґвенда… Чоловік, позбавлений особистості, як тепер полюбляють казати. Його голос, коли він говорив, лунав якось спроквола, був виважений і приємний. Мабуть, це добрий і гідний усілякої довіри адвокат, подумала Ґвенда.

Вона нишком окинула поглядом кабінет – кабінет старшого партнера фірми. Він був зручний для Волтера Фейна, вирішила вона. Обставлений старомодними меблями, потертими, але виготовленими з гарного вікторіанського матеріалу. Під стінами розташовані шухляди зі справами – шухляди, які були позначені прізвищами шанованих жителів графства. Сер Джон Вейвасур-Тренч. Леді Джесеп. Артур Фоукс, есквайр, покійний.

Великі вікна з досить брудними шибками виходили на заднє подвір'я, оточене міцними стінами сусіднього будинку, спорудженого ще в сімнадцятому сторіччі. Тут ніде не було чогось особливо вишуканого або сучасного, але й нічого занедбаного теж не було. На перший погляд, досить неохайний кабінет із безладно розташованими

шухлядами та столом, заваленим паперами, – але насправді то був офіс людини, яка знала достеменно, де взяти все, що може їй знадобитися.

Волтер Фейн перестав скрипіти пером. Він усміхнувся своєю млявою, приємною усмішкою.

– Думаю, тут усе ясно, місіс Рід, – сказав він. – Це дуже простий заповіт. Коли ви прийдете підписати його?

Ґвенда сказала, що готова прийти, коли йому буде зручно. Поспішати їй нема куди.

– Ми купили тут будинок, – сказала вона. – Дім-на-Горі.

Волтер Фейн мовив, глянувши на свої папери:

– Так, ви мені дали адресу..

Вона не помітила жодної зміни в рівному тенорі його голосу.

– Це гарний дім, – сказала Ґвенда. – Він нам дуже подобається.

– Справді? – усміхнувся Волтер Фейн. – Він біля моря?

– Ні, – сказала Ґвенда. – Наскільки нам відомо, його назву змінили. Колись він називався Сент-Кетрін.

Містер Фейн скинув пенсне. Він протер скельця шовковою хусточкою, дивлячись на стіл.

– О, так, – сказав він. – Біля дороги на Лігемптон?

Він підняв погляд, і Ґвенда подумала, наскільки іншою здається людина, коли вона знімає окуляри, які завжди носить. Його світло-сірі очі здавалися тепер дивно слабкими й не здатними сфокусувати погляд.

Це робить його обличчя таким, подумала Ґвенда, ніби його тут немає.

Волтер Фейн знову надів пенсне. Він сказав своїм зрівноваженим голосом адвоката:

– Ви, здається, сказали що укладали заповіт відразу після одруження?

– Так. Але я там заповідала дещо своїм родичам у Новій Зеландії, які після того померли, тому я подумала, що простіше буде скласти цілком новий заповіт – тим більше, що ми маємо намір жити в цій країні постійно.

Волтер Фейн кивнув головою.

– Атож, це вельми розумна думка. Що ж, гадаю, тут усе зрозуміло, місіс Рід. Чи зможете ви прийти післязавтра? Одинадцята година вас влаштовує?

– Цілком.

Ґвенда встала, і Волтер Фейн підвівся теж.

Ґвенда сказала з легким хвилюванням, яке вона відрепетирувала заздалегідь:

– Я… я вирішила звернутися саме до вас, бо думаю – так мені сказали, – що колись ви знали мою матір.

– Справді? – запитав Волтер Фейн, додавши нові теплі нотки до свого й так люб'язного голосу. – А як її звали?

– Гелідей. Міґен Гелідей. Мені сказали, ніби ви були колись заручені з нею?

Дзиґарі на стіні стали цокати. Один два, один, два, один, два.

Ґвенда раптом відчула, що її серце закалатало швидше. Яке спокійне обличчя було у Волтера Фейна. Такий вигляд має дім, коли в ньому опущені всі штори. Той самий дім, у якому лежить мертве тіло (що за ідіотські думки приходять тобі в голову, Ґвендо!).

Вираз обличчя у Волтера Фейна анітрохи не змінився, коли він сказав:

– Ні, я ніколи не знав вашої матері, місіс Рід. Але колись я був заручений протягом короткого періоду з Геленою Кеннеді, яка згодом вийшла заміж за майора Гелідея й стала його другою дружиною.

– Он воно що. Яка ж я дурна. Я зрозуміла все не так. То була Гелена – моя мачуха. Звісно, це було в той час, якого я майже не пам'ятаю. Я була малою дитиною, коли другий шлюб мого батька розпався. Але я почула, як хтось вказав, що ви колись були заручені з місіс Гелідей в Індії, і я подумала, що то була моя мати – бо йшлося про Індію… А мій батько познайомився з нею в Індії.

– Гелена Кеннеді приїхала до Індії, щоб одружитися зі мною, – сказав Волтер Фейн. – Але потім вона змінила намір. На кораблі, яким поверталася до Англії, вона познайомилася з вашим батьком.

Це була позбавлена будь-яких емоцій констатація факту. Ґвенда досі бачила перед собою дім з опущеними шторами.

– Пробачте мені, – сказала вона. – Певно, я вчинила нетактовність?

Волтер Фейн усміхнувся – своєю млявою, приємною усмішкою. Штори в домі піднялися.

– Це було дев'ятнадцять чи двадцять років тому, місіс Рід, – сказав він. – Тривоги та безумства, які ми переживаємо замолоду, мало що означають, коли минає стільки часу. Отже, ви дочка Гелідея, яка в ті часи була ще немовлям. Вам, певно, відомо, що ваш батько й Гелена жили в Дилмауті протягом короткого часу?

– О, так, – сказала Ґвенда, – саме тому ми сюди й приїхали. Я, звичайно, мало що пам'ятаю з тих часів, та коли ми вирішували, де нам оселитися в Англії, я насамперед приїхала в Дилмаут – подивитися, який він насправді, і це місто здалося мені таким привабливим, що я відразу вирішила: ми оселимося тут і ніде більше. І хіба нам не пощастило? Адже ми купили той самий будинок, у якому колись мешкали мої родичі.

– Я пам'ятаю той дім, – сказав Волтер Фейн. Він знову подарував їй свою мляву, приємну усмішку. – Ви, певно, не пам'ятаєте мене, місіс Рід, але, якщо пам'ять мені не зраджує, то я носив вас колись на плечах.

Ґвенда засміялася.

– Справді? Тоді я можу вважати вас своїм давнім другом, чи не так? Я, звісно, не можу вас пам'ятати, адже мені тоді було не більш, як два з половиною або три роки… Ви тоді, либонь, приїхали у відпустку з Індії чи щось таке?

– Ні, я назавжди покинув Індію. Я поїхав туди вирощувати чай, але те життя мене не влаштовувало. Я повернувся до Англії, щоб продовжити справу батька й стати прозаїчним сільським адвокатом, позбавленим високих амбіцій і не схильним шукати пригод у далеких краях. Свої іспити з права я склав ще раніше, тому просто повернувся й став

працювати у фірмі. – Він помовчав, а тоді сказав: – Відтоді я був завжди тут.

Знову запала пауза, і він повторив тихим голосом.

– Атож, після того я вже нікуди не їздив.

Але вісімнадцять років, подумала Ґвенда, не такий уже довгий час…

Потім, раптово змінивши тон, він потиснув їй руку і сказав:

– Позаяк ми з вами давні друзі, то приходьте якось зі своїм чоловіком на чай до моєї матері. Я скажу їй, щоб вона надіслала вам письмове запрошення. До речі, ви не проти прийти об одинадцятій годині в четвер?

Ґвенда вийшла з контори й спустилася сховами. У кутку біля сходів вона побачила павутину. На тій павутині сидів блідий, мало помітний павук. Ґвенда подумала, що він не схожий на справжнього павука. Це був не той колоритний павук, який ловить мух й обідає ними. Він був радше схожий на привид павука. Як і Волтер Фейн, зрештою.

II

Джайлз зустрів дружину на березі моря.

– Ну як? – запитав він.

– Він весь час жив тут у Дилмауті, – відповіла Ґвенда. – Після того як повернувся з Індії, я хотіла сказати. Бо він катав мене на плечах. Але він нікого не міг убити – думаю, що не міг. Він надто спокійний і лагідний. Дуже приємний чоловік, але того різновиду, який ми майже не помічаємо. Такі люди приходять на вечірки, але ніхто не помічає, коли

вони звідти йдуть. Я схильна думати, він жив дуже праведним життям, був відданий своїй матері й наділений багатьма чеснотами. Але з погляду жінки, це чоловік неймовірно нудний і нецікавий. Я розумію тепер, чому в нього з Геленою нічого не вийшло. Одружитися з таким чоловіком було б приємно та безпечно – але чомусь тобі зовсім не хочеться з ним одружуватися.

– Бідолаха, – сказав Джайлз. – І, либонь, він був без тями від неї.

– О, я не знаю… Думаю, що навряд. Хай там як, а я тепер переконана, що не він наш злостивий убивця. Він зовсім не відповідає моїм уявленням про вбивцю.

– Ти не дуже багато знаєш про вбивць, чи не так, моя кохана?

– Що ти маєш на увазі?

– Я подумав про Ліззі Борден, яка вбила сокирою своїх батька й мачуху, таку лагідну та спокійну, що присяжні виправдали її. І про Волеса, тихого чоловіка, що вбив свою дружину й був засуджений за вироком присяжних, але потім виправданий після того, як подав апеляцію. І про Армстронґа, що протягом багатьох років був чоловіком добрим і дуже скромним. Я не вірю в те, що вбивці належать до якогось конкретного, упізнаваного різновиду людей.

– Я справді не вірю в те, що Волтер Фейн…

Ґвенда замовкла.

– Що таке?

– Та нічого.

Але їй пригадалося, як Волтер Фейн протирав окуляри і яким сліпим став погляд його очей, коли вона вперше згадала про Сент-Кетрін.

– Можливо, він і справді був без тями від неї… – невпевнено промовила вона.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Едіт Паджет

Задня вітальня місіс Маунтфорд була дуже затишною кімнатою. Там стояв круглий стіл, накритий скатертиною, кілька старовинних стільців і скромна на вигляд, але несподівано пружна канапа, притулена до стіни. На поличці каміна стояли порцелянові собаки та інші декоративні прикраси, а також портрет принцеси Єлизавети та Маргарет Роуз у рамі. На протилежній стіні висів портрет короля в уніформі, а також фотографія, на якій містер Маунтфорд був знятий у гурті інших пекарів та кондитерів. Там висіла також композиція, зроблена з мушель, й акварельне зображення дуже зеленого моря біля острова Капрі. Було там також багато інших речей, що не претендували ані на красу, ані на розкіш, але загалом ця обстава створювала картину затишної, веселої кімнати, де люди сиділи та втішалися завжди, коли мали на це час.

Місіс Маунтфорд, у дівоцтві Паджет, була низенькою, круглою й темноволосою жінкою з кількома пасмами сивини. Її сестра, Едіт Паджет, була висока, чорнява й тендітна. Сивини в її волоссі не було помітно, хоч на перший погляд вона мала не менш як п'ятдесят років.

– Це ж треба, щоб я з вами зустрілася, – сказала Едіт Паджет. – З маленькою місіс Ґвенні. Ви пробачте мені, мем, що я так говорю, але це така несподіванка! Ви часто приходили до мене на кухню, така гарна маленька дівчинка. "Віньки! – мали звичай казати ви. – Віньки!" А просили ви в мене родзинки – але чому ви їх називали віньками, я ніколи

не могла збагнути. Проте ви хотіли родзинок, і я вам давала родзинки, ті, що без кісточок.

Ґвенда дивилася на струнку постать жінки, на її червоні щоки й чорні очі, намагаючись щось пригадати, але марно. Нічого не пригадувалося. Пам'ять – дивна річ і підкоряється нам не завжди.

– Мені хотілося б усе пригадати, – сказала вона.

– Та де ж там ви пригадаєте! Ви були такою крихіткою. Сьогодні мало хто хоче служити в домі, у якому є діти. Я таких людей не розумію. Діти приносять у дім життя, так я вважаю. Хоч готувати для них іноді буває нелегко. Але в цьому винні няньки, а не діти, якщо ви розумієте, про що я кажу. Няньки завжди вередують – то ти невчасно приносиш їм тацю, то ще якісь дивні претензії. А ви пам'ятаєте Леоні, місіс Ґвенні? Пробачте мені, місіс Рід, я повинна була б сказати.

– Леоні? Вона була моєю нянькою?

– То була дівчина зі Швейцарії. Вона не дуже добре знала англійську мову й була дуже вразливою у своїх почуттях. Відразу в сльози, коли Лілі казала їй щось не так. Лілі служила в домі покоївкою. Лілі Ебот. Молода дівчина, але досить нахабна й задерикувата. Лілі любила гратися з вами. Ви ховалися від неї за перилами сходів, а вона вас шукала.

Ґвенда мимоволі здригнулася.

Сходи…

Потім раптом сказала:

– Я пам'ятаю Лілі. Вона зав'язала бантик на шиї в кота.

– Дивовижно, що ви пам'ятаєте! У вас був тоді день народження, і Лілі вирішила, що Том повинен ходити з бантиком. Вона розв'язала коробку з шоколадом і зав'язала ту стрічку йому на шию. Том був такий обурений, що втік у сад і доти терся об кущі, доки її не скинув. Коти не люблять, коли з ними витинають такі штуки.

– То був чорний кіт із білими лапами.

– Правильно. Бідолашний старий Томмі. Він був справжнім майстром ловити мишей. Професійний мишолов, можна сказати. – Едіт Паджет замовкла й делікатно кахикнула. – Пробачте, що я так розбазікалася, мем. Але балаканина допомагає повернути назад добрі старі часи. Ви, певно, хочете щось запитати в мене?

– Я люблю поговорити про давні дні, – сказала Ґвенда. – Тому й залюбки вас слухаю. Адже я виховувалася в родичів своєї матері в Новій Зеландії і вони, звичайно, нічого не могли мені розповісти ні про мого батька, ні про мою мачуху. Вона була вродливою, еге ж?

– Вона вас дуже любила. Водила на пляж і гралася з вами в саду. Вона й сама була зовсім юною, якщо хочете знати. Дівчинка та й годі. Я часто думала, що вона знаходила в тих іграх не менше радості, ніж ви. Адже вона, у якомусь розумінні, теж була єдиною дитиною. Доктор Кеннеді, її брат, був на багато років старший і завжди ховався за своїми книжками. Коли вона не була у школі, то мусила гратися сама із собою…

Міс Марпл, що сиділа, спершись спиною на стіну, лагідно запитала:

– Ви прожили в Дилмауті усе своє життя, чи не так?

– О, так, мем. Мій батько мав ферму за пагорбом – її називали Житнім Полем. Синів у нього не було, і мати не змогла обробляти землю, після того як він помер, тож вона продала ферму й купила невеличку галантерейну крамницю в кінці Гай-стріт. Я прожила тут усе своє життя.

– І я думаю, ви знаєте усе про всіх у Дилмауті?

– Звичайно, адже колись це було зовсім мале містечко. Хоча влітку сюди завжди приїздило багато людей, відколи я пам'ятаю. Але то були приємні, спокійні люди, що приїздили сюди щороку, а не ті бродяги та волоцюги, яких ми бачимо нині. То були пристойні родини, які рік у рік оселялися в тих самих кімнатах.

– Я думаю, – сказав Джайлз, – ви знали Гелену Кеннеді до того, як вона стала місіс Гелідей?

– Я, звичайно, знала про неї, так би мовити, і, мабуть, не раз її бачила. Але я не була з нею близько знайома, доки не прийшла туди на службу.

– І вона подобалася вам, – сказала міс Марпл.

Едіт Паджет обернулася до неї.

– Так, мем, подобалася, – сказала вона. Певний виклик прозвучав у її голосі. – То байдуже, що про неї говорять. Для мене вона завжди була жінкою милою та приємною. Я ніколи не думала, що вона зробить те, що зробила. У мене тоді подих перехопило, знаєте. Але ходили також чутки…

Вона раптово замовкла й подивилася на Ґвенду таким поглядом, ніби хотіла вибачитися перед нею.

– Я хочу знати, – схвильовано промовила Ґвенда, – Не думайте, що я можу образитися, якщо ви скажете про неї щось не так. Адже вона не була моєю матір'ю…

– Справді, не була, мем…

– І зрозумійте нас, ми дуже хочемо знайти її. Вона виїхала звідси – і, схоже, її втратили з виду. Ми не знаємо, де вона тепер мешкає й чи взагалі жива. А тепер виникли причині…

Вона завагалася, і Джайлз швидко сказав:

– Причини юридичного плану. Ми не знаємо, чи можемо констатувати її смерть, чи…

– О, я цілком розумію вас, сер. Чоловік моєї сестри в перших пропав безвісти – це було після битви під Іпре – і вона мала дуже багато клопоту при спробах підтвердити його смерть. Для неї то було справжнім випробуванням. Тому, сер, якщо я зможу розповісти вам щось таке, що допоможе вам розв'язати ваші юридичні проблеми, я це зроблю, адже ви мені не чужі. Мені не чужа місіс Ґвенда та її "віньки". Ви так кумедно промовляли те слово.

– Це дуже люб'язно з вашого боку – сказав Джайлз. – Тому, якщо ви не заперечуєте, я поставлю вам кілька запитань. Місіс Гелідей покинула дім цілком несподівано, я правильно розумію?

– Так, сер, і то було велике потрясіння для нас усіх – а надто для майора, бідолашного чоловіка. Він геть занепав духом.

– Я хочу вас запитати прямо – ви маєте якесь уявлення про того чоловіка, з яким вона втекла?

Едіт Паджет похитала головою.

– Доктор Кеннеді вже запитував мене про це – і я нічого не могла йому сказати. Не знала цього й Лілі. А тим більше нічого не могла про це знати Леоні, адже вона була іноземкою.

– Ви не знали, хто був той чоловік, – сказав Джайлз. – Але хіба у вас не було здогадів? Тепер, коли минуло стільки часу, ніякої шкоди вже не буде, навіть якщо ваші здогади виявились хибними. Безперечно, ви підозрювали когось.

– Атож, підозри в нас були… але ви повинні зрозуміти, що то були не більш як підозри. Щодо мене, то я взагалі нічого не бачила. Але Лілі, як я вже вам сказала, була дуже проникліва дівчина, вона мала свої припущення й довго їх зберігала. "Запам'ятайте мої слова, – мала звичай вона казати. – Цей чоловік без тями від неї. Ви тільки гляньте, як він дивиться на неї, коли вона розливає чай. А як дивиться на неї його дружина!"

– Он як. А хто був… той чоловік?

– Боюся, сер, я вже не пам'ятаю, як його звали. Після стількох років! Капітан Есдейл? Ні. Капітан Емері – ні. У мене таке відчуття, що його прізвище починалося на Е. А може, на Г. Досить незвичайне було прізвище. Але я навіть не згадала про нього жодного разу за останні шістнадцять років. Він та його дружина жили тут у готелі "Роял Кларенс".

– Вони приїздили сюди на літо?

– Так, але я думаю, що він – а може, вони обоє – були знайомі з місіс Гелідей раніше. Вони приходили до них дуже часто. Хай там як, а на думку Лілі, він був без тями від місіс Гелідей.

– А його дружині це не подобалося.

– Ні, сер… Але, мушу вам сказати, я ніколи й на мить не припускала, що між ними могло бути щось погане. І я досі не знаю, що думати.

Ґвенда запитала:

– А вони були ще тут – у "Роял Кларенс" – коли моя мачуха зникла?

– Наскільки пригадую, вони виїхали звідси приблизно в той самий час, на день раніше чи пізніше – принаймні, різниця в часі була не така велика, щоб люди не звернули на це уваги. Але я ніколи не чула нічого конкретного. Вони поїхали звідси дуже тихо, якщо то справді були вони. У місті всі були вражені, що місіс Гелідей поїхала кудись так раптово. Але люди завжди вважали її легковажною – хоч сама я ніколи нічого такого не помічала. Я не захотіла б поїхати з ними в Норфолк, якби так думала.

На мить троє присутніх у кімнаті людей втупили в неї здивовані погляди. Потім Джайлз сказав:

– У Норфолк? Вони хотіли переїхати в Норфолк?

– Так, сер. Вони купили там дім. Місіс Гелідей сказала мені про це за три тижні до того, як усе сталося. Вона запитала, чи поїду я з ними, коли вони переселяться, і я сказала, що поїду. Зрештою, я ніколи не була поза межами Дилмаута, і мені захотілося якоїсь переміни – та й любила я цю родину.

– Я ніколи не чув про те, що вони купили будинок у Норфолку, – сказав Джайлз.

– Не дивно, що ви нічого не чули, сер, бо місіс Гелідей не хотіла, щоб про це знали. Вона попросила мене нікому не розповідати про це – і я, звичайно, мовчала. Але вона дуже хотіла покинули Дилмаут на певний час. Вона тиснула на майора Гелідея, щоб виїхати якомога швидше, але йому подобалося жити в Дилмауті. Наскільки мені відомо, він навіть написав листа місіс Фіндейсон, якій належав будинок Сент-Кетрін, запитуючи, чи вона не захоче продати його. Але місіс Гелідей була категорично проти. Вона була дуже налаштована проти Дилмаута. Таке враження, що вона тут боялася жити.

Слова виливалися з неї цілком природно, але, слухаючи її, троє людей напружили всю свою увагу.

Джайлз сказав:

– А ви не думаєте, що вона хотіла переїхати до Норфолка для того, щоб бути поблизу чоловіка, чиє прізвища ви не можете пригадати?

Едіт Паджет, здавалося, була прикро вражена,

– О, ні, сер, мені не хотілося б так думати, і я ніколи так не думала. Крім того, тепер я пригадую, що ті люди приїхали десь із півночі, з Нортумберленда, якщо не помиляюся. Але їм хотілося приїздити сюди на вакації, бо тут м'який клімат.

– Вона чогось боялася, я вас правильно зрозуміла? – запитала Ґвенда. – Я маю на увазі свою мачуху.

– Я дещо пригадала тепер, коли ви це сказали…

– Що?

– Одного разу Лілі прийшла на кухню. Вона підмітала сходи й сказала: "Схоже, кепські в них справи!" Вона мала звичай іноді ляпнути щось, не подумавши, я маю на увазі Лілі, тож ви повинні мені пробачити.

Тоді я запитала в неї, про що вона говорить, і вона сказала, що пані з паном увійшли із саду до вітальні, а що двері залишилися прочиненими, то Лілі підслухала їхню розмову. "У її словах звучав страх, – сказала мені Лілі. – "Я давно вже тебе боюся. Ти божевільний. Ти ненормальний. Іди геть і дай мені спокій. Ти повинен залишити мене саму. Я боюся. Мабуть, у глибині душі я завжди тебе боялася…"

Вона тоді сказала щось подібне – звісно, я не можу тепер ручатися за точність кожного слова. Але Лілі сприйняла ту розмову дуже серйозно й тому, після того, як усе сталося, вона…

Зненацька Едіт Паджет замовкла. Дивний зляканий вираз промайнув на її обличчі.

– Я, звичайно ж, не хотіла… – почала вона. – Пробачте мені, мем, мій язик не знає, що він базікає.

Джайлз лагідно сказав.

– Будь ласка, розкажіть нам усе, Едіт. Зрозумійте, для нас дуже важливо знати, як усе насправді було. Це сталося дуже давно, але ми повинні знати.

– Я не зможу вам розповісти, – безпорадно промовила Едіт.

Міс Марпл запитала.

– Що тоді подумала Лілі – чи чого вона не подумала?

Едіт Паджет сказала тоном вибачення:

– У голові в Лілі завжди виникали всілякі думки. Я ніколи не звертала на них уваги. Вона полюбляла ходити в кіно й запозичувала звідти безліч дурних мелодраматичний уявлень. Вона ходила в кіно й того вечора, коли це сталося – і більше того, вона взяла із собою Леоні – а цього робити було не слід, і я їй сказала. "Усе гаразд, – відповіла мені вона. – Ми ж не залишаємо дитину саму-одну в домі. Ти будеш унизу на кухні, а трохи згодом повернуться пан і пані, до того ж ця дитина ніколи не прокидається, вона завжди спить міцним сном". Але вона вчинила неправильно, так я їй і сказала, хоч, звичайно, про те, що Леоні пішла тоді з нею, я довідалася пізніше. Якби я знала про це, я пішла б нагору

подивитися, чи з вами – я маю на увазі вас, місіс Ґвендо, – усе гаразд. Ви нічого не можете почути з кухні, коли нижні двері зачинені.

Едіт Паджет помовчала, а тоді провадила:

– Я прасувала одяг. Вечір минав швидко, а потім до мене на кухню зайшов доктор Кеннеді й запитав, де Лілі, а я сказала, що вона сьогодні має вільний вечір, але з хвилини на хвилину мусить прийти, і справді вона пришила саме в ту хвилину, і він повів її нагору до кімнати пані. Він хотів, знати, чи забрала вона із собою одяг і який саме. Тож Лілі подивилася, якого одягу бракує, а потім спустилася до мене. Вона була дуже збуджена. "Вона вшилася, – сказала мені Лілі. – Утекла з кимось. А з паном справи кепські. Пережив удар чи щось таке. Це стало великим потрясінням для нього. Він мусив знати, що до цього йдеться". "Не говори так, – сказала я. – Звідки ти знаєш, що вона з кимось утекла? Можливо, вона одержала телеграму від хворого родича".

– "Який там, у біса, хворий родич, – сказала Лілі (вона завжди висловлювалася досить грубо, я вже вам казала). – Вона залишила цидулку". – "А з ким вона втекла?" – запитала я. "А ти як гадаєш? – запитала мене Лілі. – Звичайно, не з тишком Фейном із його овечими очима та манерою ходити за нею, як вірний пес". – "То ти гадаєш, вона втекла з капітаном – не пам'ятаю, як там його звали". І вона мені тоді сказала: "Авжеж із ним, я ладна об заклад побитися. Якщо тільки не з таємничим коханцем у розкішному автомобілі" (То був наш ідіотський жарт, не більше). І я сказала: "Я в це не вірю. Місіс Гелідей не така. Вона б такого не вчинила". А Лілі й каже: "Але схоже, вона таки це вчинила".

Так було на самому початку ви розумієте. Але згодом у нашій спальні Лілі мене розбудила. "А знаєш, – сказала вона. – Там усе було не так". – "Що там було не так?" – запитала я. А вона мені: "Одяг був не такий". – "Про що ти говориш?" – запитала я. "Послухай-но, Елі. – сказала вона. – Я переглянула її одяг, бо доктор Кеннеді мене попросив це зробити. Валіза й справді зникла, і зникло досить одягу, щоб її напхати – але то був не той одяг>. – "Чому ти так думаєш?" – запитала я. А вона тоді мені

й каже: "Вона взяла вечірню сукню, оту сіро-сріблястого кольору, але не взяла вечірнього пояса та бюстгалтера; не взяла трусиків, які вона завжди вдягає під ту сукню, і вона взяла свої парчеві вечірні черевички, а не сріблясті босоніжки. І вона взяла свою зелену твідову спідницю, яку завжди носить лише пізньої осені, але не взяла того модного пуловера, й узяла також свої мереживні блузки, які носить лише під костюмом. А з білизни, якої в неї ціла купа, не взяла майже нічого. Запам'ятай мої слова, Еді, – сказала мені Лілі. – Нікуди вона не втікала. Це пан її порішив".

Після таких її слів я вже не могла заснути. Я сіла в ліжку й запитала, що це вона навигадувала.

"Усе сталося так, як було описано в "Новинах світу" минулого тижня, – сказала Лілі. – Пан довідався, що вона зраджувала його, убив її й укинув у льох, де закопав під підлогою. Ти не могла нічого почути, бо льох під холом. Ось що він зробив, а потім спакував валізу, аби показати, що вона від нього втекла. Але вона там, під підлогою льоху. Вона не втекла з цього дому живою". Я спробувала її заспокоїти, адже вона говорила такі жахливі речі. Але наступного ранку я все ж таки спустилася в льох. Однак там нічого не було порушено, і не видно було жодних ознак, щоб хтось копав землю – і я пішла й сказала Лілі, що вона наговорила дурниць, але вона залишилася переконана в тому, що пан убив пані. "Згадай, – сказала вона мені, – що вона боялася його до смерті. Я сама чула, як вона йому це казала". – "Але тут ти якраз помилилася, дівчино, – сказала їй я, – бо то був не пан. Відразу по тому, як ти мені це сказала в той день, я визирнула у вікно й побачила пана, який спускався з пагорба з ключками для гольфу, тож він не міг розмовляти з пані у вітальні. То був хтось інший".

Її слова довго відлунювали в тій затишній і простій вітальні.

Джайлз тихо повторив, майже не дихаючи:

– То був хтось інший…

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Адреса

"Роял Кларенс" був найдавнішим готелем у місті. Він мав приємний вигнутий півколом фасад, і в ньому панувала атмосфера давніх часів. Тут досі оселялися переважно ті родини, які приїздили на місяць на узбережжя моря.

Міс Нарекот, що сиділа за столом у приймальні, була повногрудою дамою сорока семи років зі старомодною зачіскою.

Вона підвела голову й подивилася на Джайлза, що його її проникливі очі оцінили як "одного з наших приємних клієнтів". І Джайлз, який мав добре підвішеного язика й умів знаходити підхід до людей, коли в цьому виникала потреба, розповів їй досить переконливу історію. Він побився об заклад зі своєю дружиною, чи її мачуха жила в цьому готелі вісімнадцять років тому. Дружина сказала, що вони ніколи не розв'яжуть свою суперечку, бо всі старі реєстри на цей час у готелі давно вже повикидали, але він їй сказав: "Нісенітниця!" Такий респектабельний заклад, як "Роял Кларенс", зберігає свої реєстри не менш як сотню років.

– Ну, не зовсім так, містере Рід. Але ми зберігаємо книги, де написані візити наших давніх постояльців. До речі, там можна знайти дуже цікаві імена й прізвища. Так, у нас зупинявся одного разу король, коли він був ще принцом Вельським, принцеса Олдемар Гольштайн-Ротц мала звичай приїздити сюди кожної зими зі своєю фрейліною. Бували в нас також знамениті письменники, й містер Довер, художник-портретист.

Джайлз відповідав їй, як годилося, з великою цікавістю та респектом, і незабаром священний том, у якому зберігалася інформація

про візити того року, що їх цікавив, був принесений і покладений перед ним.

Спочатку йому показали кілька знаменитих імен, а потім він сам перегорнув сторінки до місяця серпня.

Атож, там і справді був запис, який він шукав.

Майор і місіс Сетаун Ерскін, Енстел-Мейнор, Дейт, Нортумберленд, 27 липня – 17 серпня.

– Ви мені дозволите переписати звідси одну адресу?

– Звичайно, містере Рід. Вам треба папір і чорнило? О, ви маєте авторучку. Пробачте, мені треба вийти до зовнішнього офісу.

Вона покинула його з розгорнутою книгою, Джайлз переписав потрібну йому інформацію.

Повернувшись у Дім-на-Горі, він знайшов Ґвенду в саду – та стояла, нахилившись над трав'яним бордюром.

Вона випросталася й подивилася на нього із запитанням у погляді.

– Тобі пощастило?

– Думаю, що так.

– Енстел-Мейнор, Дейт, Нортумберленд, – прочитала Ґвенда тихим голосом. – Атож, Едіт Паджет сказала, що вони були з Нортумберленда. Цікаво, чи вони досі живуть там?

– Нам треба поїхати й подивитися.

– Так, так. Ліпше буде поїхати. Коли?

– Якнайшвидше. Завтра? Замовимо машину й поїдемо. Я покажу тобі трохи більше Англії.

– А якщо вони померли – або виїхали, і там живе хтось інший?

Джайлз стенув плечима.

– Тоді ми повернемося, щоб дослідити інші лінії. Я написав Кеннеді, до речі, і попросив його надіслати мені ті листи, які Гелена написала йому після свого від'їзду – якщо він досі їх має – і зразок її почерку.

– Я думаю, нам треба зустрітися з іншою служницею, з Лілі, тією, котра почепила бантик на Тома.

– Цікаво, що ти раптом пригадала її, Ґвендо.

– А й справді цікаво. І я пригадала також Тома. Він був чорний із білими плямами й мав троє гарних кошенят.

– Кошеняток? Том?

– Атож, ми називали його Томом, а потім виявилося, що то Пусі. Ти ж знаєш, як буває нелегко визначити стать кота. Але цікаво, ще сталося з Лілі? Едіт Паджет, схоже, зовсім згубила її з виду. Вона була родом не звідси, і після тих подій у Сент-Кетрін знайшла для себе місце десь у Торкі. Вона написала їй звідти раз або двічі, але на тому все й закінчилося. Едіт чула, ніби вона одружилася, але не знає, з ким. Якщо ми знайдемо її, то довідаємося набагато більше.

– І від Леоні, швейцарської дівчини.

– Можливо, але вона була іноземка й, мабуть, не дуже розуміла, що там відбувалося. Ти знаєш, я її зовсім не пам'ятаю. Ні, саме від Лілі ми довідаємося найбільше, я відчуваю це. Лілі була доскіплива й спостережлива… Я в цьому переконана, Джайлзе, тож опублікуймо в газеті ще одне оголошення, у якому ми звернемося конкретно до неї – до Лілі Ебот, так її звали.

– Гаразд, – сказав Джайлз. – Ми це спробуємо. Але завтра ми обов'язково поїдемо на північ і спробуємо щось довідатися про Ерскінів.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Материн син

– Назад, Генрі, – сказала місіс Фейн, звертаючись до астматичного спанієля, чиї безбарвні очі світилися жадібністю. – Ще одного коржика, міс Марпл, поки вони гарячі?

– Дякую. Дуже смачні коржики. У вас чудова кухарка.

– Луїза й справді вміє готувати. Хоч і дуже забудькувата, як і всі вони. І пудинги в неї всі однакові. Скажіть мені, як там зараз ішіас у Дороті Ярде? Вона так страждала від нього раніше. То все нерви, думаю.

Міс Марпл розповіла їй усі подробиці про хворобу їхньої спільної знайомої. Їй пощастило, подумала вона, що серед багатьох її друзів та родичів, розсіяних по всій Англії, вона знайшла жінку, яка була знайома з місіс Фейн і написала їй листа, повідомляючи, що міс Марпл тепер гостює в Дилмауті, і питаючи, чи не буде люба Елеонора такою доброю й не запросить її приятельку на чай абощо.

Елеонора Фейн була високою жінкою з владним характером, сталевим поглядом сірих очей, кучерявим сивим волоссям і по-дитячому

рожевим обличчям, яке маскувало той факт, що в ній не було нічого по-дитячому лагідного.

Вони детально обговорили реальні чи уявні хвороби Дороті, а потім перейшли до здоров'я міс Марпл, до повітря Дилмаута та до загальних вад, притаманних більшості представників молодшого покоління.

– Із ними надто панькаються в дитячому віці, – проголосила місіс Фейн. – У мої дитячі роки все було інакше.

– У вас один син чи більше? – запитала міс Марпл.

– Троє. Старший, Джералд, працює в Сингапурі в Далекосхідному банку. Роберт служить в армії. – Місіс Фейн пирхнула. – Одружений із римо-католичкою, – сказала вона з притиском. – Ви знаєте, що це означає. Усі діти виховуються як католики. Що сказав би батько Роберта, я не знаю. Мій чоловік був переконаним прихильником євангелічної церкви. Я тепер рідко щось чую про Роберта. Він ображається на те, що я кажу йому для його ж таки добра. А я вважаю, треба бути щирим і говорити те, що ти думаєш. Його шлюб, на мою думку був великим нещастям. Він може вдавати, ніби щасливий, бідолашний хлопець, але мене він цим не одурить.

– А ваш найменший син неодружений, я чула?

Місіс Фейн засяяла.

– Ні, Волтер живе вдома. Організм у нього дещо делікатний – ще з дитячих літ – і я завжди мусила пильно стежити за станом його здоров'я (Він буде незабаром). Я не змогла б вам розповісти, навіть якби дуже хотіла, який це розумний і відданий син. Мені дуже пощастило в житті, що я маю такого сина.

– І він ніколи не думав про те, щоб одружитися? – запитала міс Марпл.

– Волтер завжди каже, що не хоче мати клопоту із сучасною молодою жінкою. Вони його не приваблюють. У нас із ним стільки спільного, що, боюся, він надто мало буває в товаристві. Вечорами він читає мені Теккерея, а потім ми зазвичай граємо в карти. Волтер – справжній домашній птах.

– Як чудово, – сказала міс Марпл. – А він завжди працював у фірмі? Хтось мені сказав, ніби один із ваших синів був на Цейлоні, вирощував там чай на плантаціях, та можливо, вони щось не так зрозуміли.

Обличчя місіс Фейн злегка спохмурніло. Вона підсунула своїй гості горіхове тістечко й пояснила:

– Він був тоді ще зовсім юний і піддався одному з тих поривів, яким так часто піддаються молоді люди. Вони завжди прагнуть побачити світу. Але там не обійшлося без дівчини. З тими дівчатами буває стільки клопоту.

– О, справді. Мій власний небіж, пам'ятаю…

Але місіс Фейн проігнорувала небожа міс Марпл та його проблеми. Вона вела перед у розмові й тішилася можливістю поділитися своїми спогадами з цією симпатичною подругою Дороті.

– Та дівчина зовсім йому не підходила – як то найчастіше буває. О, я зовсім не хочу сказати, що вона була актрисою абощо. Сестра місцевого лікаря, якому вона більше годилася в дочки, бо була на багато років молодша, і бідолаха не мав найменшого уявлення, як її виховувати. Чоловіки, вони завжди такі безпорадні, ви згодні зі мною, правда ж? Вона зовсім відбилася від його рук, сплуталася з якимсь молодиком, що працював простим клерком у фірмі мого чоловіка, та ще й мав дуже

погану вдачу. Його потім звільнили зі служби, бо він повідомляв конфіденційну інформацію стороннім особам. Хай там як, а ту дівчину, Гелену Кеннеді, думаю, вважали дуже гарною. Хоч я так не думала. Її волосся здавалося мені якимсь штучним. Але мій бідолашний Волтер закохався в неї по вуха. Як я вже сказала, вона зовсім йому не підходила, без грошей і без перспектив, вона не була дівчиною, яку я хотіла б мати за невістку. Але що може вдіяти мати? Волтер освідчився їй, проте вона відмовила йому, і тоді йому спала в голову та дурна думка поїхати до Індії і стати там чайним плантатором. Мій чоловік сказав: "Нехай їде", хоч, звичайно, був дуже розчарований. Він мав плани взяти Волтера до себе у фірму, і Волтер уже склав іспити й усе, що треба. Й ось така несподіванка. Ці молоді дівчата – справжнє лихо!

– О, я знаю. Мій небіж…

Але місіс Фейн знову знехтувала небожа міс Марпл.

– Тож мій любий хлопчик подався до Ассама чи то був Бангалор – я вже не пам'ятаю, як називалося те місто, адже стільки років минуло! І я була дуже засмучена, бо знала, що його здоров'я тамтешнього клімату не витримає. І він ще не прожив там навіть року (причому його справи складалися чудово, у мого Волтера все завжди складається чудово), коли – ви можете в це повірити? – те нахабне дівчисько раптом змінює свою думку й пише йому, що вона зрештою погоджується одружитися з ним.

– Таке буває, – сказала міс Марпл, хитаючи головою.

– Пакує речі, купує квиток – і що, ви думаєте, вона робити потім?

– Не можу собі уявити.

Міс Марпл нахилилася вперед у позі щонайпильнішої уваги.

– Заводить роман з одруженим чоловіком. На кораблі, на якому пливла до Індії. З одруженим чоловіком, у якого було троє дітей, якщо я не помиляюся. А тепер уявіть собі, як Волтер зустрічає її в порту, а вона йому відразу каже, що все ж таки не може вийти за нього заміж. Хіба ви не згодні, що вона вчинила підло?

– Звичайно, згодна. Вона могла цілком зруйнувати віру вашого сина в людську природу.

– Він тоді, либонь, зрозумів, чого вона насправді варта. Але такі жінки вміють виплутатися з будь-якої халепи.

– А він тоді не обурився? – запитала міс Марпл із відтінком сумніву в голосі. – Будь-який чоловік міг би на його місці страшенно розгніватися.

– Волтер завжди вмів себе стримувати. Хоч би який він був роздратований чи обурений з якоїсь причини, він ніколи цього не показує.

Міс Марпл подивилася на неї оцінливим поглядом. Не зовсім упевненим тоном вона поставила пробне запитання:

– Мабуть, він так поводиться тому, що переживає все дуже глибоко. Діти іноді можуть дуже нас здивувати. Буває, дитина, від якої цього ніхто не чекав, зненацька вибухає шаленим гнівом. Вразлива вдача, яка виявляє себе лише тоді, коли її доводять до крайньої межі…

– Цікаво, що ви так думаєте, міс Марпл. Я дуже добре пам'ятаю один випадок із життя своїх дітей. Джералд і Роберт, знаєте, були дуже запальними й завжди готовими побитися. Цілком природна риса для здорових хлопців…

– О, звичайно, цілком природна..

– А мій любий Волтер завжди такий тихий і терплячий. І ось одного дня Роберт схопив його модель аероплана – Волтер збудував її власними руками, своїми вправними й терплячими пальцями, віддавши цьому багато днів праці, – а Роберт, який був хлопцем розумним, але несерйозним і недбалим, зламав її. І коли я увійшла до їхньої кімнати для занять, то Роберт лежав на підлозі, а Волтер лупцював його кочергою, він мало його не вбив, і мені довелося докласти неабияких зусиль, щоб відтягти його від нього. Він знай повторював: "Він це зробив умисне, він це зробив умисне, я його вб'ю". Ви знаєте, я була дуже налякана. Діти переживають образу дуже гостро, чи не так?

– Атож, – сказала міс Марпл. Погляд у неї був замислений.

Вона повернулася до попередньої теми.

– Отже, заручини були розірвані. А що сталося з дівчиною?

– Вона повернулася до Англії. На кораблі в неї виник новий роман, і цього разу вона одружилася з тим чоловіком. То був удівець із малою дитиною. Чоловік, який щойно втратив дружину, – завжди легка мішень, безпорадний нещасливець. Вона вийшла за нього заміж, вони оселилися тут, у будинку на протилежному кінці міста, що мав назву Сент-Кетрін, поруч із Лікарнею. Той шлюб, звичайно, не тривав довго – вона покинула його через рік. Утекла з одним зі своїх коханців.

– Боже, Боже! – похитала головою міс Марпл. – Як пощастило вашому синові, що він так легко її позбувся!

– Це я завжди йому кажу!

– А чому він відмовився від свого наміру стати чайним плантатором? Його підвело здоров'я?

Обличчя місіс Фейн злегка спохмурніло.

– Те життя було не для нього. Він повернувся додому через півроку по тому, як повернулася дівчина.

– У цьому, схоже, була певна незручність, – наважилася припустити міс Марпл. – Якщо молода жінка жила тут. У тому самому місті…

– Поведінка Волтера була бездоганною, – сказала місіс Фейн. – Він поводився так, ніби нічого й не сталося. Я вважала (я тоді так і сказала), що йому слід порвати будь-які стосунки з нею, адже їхні зустрічі могли поставити обох у незручне становище, але Волтер хотів зберегти з нею дружні взаємини. Він нерідко приходив до них додому й грався з дівчинкою. Дуже цікаво, до речі, що дівчинка сюди повернулася. Вона виросла й уже вийшла заміж. І якось днями прийшла в контору Волтера, щоб оформити заповіт. Тепер її прізвище Рід.

– Містер і місіс Рід! Я їх знаю. Таке приємне молоде подружжя! Які дивні збіги подій бувають у світі – то вона та сама мала дівчинка!

– Дитина першої дружини чоловіка Гелени. Його перша дружина померла в індії. Бідолашний майор – я забула як його звали, Голвей чи якось так – він пережив тяжке потрясіння, коли та хвойда покинула його. Я ніколи не могла збагнути, чому найгірші жінки завжди приваблюють найкращих чоловіків!

– А що той молодик, із яким вона крутила любов спочатку? Ви, здається, сказали, що він працював клерком у фірмі вашого чоловіка? Що сталося з чим?

– Він багато чого досяг. У нього тепер фірма автобусних екскурсій під назвою "Жовтий нарцис". "Жовтий нарцис" Ефліка. Його автобуси пофарбовані в яскраво-жовтий колір. Ми живемо сьогодні у вульгарному світі.

– Його прізвище Ефлік? – запитала міс Марпл.

– Джекі Ефлік. Бридкий суб'єкт, спроможний домогтися чого завгодно. Мабуть, саме тому він і причепився першим до Гелени Кеннеді. Сестра лікаря й усе таке – певно, сподівався в такий спосіб поліпшити своє соціальне становище.

– І після того Гелена більше ніколи не повернулася в Дилмаут?

– Ні. Добре, що ми її позбулися. Думаю, тепер вона остаточно з'їхала з рейок. Мені шкода доктора Кеннеді. Це не його провина. Друга дружина його батька була малою вертихвісткою, набагато молодшою за свого чоловіка. Думаю, Гелена успадкувала дику кров від матері. Я завжди вважала...

Місіс Фейн раптом замовкла.

– А ось і Волтер.

Вуха матері вловили шарудіння його легких кроків у холі. Двері відчинилися, і Волтер Фейн увійшов.

– Це міс Марпл, сину. Подзвони й накажи принести нам чаю.

– Не турбуйся, мамо. Я пив чай.

– Звичайно ж, ми вип'ємо чаю – і принеси кілька коржиків, Беатрисо, – сказала вона покоївці, що прийшла забрати чайник.

– Гаразд, мем, принесу.

Усміхнувшись млявою приємною усмішкою, Волтер Фейн сказав:

– Боюся, моя мати мене розпещує.

Міс Марпл намагалася добре роздивитися його, відбувшись якоюсь чемною реплікою.

Лагідний і спокійний чоловік, злегка сором'язливий і вибачливий, а загалом – якийсь безбарвний. Особистість, яку було б дуже важко описати словами. Різновид того скромного чоловіка, на якого жінки не звертають уваги й можуть одружитися з ним тільки в тому випадку, якщо чоловік, якого вони кохають, не відповідає на їхні почуття. Волтер, який завжди тут. Бідолашний Волтер, пестунчик своєї матері. Маленький Волтер Фейн, який напав на свого брата з кочергою й намагався вбити його…

Міс Марпл мала над чим замислитися.

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

Ричард Ерскін

I

Енстел-Мейнор мав похмурий вигляд. Це був білий будинок, що виокремлювався на тлі безбарвних пагорбів. Покручена під'їзна дорога де нього пробивалася крізь густий чагарник.

– Чому ми приїхали? Що ми їм скажемо? – запитав Джайлз у Ґвенди.

– Ми ж про все домовилися.

– Атож – якщо цей фокус у нас пройде. Нам пощастило, що троюрідний брат тітки кузини міс Марпл чи, може, її ще дальший родич живе десь поблизу… Але дуже далеко від звичайного світського візиту до розпитування про любовні пригоди двадцятирічної давності зовсім незнайомого тобі чоловіка.

– Атож, часу відтоді справді минуло чимало. Не можна виключати… не можна виключати, що він навіть не пам'ятає її.

– Може, і не пам'ятає. А може, ніякої любовної пригоди й не було.

– То ми виставимо себе цілковитими ідіотами, Джайлзе?

– Я не знаю… Іноді я й справді почуваюся як дурень заплішений. Я не розумію, навіщо нам усе це треба? Яке це має значення тепер?

– Минуло стільки часу… Так, я розумію… І міс Марпл, і доктор Кеннеді – обоє сказали: "Облиште цю справу". Чому ми не облишимо її, Джайлзе? Що спонукає час продовжувати? Вона?

– Вона?

– Гелена. Можливо, саме тому до мене повернулася пам'ять про неї? Можливо, моя дитяча пам'ять поєднує її з життям – і з істиною? Можливо, Гелена обрала мене – і тебе – для того, щоб правда стала відомою?

– Ти так кажеш тому, ще вона померла насильницькою смертю?

– Так. Адже відомо – так пишуть у книжках, – що іноді вони не можуть спочивати спокійно…

– Мені здається ти фантазуєш, Ґвендо.

– Може, і фантазую. Проте усе залежить від нашого вибору. Це тільки світський візит. Він не буде чимось більшим – якщо ми не захочемо…

Джайлз похитав головою.

– Ми мусимо продовжувати. Ми не можемо ухилитися від цього обов'язку.

– Твоя правда, Джайлзе. А проте мені буває іноді досить страшно.

II

– Ви хочете купити тут будинок? – запитав майор Ерскін.

Він підсунув до Ґвенди таріль із сандвічами. Ґвенда взяла один і подивилася на майора. Ричард Ерскін був низеньким чоловіком, заввишки футів п'ять або десь так. Волосся в нього було сиве, і він мав стомлений вигляд і досить розумні очі. Голос у нього був низький і приємний, акцент злегка протяжний. Ґвенда не помітила в ньому чогось надзвичайного, але, на її думку, він був, безперечно, привабливий… Об'єктивно кажучи, він дуже поступався вродою Волтерові Фейну, але тоді як більшість жінок проминули б Волтера Фейна, не обдарувавши його другим поглядом, вони не проминули б Ерскіна. Фейна годі було описати, а Ерскін, попри свою спокійну вдачу, був наділений особистістю. Він розмовляв про звичайні речі у звичайний спосіб, але в ньому було щось – те саме щось, яке так швидко впізнають жінки й на що реагують суто по-жіночому. Майже неусвідомлено Ґвенда розгладила свою спідницю, відкинула з чола неслухняне пасмо волосся, підфарбувала губи. Дев'ятнадцять років тому Гелена Кеннеді могла закохатися в цього чоловіка. Ґвенда була переконана в цьому.

Коли вона підвела погляд, то зустріла погляд господині дому, спрямований на неї, і мимоволі почервоніла. Місіс Ерскін розмовляла з Джайлзом, але дивилася на Ґвенду, і її погляд був водночас схвальним і підозріливим. Дженет Ерскін була високою жінкою й мала глибокий, майже чоловічий голос. Вона здавалася старшою, ніж її чоловік, але Ґвенда подумала, що це, мабуть, не так. Її обличчя виглядало дещо змученим. Нещаслива, голодна жінка – такою вона уявилася Ґвенді.

Я певна, вона влаштовує йому пекельні сцени, сказала вона собі.

А вголос продовжувала розмову.

– Шукати дім – робота вкрай невдячна, – сказала вона. – Описи агентів із продажу нерухомого майже завжди обіцяють справжнє диво – а коли ти опиняєшся там, то не віриш своїм очам.

– Ви хочете оселитися в цій місцевості?

– Це одна з тих місцевостей, про які ми думали. Адже тут поблизу Адріанів мур. Джайлз завжди був зачарований Адріановим муром. Річ у тому – вам це може здатися дивним – але нам насправді однаково, де оселитися в Англії. Я прожила все життя в Новій Зеландії й не маю тут ніяких зв'язків. А Джайлза забирали різні тітки на всі вакації, тож він ні до чого тут особливо не прив'язався. Єдине, чого ми не хочемо – це жити поблизу від Лондона. Ми хочемо оселитися у справжній сільській місцевості.

Ерскін усміхнувся.

– Тут ви, напевно, повсюди знайдете справжню сільську місцевість. От ми, наприклад, живемо в цілковитому усамітненні. Сусідів у нас мало, а відстані між нашими оселями досить великі.

Ґвенді здалося, вона відчула потаємний смуток у цьому приємному голосі. Перед нею зненацька промайнула картина усамітненого життя – коротких і похмурих зимових днів, коли вітер свистить у комині, штори опущені, і він перебуває сам-один у товаристві цієї жінки з голодними, нещасними очима – а сусідів мало, й усі вони далеко.

Потім це видіння зблякло. Перед її поглядом знову було літо із заскленими дверима, відчиненими в сад, із пахощами троянд та звуками літа, що проникали в дім.

– Це старий будинок, еге ж? – запитала вона.

Ерскін кивнув головою.

– Доба королеви Анни. Моя родина жила тут протягом майже трьохсот років.

– У вас гарний дім. Ви, певно, пишаєтеся ним.

– Він уже досить занедбаний. Високі податки не дозволяють підтримувати садибу в пристойному стані. Але тепер, коли наші діти пішли у світ, нам стало жити значно легше.

– А у вас багато дітей?

– Двоє хлопців. Один служить у війську. А другий щойно закінчив Оксфорд. Він працюватиме у видавництві.

Його погляд ковзнув до полиці над каміном, і Ґвенда теж подивилася туди. Там стояла фотографія двох хлопців – десь років вісімнадцяти-дев'ятнадцяти, знята кілька років тому, як їй здалося. У погляді батька вона розгледіла гордість і любов.

– Вони хороші хлопці, – промовив він. – Хоч це й кажу я, їхній батько.

– Вони й справді дуже гарні, – сказала Ґвенда.

– Так, – підтвердив Ерскін. – Думаю, це варто робити – справді варто. Іти на жертви задля своїх дітей, – сказав він, прочитавши запитання в погляді Ґвенди.

– Я думаю, іноді доводиться віддавати їм дуже багато, – сказала Ґвенда.

– Дуже багато, справді..

Вона знову відчула потаємний смуток у його голосі, але тут утрутилася місіс Ерскін і сказала своїм глибоким, авторитетним голосом:

– А ви справді хочете купити собі дім у цій частині світу? Боюся, я не чула, аби тут поблизу продавалося щось пристойне.

І ти мені не сказала б, якби щось і чула, подумала Ґвенда з легким лукавством. Ця дурна стара жінка і справді дуже ревнива, відзначила вона. Її мучать ревнощі, бо я розмовляю з її чоловіком і я молода й приваблива!

– Це залежить від того, чи дуже ви поспішаєте, – сказав Ерскін.

– Власне, ми зовсім не поспішаємо, – весело заявив Джайлз. – Ми хочемо знайти собі щось таке, що нам справді сподобається. А поки що ми маємо будинок у Дилмауті на південному узбережжі.

Майор Ерскін відвернувсь від чайного столика й пішов узяти пачку сигарет на столі біля вікна.

– У Дилмауті, – повторила місіс Ерскін.

Її голос прозвучав цілком безвиразно. Її погляд був спрямований на потилицю чоловіка.

– Дуже миле містечко, – сказав Джайлз. – Ви там коли-небудь були?

На мить запала мовчанка, а потім місіс Ерскін сказала тим самим безвиразним голосом:

– Ми провели там кілька тижнів одного літа – багато, багато років тому. Нам там не сподобалося – тамтешній клімат надто розслаблює.

– Справді, – сказала Ґвенда. – Нам теж так здається. Ми з Джайлзом хочемо знайти таке місце, де повітря збадьорювало б.

Ерскін повернувся із сигаретами.

– У цій околиці ви знайдете досить повітря, яке збадьорює, – сказав він. У його голосі прозвучали похмурі нотки.

Ґвенда подивилася на нього, коли він припалював сигарету для неї.

– А ви добре пам'ятаєте Дилмаут? – запитала вона найбуденнішим тоном.

Губи Ерскіна скривилися в миттєвому спазмі болю – так принаймні здалося Ґвенді. Але його голос прозвучав цілком природно, коли він відповів:

– Досить добре, я думаю. Ми жили там – дайте-но мені згадати – у готелі "Роял Джордж", ні, пробачте, у готелі "Роял Кларенс".

– О, так це гарний старовинний готель. Наш будинок стоїть недалеко звідти й називається Дім-на-Горі, але раніше він називався Сент-Мері, чи не так, Джайлзе?

– Сент-Кетрін, – сказав Джайлз.

Цього разу реакція була непомильною. Ерскін рвучко відвернувся, філіжанка місіс Ерскін зацокотіла на блюдці.

– Можливо, – несподівано запитала вона, – ви хочете подивитися сад?

– О, звичайно.

Вони вийшли через засклені двері. Це був добре доглянутий і гарно впорядкований сад із довгими бордюрами та акуратними доріжками. Його доглядав переважно майор Ерскін, до такого висновку прийшла Ґвенда. Коли він розповідав їй про троянди, про рослини й трави, його темне, сумне обличчя світилося. Садівництво було явно його захопленням.

Коли вони нарешті покинули цей дім і їхали геть у машині, Джайлз запитав із деякою нерішучістю в голосі.

– Вона там випала в тебе з рук?

Ґвенда кивнула головою.

– Біля другого куща дельфіній.

Вона подивилася на свій палець і неуважно стиснула обручку на ньому.

– А якщо ти її більше ніколи не знайдеш?

– Тож не справжня моя обручка. Справжньою я не ризикувала б.

– Я радий це чути.

– Я дуже сентиментально ставлюся до своєї обручки. Пам'ятаєш, що ти сказав, коли надягнув її на мій палець? Ти даруєш мені зелений смарагд, тому що я загадкова зеленоока киця.

– Я сказав би, – промовив Джайлз без особливих емоцій у голосі, – що наші вияви ніжності могли б здатися дивними для когось, скажімо, з покоління міс Марпл.

– Мені цікаво, що вона зараз робить, наша люба старенька? Сидить на ґанку й гріється на сонечку?

– Ні, вона при ділі – або я зовсім її не знаю! Десь нишпорить, щось спостерігає або ставить комусь якісь запитання. Сподіваюся, вона не ставить їх забагато. Для літньої дами це цілком природна річ. Це так не впадає у вічі, як тоді, коли запитання ставимо ми.

Обличчя Джайлза знову посерйознішало.

– Ось чому мені так не подобається… – він зробив паузу. – Не подобається, коли ти ставиш запитання людям. Я не можу позбутися відчуття, що сам сиджу вдома, а тебе посилаю робити брудну роботу.

Ґвенда провела пальцем по його стурбованій щоці.

– Я знаю, мій любий, знаю. Але ти повинен визнати, що, наприклад, розпитувати чоловіка про його колишні любовні пригоди – нечемно й зухвало, але таку зухвалість жінка може інколи дозволити собі, якщо вона розумна. А я маю намір бути розумною.

– Я знаю, ти розумна. Але ж Ерскін саме той чоловік, якого ми шукаємо.

Ґвенда замислено проказала:

– Я не думаю, що це він.

– Ти хочеш сказати, ми гавкаємо не на те дерево?

– Не зовсім. Я думаю, він справді був закоханий у Гелену. Але він чоловік хороший, Джайлзе, навдивовижу хороший. Це зовсім не той тип, який душить жінок.

– У тебе не такий великий досвід стосунків із душителями жінок, ти згодна зі мною, Ґвендо?

– Ні. Але я наділена жіночим інстинктом.

– Гадаю, не одна жертва душителів теж так думала. Ні, Ґвендо, облишмо жарти, я тебе закликаю бути дуже обачною, гаразд?

– Звичайно ж я буду обачною. Мені так шкода цього бідолаху, змушеного жити з таким драконом у подобі жінки. Я ладна об заклад побитися, що він прожив тяжке життя.

– Атож, вона дивна жінка… У ній є щось моторошне.

– Атож, і дуже моторошне. Ти бачив, як вона весь час на мене дивилася?

– Я сподіваюся, твій план спрацює.

III

Вони почали здійснювати свій план наступного ранку.

Джайлз, почуваючи себе, як казав він сам, сумнівним детективом у справі шлюбного розлучення, обрав зручне місце для спостереження за воротями садиби Енстел-Мейнор. Десь о пів на дванадцяту він повідомив Ґвенді, що все йде згідно з планом. Місіс Ерскін від'їхала в невеличкому автомобілі "остін" вочевидь у напрямку ринкового містечка за три милі звідти. Поле битви було вільне.

Ґвенда під'їхала машиною до парадних дверей і подзвонила. Вона сказала, що хоче бачити місіс Ерскін, і їй сказали, ще пані немає. Тоді вона запитала, чи вдома майор Ерскін. Майор Ерскін був у саду. Вій стояв, нахилившись над клумбою, і випростався, коли підійшла Ґвенда.

– Пробачте, що турбую вас, – сказала Ґвенда. – Але я, здаєтеся, загубила свою обручку вчора десь тут, у саду. Я знаю, вона була в мене на палаці, коли ми відійшли від чайного столика. Вона трималася досить вільно, але я не можу дозволити собі загубити її, бо це моя весільна обручка.

Вони відразу розпочали пошуки. Ґвенда пройшла по своїх учорашніх слідах, вона намагалася пригадати, де зупинялася й до яких квітів доторкалася. Незабаром обручку було знайдено біля великого куща дельфіній, Ґвенда бурхливе виразила свою радість.

– А тепер ви дозволите мені запропонувати вам чогось випити, місіс Рід? Пива? Склянку хересу? Чи, може, ви волієте випити кави або чогось такого?

– Я не хочу нічого, дякую. Лише сигарету.

Вона сіла на лаву, й Ерскін сів біля неї.

Кілька хвилин вони курили мовчки. Серце Ґвенди калатало досить швидко. Вона мусила ризикнути – іншого виходу не було.

– Я хочу щось у вас запитати, – сказала вона. – Можливо, моє запитання здасться вам нечемним і зухвалим. Але мені вкрай треба це знати, а ви, либонь, єдина особа, яка зможе відповісти на моє запитання. Адже, я думаю, ви колись були закохані в мою мачуху.

Він обернув до неї здивоване обличчя.

– У вашу мачуху?

– Так. У Гелену Кеннеді. Яка потім стала Геленою Гелідей.

– Он ви про що.

Чоловік поруч із нею сидів мовчки. Його очі дивилися невидющим поглядом на освітлений яскравим сонячним світлом моріжок. Сигарета диміла, затиснута між його пальцями. Хоч як тихо він сидів, Ґвенда відчувала, як у цьому напруженому тілі шаліє ураган почуттів. Його рука доторкнулася до її руки.

Ніби відповідаючи на запитання, яке він сам собі поставив, Ерскін сказав.

– Листи, я думаю.

Ґвенда нічого не відповіла.

– Я не писав їй багато – можливо, два або три листи. Вона сказала, що спалила їх, але жінки ніколи не знищують листів, чи не так? Й отже, вони потрапили у ваші руки. І ви хочете знати…

– Я хочу знати більше про неї. Я дуже її любила. Хоч я була зовсім малою дитиною, коли вона від нас пішла.

– Вона від вас пішла?

– А ви не знали?

Його очі, щирі та здивовані, зустрілися з поглядом її очей.

– Я не мав від неї жодної звістки – від того літа в Дилмауті.

– То ви не знаєте, де вона тепер?

– Звідки ж я можу знати? Минуло багато років. Усе давно скінчено. Забуто.

– Забуто?

Він усміхнувся, але усмішка його була гіркою.

– Ні, мабуть, не зовсім забуто. Ви дуже спостережлива жінка, місіс Рід. Але розкажіть мені про неї. Вона не мертва, вона жива?

Легкий прохолодний вітерець несподівано повіяв, охолодив їхні щоки й відлетів геть.

– Я не знаю, мертва вона чи ні, – сказала Ґвенда. – Я нічого не знаю про неї. Думала, можливо, ви щось знаєте?

Він похитав головою, а вона провадила:

– Того літа вона покинула Дилмаут. Одного вечора, цілком несподівано. Нічого нікому не сказавши. І ніколи не повернулася.

– І ви думали, я міг щось знати про неї?

– Так.

Він похитав головою.

– Ні. Я не чув про неї жодного слова. Але ж її брат – диктор Кеннеді – він живе в Дилмауті. Він повинен знати. Чи він теж помер?

– Ні, він живий. Але й він нічого не знає. Розумієте, вони всі думають, що вона втекла з якимсь чоловіком.

Він обернув голову й подивився на неї. Глибокі, наповнені смутком очі.

– Вони думали, вона втекла зі мною?

– Це була одна з можливостей.

– Чи існувала така можливість? Навряд. До цього в нас ніколи не доходило. Чи ми були просто дурні – добросовісні йолопи, які проґавили свій шанс на щастя?

Ґвенда нічого не сказала. Ерскін знову обернув голову й подивився на неї.

– Можливо, вам ліпше почути мою розповідь. Хоч особливо нема чого розповідати. Але я не хочу, щоб ви склали хибну думку про Гелену. Ми зустрілися на кораблі дорогою до Індії. Один із моїх синів захворів, і дружина мала вирушити за мною наступним кораблем. Гелена їхала туди, щоб вийти заміж за чоловіка, який служив у лісовому відомстві чи щось таке. Вона не кохала його. Він був для неї тільки другом, лагідним і добрим, і вона хотіла також покинути дім, де почувалася нещасливою. Ми закохалися одне в одного.

Він помовчав.

– Мої слова можуть вам здатися надто категоричним твердженням. Але то не була – я хочу, щоб ви це зрозуміли, – звичайна собі інтрижка на борту корабля. То було дуже серйозно. Ми обоє були – як би це висловити – приголомшені тим вибухом почуттів. І нічого не можна було вдіяти. Я не міг покинути Дженет і своїх дітей. Гелена дивилася на це так само, як і я. Якби йшлося тільки про Дженет – але я мав двох синів.

Ніякої надії не було. Ми погодилися попрощатись і спробувати забути про все.

Він засміявсь коротким, невеселим сміхом.

– Забути? Я ніколи не міг забути – бодай на мить. Життя для мене перетворилося на пекло. Я не міг викинути з голови думки про Гелену… Але вона не одружилася з тим хлопцем, із яким мала намір одружитися. В останню мить вона просто не змогла зважитися на це. Вона повернулася до Англії й на зворотному шляху зустрілася з тим іншим чоловіком – то був ваш батько, думаю. Десь через два місяці вона написала мені, розповівши про те, що зробила. Він був дуже нещасливий, бо втратив дружину, і там була мала дівчинка. Вона подумала, що зможе зробити його щасливим, і в її ситуації то буде найкращий вихід. Вона написала мені з Дилмаута. Через вісім місяців помер мій батько, я вийшов у відставку й повернувся до Англії. Ми хотіли десь відпочити кілька тижнів, перш ніж оселитися в цьому домі. Моя дружина запропонувала Дилмаут. Якась подруга описала їй це містечко як дуже затишне й гарне. Про Гелену вона, звичайно, нічого не знала. Ви можете уявити собі, яка мене опанувала спокуса? Побачити її знову. Побачити чоловіка, за якого вона вийшла заміж.

Запала коротка мовчанка, а тоді Ерскін повів далі:

– Ми приїхали в Дилмаут й оселилися в "Роял Кларенс". Це було помилкою. Побачити знову Гелену було для мене пекельним випробуванням. Вона здавалася загалом щасливою – і я не знав, чи вона досі мене кохає чи вже ні… Можливо, вона змогла подолати це… Моя дружина, думаю, щось запідозрила… Вона… жінка дуже ревнива й завжди такою була… Це все, – додав він несподівано. – Ми покинули Дилмаут…

– Сімнадцятого серпня, – сказала Ґвенда.

– Справді? Я вже не пам'ятаю точної дати…

– Це було в суботу, – сказала Ґвенда.

– Так, ви маєте слушність. Пригадую, Дженет сказала, що в цей день на північ, певно, їхатиме багато народу – але я так не думав…

– Спробуйте пригадати, майоре Ерскін, коли востаннє ви бачили мою мачуху – Гелену?

Він усміхнувся лагідною, стомленою усмішкою.

– Мені не треба буде докладати великих зусиль, щоб пригадати це. Я бачив її ввечері напередодні нашого від'їзду. На пляжі. Я пішов туди прогулятися після вечері, вона була там. Більше нікого там не було. Я провів її додому. Ми пройшли через сад…

– О котрій годині?

– Я не знаю. Десь о дев'ятій, думаю.

– І ви попрощалися?

– І ми попрощалися. – Він знову засміявся. – О, то було зовсім не таке прощання, про яке ви подумали. Воно було уривчастим і коротким. Гелена сказала: "А тепер ідіть. Ідіть швидше. Бо я не…" Тут вона урвала мову – і я пішов.

– Ви повернулися до готелю?

– Так, у кінцевому підсумку. Але я подолав велику дорогу – спершу я вийшов далеко за місто.

Ґвенда сказала:

– Після стількох років буває важко пригадати точну дату. Але, думаю, то був той самий вечір, коли вона покинула дім – і вже ніколи не повернулася.

– Я розумію. А що ми з дружиною від'їхали наступного дня, то поширилася чутка, ніби вона втекла зі мною. Люди мають багату уяву.

– Але вона з вами не тікала? – напрямки запитала Ґвенда.

– Господи, звісно, ні, ми ніколи про це навіть не говорили.

– Тоді чому, на вашу думку, вона покинула Дилмаут? – спитала Ґвенда.

Ерскін спохмурнів. Його поведінка змінилася, стала більш зацікавленою.

– Розумію, – сказав він. – Тут виникає невеличка проблема. Вона не залишила… е… якогось пояснення?

Ґвенда на миті замислилася. Потім висловила свою особисту думку:

– Думаю, вона не залишила жодного слова. Ви припускаєте, вона втекла з кимось іншим?

– Ні, такого вона не могла вчинити.

– Схоже, ви в цьому переконані.

– Так, я переконаний.

– Тоді чому вона так зробила?

– Якщо вона справді покинула дім – так несподівано, – то я бачу тільки одну можливу причину. Вона втекла від мене.

– Від вас?

– Так, можливо, вона боялася, що я знову захочу з нею побачитися, що почну надокучати їй. Вона, певно, бачила, що я божевільно її кохаю… Так воно, мабуть, і було.

– Це не пояснює, – сказала Ґвенда, – чому вона так ніколи й не повернулася. Скажіть мені, Гелена вам казала що-небудь про мого батька? Про те, що він чимось її турбує? Або що вона боїться його? Щось у такому дусі?

– Боїться його? Чому? О, розумію, ви думаєте, він міг ревнувати. Він був ревнивий?

– Я не знаю. Він помер, коли я була малою дитиною.

– А, пробачте, я зовсім про це забув. Ні, я пригадую, він завжди був спокійний і приємний. Він кохав Гелену, пишався нею – нічого поганого я про нього сказати не можу. Це я ревнував його до Гелени.

– Вам здавалося, вони більш-менш щасливі разом?

– Так, вони були щасливі. Я був радий – але разом із тим мені було боляче, ви повинні розуміти… Ні, Гелена ніколи не говорила зі мною про нього. Я вже казав вам, що ми майже ніколи не бували наодинці. І довірчих розмов між нами не було. Але тепер, коли ви про це запитали, я пригадую, що Гелена якось здалася мені стурбованою…

– Стурбованою?

– Так. Я подумав, можливо, її стурбувала поведінка моєї дружини, але то було щось більше.

Він знову гостро поглянув на Ґвенду.

– Може, вона боялася свого чоловіка? Може, він ревнував її до інших чоловіків?

– Ви ж самі думаєте, що ні.

– Ревнощі – дивне почуття. Воно може іноді ховатися так глибоко, що ти навіть не здогадуєшся про його існування. – Він затремтів якимсь дивним коротким тремтінням. – Але воно може бути страшним – дуже страшним.

– Я ще про одне хотіла б вас запитати, – сказала Ґвенда.

Почувся гуркіт машини, що наближалася до будинку.

Майор Ерскін сказав:

– Моя дружина вже повертається з крамниць.

В одну мить він перетворився на зовсім іншу особу. Голос став стриманим і формальним, обличчя – безвиразним. Легке тремтіння показувало, що він нервується.

Місіс Ерскін з'явилася з-за рогу будинку.

Чоловік пішов їй назустріч.

– Місіс Рід загубила свою обручку вчора в саду, – сказав він.

– Справді? – гостро запитала місіс Ерскін.

– Доброго ранку, – сказала Ґвенда. – На своє щастя, я її знайшла.

– Вам дуже пощастило.

– О, так. Мені було б дуже прикре загубити її. Ну, мені пора.

Місіс Ерскін промовчала. Майор Ерскін сказав:

– Я вас проведу до машини.

Він пішов за Ґвендою по терасі. Зненацька пролунав гострий голос його дружини:

– Ричарде! Попроси в місіс Рід пробачення, але тебе терміново кличуть до телефона…

Ґвенда поквапно промовила:

– О, все гаразд. Будь ласка, не турбуйтеся.

Вона швидко пребігла по терасі й завернула за ріг будинку до під'їзної алеї. Але тут вона зупинилася. Місіс Ерскін поставила свою машину так, що Ґвенда засумнівалася, чи зможе обминути її своєю машиною й виїхати на під'їзну алею. Вона завагалася, а тоді повільно повернулася до тераси.

Уже підійшовши до засклених дверей, вона раптом стала як укопана. Голос місіс Ерскін, глибокий і лунким, виразно пролунав у її вухах:

– Мені байдуже, що ти говориш. Ти домовився з нею про це – домовився вчора. Ти домовивсь, щоб ця дівчина приїхала сюди, коли я буду в Дейті. Ти завжди однаковий, будь-яка гарна дівчина – і ти готовий. Я більше цього не витримаю, кажу я тобі, більше не витримаю.

Голос Ерскіна пролунав спокійно, але в ньому були нотки розпачу.

– Іноді, Дженет, мені здається, що ти збожеволіла.

– Збожеволіла не я! Це ти збожеволів! Ти не можеш дати жінкам спокій.

– Ти знаєш, що це неправда, Дженет.

– Це правда! Навіть тоді, давно, – у тому містечку, з якого приїхала ця дівчина, у Дилмауті. Невже ти посмієш мені сказати, що ти не крутив любов із тією рудою дружиною Гелідея?

– Невже ти ніколи не можеш нічого забути? Тобі треба постійно накручувати себе? Ти врешті доведеш себе до нестями й тоді…

– Це ти винен, ти! Ти розбив моє серце! Я цього не витримаю, не витримаю! Ти домовляєшся про любовні побачення! Ти смієшся з мене за моєю спиною! Ти мене не любиш – ти ніколи мене не любив! Я накладу на себе руки! Я стрибну зі скелі – ліпше я давно померла б!

– Дженет! Дженет! Ради Бога…

Глибокий голос зламався. Місіс Ерскін гучно заридала.

Ступаючи навшпиньки, Ґвенда відійшла назад і повернулася на під'їзну алею. Вона на мить завагалася, потім подзвонила у двері.

– Хтось може відігнати вбік цю машину? – запитала вона. – Боюся, я не зможу виїхати звідси.

Служник повернувся в дім. Незабаром якийсь чоловік прийшов із заднього двору. Він підняв кашкета, вітаючи Ґвенду, потім сів з "остін" і відігнав машину у двір. Ґвенда сіла у свій автомобіль і поїхала до готелю, де на неї вже чекав Джайлз.

– Ти довго там була, – сказав він їй. – Щось довідалася?

– Так. Я тепер знаю про нього все. Це дуже патетична історія. Він був шалено закоханий у Гелену.

І вона розповіла йому про всі події цього ранку.

– Я справді думаю, – закінчила вона свою розповідь, – що місіс Ерскін трохи схибнулася з розуму. Вона кричала, як божевільна. Тепер я розумію, що він мав на увазі, коли говорив про ревнощі. Це почуття справді може бути жахливим. Але принаймні тепер ми знаємо, що Ерскін не був тим чоловіком, із яким утекла Гелена, і що він нічого не знає про її смерть. Вона була жива в той вечір, коли він покинув її.

– Атож, – сказав Джайлз. – Принаймні, так він каже.

Ґвенда подивилася на нього обуреним поглядом.

– Так він каже, – твердо повторив Джайлз.

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

Берізка

Міс Марпл нахилилася з тераси за заскленими дверима й вирвала кілька пагінців підступної берізки. То була лише дрібна перемога, бо під терасою берізка й далі панувала, як і завжди. Але принаймні тепер дельфініям стало трохи легше дихати.

Місіс Кокер з'явилася у вікні вітальні.

– Пробачте мені, мем, але там приїхав доктор Кеннеді. Він запитав, доки будуть відсутні містер і місіс Рід, а я сказала йому, що сама точно не знаю, але, можливо, знаєте ви. Запросити його увійти?

– О, звичайно, запросіть, місіс Кокер.

Місіс Кокер незабаром з'явилася вже в товаристві доктора Кеннеді.

Якимсь не досить упевненим голосом міс Марпл відрекомендувалася:

– …і я домовилася з любою Ґвендою, що приїду й трохи повириваю тут бур'яни, поки її не буде. Ви, певно, знаєте, що моїм молодим друзям тут накинули такого собі садівника Фостера, який приходить сюди двічі на тиждень, випиває багато філіжанок чаю, ще більше розмовляє, але працює – як я тепер переконалася – зовсім мало.

– Так, – досить неуважно кинув доктор Кеннеді. – Так. Усі вони однакові, усі однакові.

Міс Марпл подивилася на нього оцінливим поглядом. Він здався їй старшим, аніж той чоловік, якого вона уявляла собі з розповідей подружжя Рід. Він передчасно постарів, подумала вона. Також здавався стривоженим і нещасливим. Він стояв там, обмацуючи пальцями довгу лінію своєї випнутої вперед щелепи.

– Вони кудись поїхали, – сказав він. – Ви не знаєте, коли вони повернуться?

– Думаю, що скоро. Вони поїхали навідати якихось друзів на півночі Англії. Молоді люди здаються мені такими непосидючими, завжди вони шастають то сюди, то туди.

– Так, – сказав доктор Кеннеді. – Ви маєте слушність.

Він зробив паузу і сказав якимсь не зовсім упевненим тоном:

– Молодий Джайлз Рід просив привезти йому деякі папери – листи, – якщо мені пощастить їх знайти…

Він завагався, а міс Марпл спокійно запитала:

– Листи вашої сестри?

Він скинув на неї швидким проникливим поглядом:

– То вам відомо про їхні справи? Ви їм родичка?

– Лише друг, – сказала міс Марпл. – Але я дала їм одну пораду, посилаючись на свій великий життєвий досвід. Проте люди рідко зважають на поради… Шкода, мабуть, але так воно є…

– А якою була ваша порада? – з цікавістю запитав він.

– Не будити вбивство, яке давно спить, – твердо відказала міс Марпл.

Доктор Кеннеді важко опустився в незручне сільське крісло.

– Порада була непоганою, – мовив він. – Я люблю Ґвенні. Вона була дуже милою дитиною. Сподіваюся, тепер вона стала дуже милою молодою жінкою. Але, боюся, вона може напитати собі лиха.

– Існує багато різновидів лиха, – сказала міс Марпл.

– Що? А так, справді. Ви маєте слушність.

Він зітхнув. Потім сказав:

– Джайлз Рід написав мені й попросив знайти й передати йому листи моєї сестри, які вона написала по тому, як поїхала звідси, а також кілька автентичних зразків її почерку. – Він подивився на неї гострим поглядом. – Ви розумієте, про що йдеться?

Міс Марпл кивнула головою.

– Думаю, що так.

– Вони припускають, що Келвін Гелідей, коли він розповів, що задушив дружину, казав правду. Вважають, що ті листи, які моя сестра Гелена написала після того, як поїхала звідси, написані не нею – то фальшивки. Вони вважають, що живою вона не покинула цього дому.

Міс Марпл лагідно промовила:

– А хіба ви самі досі переконані, що вона справді звідси поїхала?

– Свого часу я був у цьому переконаний, – сказав доктор Кеннеді. – Це здавалося мені цілком очевидним. Чиста галюцинація, яку пережив Келвін. Не було тіла, не було валізи, одяг теж було взято – що я міг думати?

– А ваша сестра… гм… чи не була вона останнім часом, – міс Марпл делікатно кахикнула, – надто захоплена якимсь джентльменом?

Доктор Кеннеді подивився на неї. У його очах був вираз глибокого болю.

– Я любив сестру, – сказав він. – Але мушу визнати, що біля Гелени завжди крутився якийсь чоловік. Деякі жінки просто так влаштовані. Вони не можуть цьому зарадити.

– Раніше вам усе здавалося очевидним, – сказала міс Марпл. – А тепер уже не здається. Чому?

– Тому що, – відверто признався Кеннеді, – мені здається неймовірним, що якби Гелена була жива, вона досі не дала б мені про себе знати. А якщо вона померла, то не менше дивує те, що про це ніхто мені не повідомив. Ось так…

Він підвівся й дістав із кишені пакет.

– Тут усе, що я можу тепер їм дати. Першого листа, якого я одержав від Гелени, я, певно, спалив абощо. Я не знайшов від нього жодного сліду. Але я зберіг другий – у якому вона назвала мені адресу поштової скриньки до запитання. А ось тут, для порівняння, єдиний зразок Геленіного почерку, який я зміг знайти. Це список бульб та різних рослин, які вона збиралася посадити. Копія якогось замовлення, що вона зберегла. Почерк у листі й на замовленні здається мені схожим, але я не експерт. Я залишу ці папери для Джайлза й Ґвенди, коли вони повернуться. Мабуть, не варто надсилати їх туди, де вони зараз.

– Ні, звичайно, гадаю, вони повернуться вже завтра або післязавтра.

Доктор кивнув. Він стояв, дивлячись на терасу, його погляд був досі неуважний. Раптом він промовив:

– Ви знаєте, що мене турбує? Якщо Келвін Гелідей справді вбив свою дружину, то він мусив заховати тіло або якось його позбутися – а це означає (я не знаю, що це могло б ще означати), що він розповів мені розумно вигадану історію; що він уже десь заховав валізу з одягом, аби надати правдивості припущенню, що Гелена від нього втекла, і що він також влаштував усе так, щоб від неї прийшли листи з-за кордону… Одне слово, це означає, що він був холоднокровним убивцею, який заздалегідь обміркував усі свої дії. Мала Ґвенні була малою дитиною. Для неї не дуже добре мати батька-параноїка, але в десять разів гірше мати батька, що був підступним убивцею.

Він швидко обернувся до відчиненого вікна й рушив до виходу. Міс Марпл зупинила його на півдорозі своїм швидким запитанням:

– Кого боялася ваша сестра, докторе Кеннеді?

Він обернувся й втупив у неї здивований погляд.

– Боялася? Нікого, наскільки мені відомо.

– Знаєте, мені спало на думку… Пробачте мені, будь ласка, якщо я ставлю вам незручні запитання – але ж був один молодик, яким вона захопилася в ранній юності. Хтось на ім'я Ефлік якщо не помиляюся.

– А, ви про це. То була лиха пригода того ґатунку, у яку потрапляє більшість дівчат. Небажаний молодик, нечесний і лукавий – і, звичайно ж, не з її кола, зовсім не з її кола. Згодом він потрапив тут у халепу.

– Я лише подумала, а чи не був той хлопець мстивим?

Доктор Кеннеді посміхнувся досить-таки скептично.

– О, не думаю, щоб там було щось глибоке. Але, як я вже сказав, він потрапив тут у халепу й кудись виїхав.

– А що то була за халепа?

– О, нічого кримінального. Але його підвела нестриманість. Він надто багато базікав про справи свого працедавця.

– А його працедавцем був містер Фейн, чи не так?

Доктор Кеннеді був трохи здивований.

– Так… так, тепер, коли ви це сказали, я пригадую, що він справді працював у фірмі Фейна й Вочмена. Але на дрібній посаді. Клерком найнижчого рангу.

Клерком найнижчого рангу? Міс Марпл замислилася над цією фразою, коли знову нахилилася над берізкою, після того як доктор Кеннеді пішов…

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ

Містер Кімбл не ухиляється від розмови

– Я не знаю, бігме, не знаю, – сказала місіс Кімбл.

Її чоловік був такий розлючений, що нарешті примусив себе розтулити рота.

Він обурено тицьнув їй свою філіжанку.

– Що ти собі думаєш, Лілі? – запитав він. – Ти не вкинула мені цукру!

Місіс Кімбл поквапно виправила свою помилку, щоб погамувати гнів чоловіка, а тоді стала далі розвивати свої міркування.

– Я знову думаю про це оголошення, – сказала вона. – Тут написано "Лілі Ебот", чорним по білому. І ще вказано: "колишню покоївку в домі Сент-Кетрін, у Дилмауті". Це про мене, про кого ж іще.

– Ну, – погодився містер Кімбл.

– Після того як минуло стільки років – ти повинен погодитися, що це дивно, Джіме!

– Ну, – сказав містер Кімбл.

– Що мені робити, Джіме?

– Залиш усе, як є.

– А якщо на цьому можна заробити гроші?

Почулося булькання в горлі – це містер Кімбл допивав свій чай, щоб зміцнити себе для розумового зусилля, необхідного йому для того, щоб промовити кілька фраз. Він відсунув філіжанку вбік і після короткої передмови з двох слів: "Налий іще", виголосив свою головну громову:

– Колись ти багато базікала про те, що сталося в Сент-Кетрін. Я тоді тебе майже не слухав – а чого мені було слухати жіноче базікання? Може, то було не просто базікання. Може, там і справді щось трапилося. Якщо так, то це справа поліції, і тобі немає чого пхати туди носа. Усе давно минуло, чи не так? Облиш його, як воно є, дівчино.

– Тобі добре так казати. А може, там ідеться про заповіт і я зможу одержати якісь гроші. Може, місіс Гелідей досі була жива, а тепер померла й відписала у своєму заповіті якусь частку мені.

– Відписала тобі якусь частку? За що? Ну! – сказав містер Кімбл, повернувшись до свого улюбленого односкладового вигуку, щоб виразити зневажливий сумнів.

– Навіть якщо це поліція… Ти знаєш, Джіме, іноді тому, хто допоможе знайти вбивцю, дають велику винагороду.

– А ти хіба знаєш, хто там убивця? Усе, що ти знаєш, ти сама собі вигадала!

– Не ти так гадаєш. А я багато думала…

– Ну! – зневажливо кинув їй містер Кімбл.

– Атож, я все добре обміркувала. Ще відтоді, як побачила те перше оголошення в газеті. Хоч, може, я в чомусь і помиляюся. Та Леоні була трохи дурна, як і всі іноземці, не могла правильно зрозуміти, що їй кажеш – а її англійська була жахливою. Якщо вона мала на увазі щось інше… Я намагалася згадати ім'я того чоловіка. Якщо вона бачила саме його… Пам'ятаєш той кінофільм, про який я тобі розповідала? "Таємний коханець". Такий цікавий. Вони зрештою вистежили його за машиною. Він заплатив п'ятдесят тисяч доларів власнику гаража, аби той забув, що він у ту ніч заправлявся в нього бензином. Не знаю, скільки це буде, якщо ті гроші перевести на фунти… І той інший був там також, і чоловік, божевільний від ревнощів. А в кінці…

Містер Кімбл зі скреготом відсунув свого стільця. Він підвівся на ноги з виразом глибокої авторитетності. І перед тим як покинути кухню виголосив свій ультиматум – ультиматум чоловіка, який попри свою неспроможність артикулювати слова, був наділений певною проникливістю.

– Облиш цю справу, дівчино, – сказав він. – Бо інакше пожалкуєш.

Він вийшов у сіни, узув черевики (його дружина дбала про чистоту підлоги на кухні) і пішов із дому.

Лілі сиділа за столом, а її гострий і дурний маленький розум гарячково обмірковував ситуацію. Звісно, вона не могла вчинити всупереч волі свого чоловіка, а проте Джім такий обмежений, такий тупий. Їй хотілося знайти когось іншого, з ким би вона могла поговорити. Когось такого, хто знав би все про винагороди та поліцію й зміг би їй пояснити, що все це означав. Шкода було б проґавити нагоду одержати добрі гроші.

Радіоприймач… ота штука для накручування волосся… оте пальто вишневого кольору в крамниці Расела (таке гарне та модне)… а може, навіть гарнітур меблів для всієї вітальні…

Схвильована, жадібна, придуркувата, вона все мріяла і мріяла… Що саме сказала їй Леоні багато років тому?

Потім їй спала одна думка. Вона підвелася на ноги, знайшла чорнильницю, перо та папір.

– Я знаю, що зроблю, – сказала вона собі. – Я напишу листа доктору, братові місіс Гелідей. Він скаже мені, що я повинна робити – якщо він досі живий, звичайно. Тим більше, що я перед ним завинила, адже я ніколи не розповідала йому ні про Леоні, ні про той автомобіль.

На якийсь час у домі запанувала тиша, і було чутно лише поскрипування пера Лілі. Листи їй доводилося писати дуже рідко, і композиція вимагала від неї неабияких зусиль.

Але нарешті вона таки написала його, вклала в конверт і запечатала.

Прете не відчувала того задоволення, на яке сподівалася. Десять шансів проти одного, що доктор або помер, або виїхав із Дилмаута.

Може, пошукати когось іще?

Як же звали того чоловіка?

От якби вона могла пригадати…

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ

Дівчина Гелена

Джайлз і Ґвенда щойно поснідали того ранку, коли повернулися з Нортумберленда, як їм повідомили, що прийшла міс Марпл. Вона стала вибачатися.

– Боюся, я прийшла надто рано. Я не маю такої звички, але я хочу дещо вам повідомити.

– Ми дуже раді вас бачити, – сказав Джайлз, підсовуючи їй стільця. – Випийте з нами кави.

– Ні, ні, дякую, – не треба нічого. Я вже поснідала. А тепер дозвольте вам пояснити. Коли вас не було, я приходила сюди, як ви люб'язно мені дозволили, трохи прорвати бур'ян…

– Ми дуже вдячні вам за допомогу, – сказала Ґвенда.

– Я ж бо зрозуміла відразу, що двох днів праці мало для такого саду. Я думаю, цей Фостер нахабно зловживає вашою поблажливістю. Він здатний лише пити чай і базікали. Я з'ясувала, що він не може дозволити собі виділити для вас іще один день, а тому найняла ще

одного чоловіка – він працюватиме у вас щосереди, тобто почне вже сьогодні.

Джайлз подивився на неї з цікавістю. Він був трохи здивований. Наміри міс Марпл, певно, були найкращими, але така ініціатива трохи пахла надмірним втручанням у їхні домашні справи. А надмірне втручання було їй невластиве.

Він повільно проказав:

– Я думаю, Фостер надто старий для важкої праці.

– Я боюся, містере Рід, що Манінґ іще старший. Йому вже сімдесят п'ять, як він мені сказав. Але я вирішила, що є прямий сенс найняти його бодай на кілька днів, бо багато років тому він працював у доктора Кеннеді. До речі, молодика, з яким Гелена була заручена, звали Ефлік.

– Міс Марпл, – сказав Джайлз, – я подумки даремно вам дорікнув, пробачте мені. Ви – геній. Ви знаєте, що я одержав від Кеннеді зразки почерку Гелени?

– Знаю. Я була тут, коли він їх привіз.

– Сьогодні я відіслав їх поштою. На тому тижні мені дали адресу гарного фахівця з почерку.

– Ходімо в сад, познайомимося з Манінґом, – сказала Ґвенда.

Манінґ був згорбленим, схожим на краба старим чоловіком із запаленими й досить хитрими очима. Ритм, у якому він згрібав листя з доріжки, значно прискорився, коли його працедавці підійшли ближче.

– Доброго ранку, сер, доброго ранку, мем. Стара леді мені сказала, що ви потребуєте додаткової допомоги по середах. Радий вам прислужитися. Цей сад видається ганебно занедбаним.

– Певно, його зовсім не доглядали протягом останніх років.

– Так воно й було. Я пам'ятаю, яким був цей сад за часів місіс Фіндейсон. Наче картинка. Вона дуже любила свій сад, місіс Фіндейсон.

Джайлз недбало прихилився до стіни. Ґвенда зрізала кілька троянд. Міс Марпл, трохи відступивши вбік, нахилилася над берізкою. Старий Манінґ обперся на граблі. Усе сприяло легкій вранішній розмові про давні часи та про садівництво, яким воно було колись.

– Думаю, ви багато знаєте про навколишні садки, – підбадьорливо почав Джайлз.

– Атож, я знаю навколишню місцевість досить добре. І химери, до яких удавалися певні люди. Наприклад, місіс Юл у садибі Ніаґра звеліла підстригти тисовий живопліт так, щоб він за своєю формою був схожий на велетенську білку. Я вважав це дурницею. Адже білка – не павич. А полковник Лемпард дуже захоплювався бегоніями – він мав дивовижні клумби бегоній. Але нині клумби, схоже, виходять із моди. Ви не повірили б, якби я вам розповів, скільки клумб довелося мені розрівняти за останні роки та закласти їх дерном. Герань та бордюри з лобелій теж чомусь перестали подобатися людям.

– Ви працювали в доктора Кеннеді, правда ж?

– Авжеж, працював. Але це було багато років тому. Десь у дев'ятсот двадцятому та пізніше. Але він виїхав звідси. Тепер у Кросбі-Лодж живе молодий лікар Брент. Він має дивну химеру – роздавати людям білі пігулки, що називаються вітамінами чи якось так.

– Я гадаю, ви пам'ятаєте міс Гелену Кеннеді, сестру доктора?

– А чого ж не пам'ятаю. Пам'ятаю і досить добре. Напрочуд гарненька вона була зі своїми довгими русявими косами. Доктор дуже її любив. Вона повернулася сюди й жила в цьому самому будинку, після того як вийшла заміж. Її чоловік служив у війську, в Індії.

– Атож, – сказала Ґвенда. – Ми це знаємо.

– Та я чув – мені це сказали в суботу увечері, – що ви та ваш чоловік нібито їй родичі. Гарна вона була, міс Гелена, дуже гарна, коли повернулася сюди зі школи. І дуже весела та схильна до розваг. Їй хотілося встигнути усюди – і потанцювати, і в теніс пограти. А тим тенісним кортом уже років двадцять ніхто не користувався. Він був майже невидимий під густим чагарником. Але я розчистив тоді його. І намалював білою фарбою всі лінії. Багато праці мені це коштувало, але на тому корті майже ніхто й не грав. Дивна річ тоді сталася.

– Яка дивна річ? – запитав Джайлз.

– Те, що відбулося тоді з тенісним кортом. Хтось прийшов уночі й порізав сітку на клапті. Просто-таки на клапті. Так, ніби збожеволів від люті абощо. Отаке тоді сталося, навіть уявити собі важко такий напад злості.

– І хто міг це зробити?

– Про це доктор дуже хотів довідатися. Він був геть вибитий із рівноваги, і я його розумію. Адже він витратив гроші на ту сітку. Але жоден із нас не міг сказати, хто утнув цей фокус. Ми так ніколи й не довідалися. І доктор тоді сказав, що іншої сітки він купувати не стане. І мав рацію, бо якщо її посікли на клаптики один раз, то могли посікти й удруге. Але міс Гелена була дуже засмучена. Не щастило їй, міс Гелені, дуже не щастило. Спочатку та сітка, а потім нога.

– А що в неї було з ногою? – запитала Ґвенда.

– Перечепилася через якусь залізяку, що стриміла в землі, і порізала її. Спочатку та рана здавалася малою подряпиною, але вона ніяк не хотіла гоїтися. Доктор тоді дуже стривожився. Він знай бинтував її та лікував, але все було марно. Пам'ятаю, як він казав: "Я не можу зрозуміти, певно, на тій залізяці було щось скептичне" чи якесь інше таке чудне слово він тоді сказав. "А крім того, – сказав тоді він, – звідки взялася та залізяка посеред доріжки?" Бо саме там міс Гелена перечепилася через неї і впала, коли пізно ввечері поверталася додому. Бідолашна дівчина, вона сиділа, задерши ногу, і не могла піти ані на танці, ані на прогулянку. Здавалося, ні в чому їй тоді не щастило.

Настала слушна мить, подумав Джайлз. І недбалим тоном запитав:

– А ви пам'ятаєте хлопця на ім'я Ефлік?

– Ви маєте на увазі Джекі Ефліка? Того, який працював у конторі Фейна та Вочмена?

– Атож. Він дружив із міс Геленою?

– Ет, то була дурість чистої води. Доктор відразу це припинив, і він мав слушність. Той Ефлік не належав до одного з ними кола людей. Та ще й був із тих, хто постійно наривається на якісь неприємності. Але він був тут недовго. Уклепався в одну халепу та й поїхав звідси, Богу дякувати. Таких нам не треба в Дилмауті. Нехай собі витинають свої штуки десь-інде, ось що я думаю.

– А він був тут, коли порізали сітку? – спитала Ґвенда.

– А, я розумію, чому ви про це запитали. Але він не утнув би такої дурниці. Він був надто хитрий, Джекі Ефлік. Той, хто це зробив, зробив це від чистої злості.

– А хто тут міг гніватися на міс Гелену? Хто міг затаїти на неї злість?

Старий Манінґ тихо захихотів.

– Деякі дівчата могли мати зуб на міс Гелену. Адже їм було далеко до неї. Але той, хто порізав сітку, зробив це від чистої злості. Який-небудь волоцюга, у якого раптом зіпсувався настрій.

– А Гелена дуже переживала свій розрив із Джекі Ефліком? – запитала Ґвенда.

– Не думаю, щоб міс Гелена приділяла надто багато уваги будь-якому з молодих хлопців. Вона просто любила розважитися, ото й усе. А серед них були й такі, що закохувалися в неї до нестями – молодий містер Волтер Фейн, наприклад. Він ходив за нею повсюди, мов пес.

– А вона зовсім не звертала на нього уваги?

– Ні, не звертала. Тільки сміялася – більше нічого. Він потім поїхав кудись за кордон. Але згодом повернувся. Сьогодні він головний у фірмі. Так ніколи й не одружився. І я його не звинувачую. Жінки надто ускладнюють життя чоловікові.

– А ви одружені? – запитала Ґвенда.

– Я вже двох поховав, – відповів старий Манінґ. – І знаєте, не шкодую. Тепер принаймні я можу викурити люльку, коли мені заманеться.

Запала мовчанка, і він знову взявся за граблі.

Джайлз і Ґвенда повернулися стежкою до будинку. Міс Марпл розігнулася над своєю берізкою й приєдналася до них.

– Що з вами, міс Марпл? – запитала Ґвенда. – На вас лиця немає. Може, вам зле?..

– Це пусте, моя люба. – Стара дама на мить замовкла, а тоді сказала з дивним притиском: – Знаєте, мені дуже не до вподоби та історія з тенісною сіткою. Порізаною на дрібні клаптики. Навіть тоді…

Вона замовкла. Джайлз подивився на неї з цікавістю.

– Я не зовсім розумію… – почав він.

– Не розумієте? А мені це уявляється до жаху очевидним. Та можливо, це й краще, що ви нічого не розумієте. А крім того – я можу й помилитися. А зараз розкажіть мені про свою поїздку до Нортумберленда.

Вони розповіли про все, що їм там пощастило довідатися, і міс Марпл вислухала їхню розповідь дуже уважно.

– Це дуже сумна історія, – сказала Ґвенда. – Сумна й трагічна.

– Атож, справді. Як нам іноді не щастить у житті!

– Я теж так подумала. Як той бідолашний чоловік мусив страждати…

– Він? А, звісно, звісно…

– Але ви подумали…

– Так, я подумала про неї, про його дружину. Вона, певно, дуже його кохала, а він одружився з нею лише тому, що вона була вигідною партією, або тому, що йому стало її шкода, або з тих добрих і розумних

міркувань, які так часто властиві чоловікам і які ні де чого доброго не призводять.

"Я знаю сотню способів кохання,

і кожен завдає коханій болю",

– тихо процитував Джайлз.

Міс Марпл обернулася до нього.

– Атож, це правда. Ревнощі зазвичай не залежать від якихось причин. Вони – як би мені це висловити? – мають фундаментальніший характер. Вони є наслідком знання, що на твою любов не відповідають любов'ю. І тоді людина пильно стежить, спостерігає, чатує на ту мить, коли об'єкт її любові звертає свою увагу на когось іншого. Що відбувається неминуче. Тому місіс Ерскін перетворила життя свого чоловіка на пекло, а він, нездатний цьому зарадити, перетворив життя на пекло для неї. Але, я думаю, вона страждала більше. А проте, я сказала б, що він ставиться до неї з щирою любов'ю.

– Це неможливо! – вигукнула Ґвенда.

– О, моя люба, ви ще дуже молода. Він так і не покинув дружину, а це означає багато.

– Через дітей. Через свій батьківський обов'язок щодо них.

– Можливо і через них, – сказала міс Марпл. – Але, як мені відомо, чоловіки не вельми переймаються почуттям обов'язку, коли йдеться про їхніх дружин. Державна служба – то інша річ.

Джайлз засміявся.

– Який же ви тонкий цинік, міс Марпл.

– О, любий містере Рід, я сподіваюся, ви помиляєтеся. Ніколи не можна втрачати віру в людей.

– Я досі відчуваю, що то не міг бути Волтер Фейн, – замислено проказала Ґвенда. – І я переконана з невинності майора Ерскіна. Я знаю, то був не він.

– Не завжди можна довіряти своїм почуттям, – сказала міс Марпл. – Люди спроможні утнути щось неймовірне. У моєму селі була справжня сенсація, коли скарбника Різдвяного Клубу зловили на тому, що він поставив на коня всі гроші їхнього фонду, до останнього пенні. Він ставився несхвально до кінських перегонів, узагалі до будь-яких азартних ігор. Його батько був агентом Терф-Клуба[2] і завдав чимало горя його матері – тож, у якомусь інтелектуальному розумінні, його почуття були цілком щирими. Але одного дня він проїздив повз Ньюмаркет і побачив, як там тренують коней. І тоді не зміг опертися спокусі – певно, у ньому заговорила кров, як то кажуть.

– Те, що ми знаємо про життя Волтера Фейна та Ричарда Ерскіна, нібито ставить їх поза підозрою, – сказав Джайлз серйозно, але з легкою посмішкою на губах. – Але не слід забувати, що вбивство за самою своєю природою належить до аматорських злочинів.

– Важливо те, – сказала міс Марпл, – що вони обоє були там. На місці злочину. Волтер Фейн був тут, у Дилмауті. Майор Ерскін, як він сам розповів, зустрічався з Геленою Гелідей перед самою її смертю – і в ту ніч не відразу повернувся до свого готелю.

– Але ж він сам про це розповів. Він…

Ґвенда урвала мову. Міс Марпл дивилася на неї суворим поглядом.

– Я лише хотіла наголосити на тому, – сказала міс Марпл, – що вони були на місці злочину.

Вона по черзі подивилася на них обох. А тоді сказала:

– Думаю, адресу Ефліка ви знайдете без проблем. Адже і він володіє автобусною фірмою "Жовтий Нарцис".

Джайлз кивнув головою.

– Я її знайду. Вона, мабуть, є в телефонному довіднику. – Він зробив паузу. – Ви думаєте, з ним варто зустрітися?

Міс Марпл помовчала хвилину або дві, а тоді сказала:

– Якщо ви з ним зустрінетеся, будьте дуже обережні. Пригадайте, що старий садівник сказав: Джекі Ефлік – хлопець дуже хитрий. Будь ласка, будьте дуже обережні.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Джекі Ефлік

I

Дж. Дж. Ефлік, автобусна компанія "Жовтий Нарцис", екскурсії по графствах Девон і Дорсет, і таке інше, мав два номери в телефонній книзі. Його фірма була в Ексетері, а сам він мешкав на околиці того міста.

Зустріч було призначено на наступний день.

Коли Джайлз і Ґвенда вже від'їздили на автомобілі, місіс Кокер вибігла на ґанок і стала вимахувати руками. Джайлз натиснув на гальмо й зупинив машину.

– Доктор Кеннеді на телефоні, сер.

Джайлз вийшов із машини й побіг назад. Він підняв слухавку.

– Джайлз Рід слухає.

– Доброго ранку. Я щойно одержав дуже дивного листа. Від жінки на ім'я Лілі Кімбл. Я довго нишпорив у пам'яті, намагаючись пригадати, хто вона така. Спочатку подумав про пацієнтку, і це збило мене зі сліду. Але тепер я думаю ідеться радше про дівчину, яка колись служила у вашому домі. Вона була покоївкою в той час, що нас цікавить. Я майже певен, її звали Лілі, але прізвище пригадати не можу

– Лілі й справді тоді служила в домі. Ґвенда її пам'ятає. Вона зав'язала котові бантик.

– У Ґвенні, схоже, чудова пам'ять.

– О, так.

– То я хотів би поговорити з вами про цей лист – але не по телефону. Ви будете вдома, якщо я приїду?

– Ми вже їдемо до Ексетера. Ми могли б заїхати до вас, сер. Це нам по дорозі.

– Гаразд. Ваша пропозиція мене влаштовує.

– Я не хотів говорити про це по телефону, – пояснив доктор, коли вони прибули. – У мене завжди таке відчуття, що на місцевих комутаторах нас підслуховують. Ось лист від тієї жінки.

Доктор Кеннеді поклав листа на стіл. Він був написаний на чистому папері в лінійку досить невправною рукою.

Шановний сер!

Я була б вам дуже подячна якби ви посовітували мені шо я маю робити з вирізкою з газети я поклала її в це письмо. Я багато думала й балакала про це з містером Кімблом але не знаю як мені бути. А ви як ви гадаєте чи дадуть мені гроші або якусь винагороду бо гроші дуже мені згодилися б та я не хочу мати справу з поліцією або кимось таким я часто думала про ту ніч, коли місіс Гелідей від нас пішла але не думаю шо вона пішла справді бо одяг було взято неправильний. Я спочатку думала то пан її пришив а тепер я в цьому не певна бо бачила тоді машину з вікна. То була шикарна машина і воно попадалася мені на очі й раніш алея нічого не робитиму поки ви мені не скажете чи так робити буде гаразд і чи до цього не причетна поліція бо я з поліцією ніколи не мала діла й містер Кімбл мене за це не похвалить. Я приїхала б побачитися з вами сер наступного четверга бо це базарний день і містера Кімбла не буде вдома. Я дуже дякуватиму вам якщо ви розрішите мені приїхати

з уваженієм Лілі Кімбл.

– Лист прийшов на мою колишню адресу в Дилмауті, – сказав Кеннеді, – але звідти мені його переслали. Вирізка з газети – це ваше оголошення.

– Чудово, – сказала Ґвенда. – Ви бачите, та Лілі не думає, що Гелену вбив мій батько!

У її голосі звучала радість. Доктор Кеннеді подивився на неї стомленими добрими очима.

– Я сподіваюся, так воно й було, Ґвенні, – лагідно сказав він. – Гадаю, ми зробимо ось так. Я відповім на її листа й попрошу, щоб у четвер вона приїхала сюди. Залізниця в нас працює надійно. Зробивши пересадку на станції Дилмаут, вона буде тут десь о пів на п'яту або трохи пізніше. Якщо ви обоє приїдете до мене в той день, ми зможемо розпитати її разом.

– Чудово, – сказав Джайлз. Він подивився на свого годинника. – Нам треба поквапитися, Ґвендо. Нам призначено зустріч, – пояснив він. – Зустріч із містером Ефліком, власником фірми автобусних екскурсій "Жовтий Нарцис", а він дуже заклопотаний чоловік – так він нам сказав.

– Ефлік? – спохмурнів Кеннеді. – Так, я, звичайно, про нього чув. Екскурсії по Девону в бридких автобусах, пофарбованих у колір вершкового масла. Але це прізвище здається мені знайомим і в якомусь іншому зв'язку.

– Гелена, – сказала Ґвенда.

– Святий Боже, той самий хлопець?

– Так.

– Але ж він був жалюгідним дрібним пацюком. То він чогось досягнув у світі?

– Я можу поставити вам одне запитання, сер? – сказав Джайлз. – Ви урвали якісь стосунки, що виникли між ним та Геленою. Ви це зробили лише з міркувань його, скажімо, низького суспільного становища?

Кеннеді подивився на нього сухим поглядом.

– Я чоловік старих поглядів, юначе. Сучасне євангеліє стверджує, що всі люди рівні й однаково гарні. З погляду моралі це справді так, не заперечую. Але я вірю в той факт, що існує суспільний стан, у якому ти народився, – і я певен, тобі ліпше залишатися в ньому. А крім того, – додав він, – той суб'єкт не здавався мені хлопцем порядним. І потім він довів, що я мав слушність.

– А що він, власне, зробив?

– Я вже точно не пам'ятаю. Здається, він хотів продати за гроші якусь інформацію, що її роздобув на службі у Фейна. Якісь конфіденційні відомості про одного з їхніх клієнтів.

– А він переживав, коли його прогнали зі служби?

Кеннеді скинув на нього гострим поглядом і лаконічно відповів:

– Так!

– І не було жодної іншої причини, з якої вам не подобалася його дружба з вашою сестрою? Він не здавався вам… дивним у чомусь?

– Якщо ви вже порушили цю тему, то я відповім вам цілком відверто. Мені здавалося, а надто після того, як його звільнили зі служби, що Джекі Ефлік виявляв ознаки неврівноваженого темпераменту. Щось подібне до манії переслідування. Але, схоже, це не завадило йому згодом досягти в житті певного успіху.

– Хто його звільнив? Волтер Фейн?

– Я не маю жодного уявлення про те, чи був до цього причетний Волтер Фейн. Його звільнила фірма.

– І він намагався виставити себе невинною жертвою?

Кеннеді кивнув головою.

– Зрозуміло… А тепер нам треба мчати швидше за вітер. До четверга, сер.

II

Дім був нещодавно збудований. Залізобетонний, вигнутої форми, з широкими вікнами. Їх провели через широкий хол до кабінету, половину якого займав великий, оздоблений хромом письмовий стіл.

Ґвенда нервово прошепотіла Джайлзу:

– Я просто не знаю, що ми робили б, якби в нас не було міс Марпл. Ми посилаємося на неї за кожним поворотом. Спочатку нам у пригоді стали її друзі в Нортумберленді, а тепер дружина вікарія з її щорічною екскурсією "Хлоп'ячого клубу".

Джайлз застережливо підняв руку, бо двері відчинилися й Дж. Дж. Ефлік швидко увійшов до кімнати.

Це був повний чоловік середнього віку, одягнений у яскравий картатий костюм. Очі в нього були темні й проникливі, обличчя рум'яне й добродушне. Він ніби втілював популярне уявлення про успішного букмекера.

– Містер Рід? Доброго ранку. Радий познайомитися.

Джайлз відрекомендував йому Ґвенду, і той потиснув їй руку, можливо, з перебільшеною сердечністю.

– І що я можу зробити для вас, містере Рід?

Ефлік сів за своїм величезним письмовим столом. Він запропонував гостям цигарки з оніксової коробки.

Джайлз заговорив про екскурсію "Хлоп'ячого клубу". Її хочуть організувати його давні друзі, і він зацікавлений у тому, щоб допомогти їм облаштувати дводенну поїздку по Девону.

Ефлік відповів йому в стилі справжнього бізнесмена: назвав ціни й висунув кілька пропозицій. Але на його обличчі був вираз певної розгубленості.

Нарешті він сказав:

– Із цим усе досить ясно, містере Рід, я вам потім зателефоную, щоб обговорити остаточні умови. Але це справа, що стосується моєї професійної діяльності. Та якщо я правильно зрозумів свого клерка, то ви хотіли зустрітися зі мною для суто приватної розмови за моєю приватною адресою.

– Атож, містере Ефлік. Насправді існують дві причини, з яких я хотів би поговорити з вами. Одну справу ми вже з'ясували. Друга має приватний характер. Моя дружина, яка тут перед вами, дуже хотіла б знайти свою мачуху, якої не бачила багато років, і ми подумали, чи не змогли б ви допомогти нам.

– Ну, якщо ви скажете мені, як звати ту леді – я так розумію, я з нею знайомий?

– Ви з нею були знайомі колись. Її звуть Гелена Гелідей, а до свого одруження вона була міс Геленою Кеннеді.

Ефлік сидів дуже спокійно. Він підняв очі й повільно відхилився назад на стільці.

– Гелена Гелідей… Щось не пригадую… Гелена Кеннеді..

– Вона жила в Дилмауті, – сказала Ґвенда.

Ніжки Ефлікового стільця зі стуком опустилися вниз.

– Он ви про кого, – сказав він. – Звичайно, звичайно! – Його рум'яне обличчя засяяло від утіхи. – Маленька Гелена Кеннеді! Так, я її пам'ятаю. Але відтоді минуло дуже багато часу. Десь років двадцять.

– Вісімнадцять.

– Справді? Час летить, як то кажуть. Але, боюся, ви будете розчаровані, містере Рід. Після того я більше не зустрічався з Геленою. Навіть ніколи про неї не чув.

– Дуже шкода, – сказала Ґвенда. – Для нас це велике розчарування. Ми так сподівалися, що ви допоможете нам.

– А в чім проблема? – Його очі швидко ковзнули по них обох. – Вона посварилася з чоловіком? Пішла з дому? Чи, може, ідеться про гроші?

Ґвенда сказала:

– Вона несподівано покинула Дилмаут… Вісімнадцять років тому… З якимсь чоловіком.

Джекі Ефлік сказав із подивом у голосі:

– І ви подумали, вона могла втекти зі мною? Але чому?

– Бо ми чули, що ви з нею… колись давно… були закохані одне в одного.

– Я й Гелена? Але між нами нічого не було. Звичайна дружба між дівчиною й хлопцем. Ніхто з нас не ставився до цього серйозно. – І він сухо додав: – Бо наші почуття ні в кого не знайшли підтримки.

– Певно, наші запитання здаються вам дуже нахабними… – почала Ґвенда, але він урвав її.

– Зовсім ні, повірте. Я не вразливий. Ви шукаєте певну особу, і ви подумав, що я зможу допомогти вам. Запитуйте що завгодно – я нічого не стану приховувати. – Він подивився на неї замисленим поглядом. – То ви дочка Гелідея?

– Так. Ви знали мого батька?

Він похитав головою.

– Одного разу я заїхав побачитися з Геленою, коли був у Дилмауті в справах. Я чув, що вона одружилася й живе там. Вона була зі мною досить чемна, – він зробив паузу, – але не запросила мене залишитися на вечерю. Тому я не мав нагоди познайомитися з вашим батьком.

"Чи прозвучала якась нотка злості в цьому його "не запросила мене залишитися на вечерю"?" – подумала Ґвенда.

– А як вам здалося – якщо ви, звісно, пам'ятаєте – вона була щаслива?

Ефлік стенув плечима.

– Мабуть, щаслива. Правда це було дуже давно. Але я запам'ятав би, якби вона здавалася нещасливою.

І він додав голосом, що, здавалося, виразив цілком природну цікавість:

– То ви хочете сказати, що в Дилмауті нічого не чули про неї за ці вісімнадцять років?

– Нічого.

– І не було листів?

– Два листи, – сказав Джайлз. – Але ми маємо підстави думати, що написала їх не вона.

– Ви думаєте, що написала їх не вона? – з цікавістю перепитав Ефлік. – Це вже схоже на детективну історію.

– Нам теж так здається.

– А її брат, лікар, невже він не знає, де вона є?

– Ні.

– Диво та й годі. Справжня таємниця чи не так? А чому б вам не дати оголошення в газетах?

– Уже давали.

– Схоже, вона померла, – сказав Ефлік без якоїсь особливої інтонації в голосі. – Ви могли про це й не почути.

Ґвенда здригнулася.

– Вам холодно, місіс Рід?

– Ні, я просто уявила собі Гелену мертвою. А я не хочу вірити в те, що вона померла.

– Тут ви маєте слушність. Мені теж не хотілося б у це вірити. Вона була навдивовижу гарна.

Ґвенда імпульсивно сказала:

– Ви її знали. Ви знали її добре. У мене про неї лише дитяча пам'ять. Якою вона була? Як ставилися до неї люди? Як ставилися до неї ви?

Він дивився на неї хвилину або дві.

– Я буду з вами відвертим, місіс Рід. Вірте мені чи не вірте, але мені було жаль ту дитину.

– Вам було її жаль?

Вона подивилася на нього спантеличеним поглядом.

– Саме так. Вона тоді повернулася додому зі школи. Хотіла бодай трохи розважитися, як і кожна дівчина, але біля неї постійно перебував набагато старший брат зі своїми уявленнями про те, що можна, а чого не можна робити дівчині. Тож цій дівчині жилося зовсім невесело. Але я, правда, трошки показав їй, яке воно є, життя. Я особливо не був у неї закоханий, і вона не була закохана в мене. Але вона любила трохи похизуватися – от, мовляв, яка я сміливa та зухвала. Потім вони, звичайно, довідалися, що ми зустрічаємося, і він усе припинив. Я його не звинувачую. Вона й справді була з іншого кола, ніж я. Ми з нею не були

заручені або щось таке. Я, звичайно, мав намір одружитися коли-небудь, але тоді, коли стану набагато старший. І я хотів знайти собі таку дружину, яка допомогла б мені стати на ноги. Гелена не мала грошей, та й з усіх інших поглядів мені не підходила. Ми лише фліртували трохи й були добрими друзями.

– Але ви, певно, розгнівалися на доктора…

Ґвенда зробила паузу, й Ефлік сказав:

– Звичайно, я був трохи сердитий, не заперечую. Тобі не може сподобатися, коли тобі кажуть, що ти нічого не вартий. Але в житті ліпше не перейматися такими дрібницями.

– А потім ви втратили роботу, – нагадав йому Джайлз.

Приємний вираз зійшов з обличчя Ефліка.

– Мене справді звільнили. З фірми Фейна та Вочмена. І я добре знаю, хто мені це влаштував.

– Справді? – у тоні голосу Джайлз і прозвучало запитання, але Ефлік похитав головою.

– Я не стану називати імен, але я маю свої міркування. Мене вигнали зі служби, і я знаю, хто це зробив. І чому! – Його щоки почервоніли. – Брудна робота! – сказав він. – Шпигувати за людиною, налаштовувати їй пастки, брехати про неї. О, в мене були вороги. Але я ніколи не дозволяв їм розтоптати себе. Я вмів боронитися. І я нічого не забував.

Він замовк. Несподівано вираз його обличчя знову змінився, він, як і раніше, став веселим і безтурботним.

– Отже, боюся, я не можу допомогти вам. Ми трохи розважилися разом із Геленою – і то було все. Наші почуття далеко не заходили.

Ґвенда пильно дивилася на нього. Це була досить проста й очевидна історія – але чи правду він розповів, запитувала себе вона. Щось у неї не вкладалося – і раптом це "щось" виринуло на поверхню її свідомості.

– Але ви захотіли її відвідати, коли згодом приїхали до Дилмаута, – сказала вона.

Він засміявся.

– То ви мене упіймали, місіс Рід. Справді, я в неї був. Можливо, мені хотілося показати їй, що я не занепав духом і вибрався на поверхню, після того, як адвокат із довгою пикою вигнав мене зі своєї контори. Я мав успішний бізнес, шикарний автомобіль і зумів дуже добре себе забезпечити.

– Але ж ви завідували її не один раз, чи не так?

Він на мить завагався.

– Двічі, а може, тричі. Я зазирав туди лише на кілька хвилин. – Він кивком показав, що розмову закінчено. – Вибачте, але я не можу допомогти вам.

Джайлз підвівся.

– Пробачте, що ми забрали у вас так багато часу.

– Усе гаразд. Іноді буває приємно поговорити про давні часи.

Двері відчинилися, увійшла жінка й стала просити пробачення.

– О, вибач, я не знала, що в тебе хтось є…

– Заходь, моя люба, заходь. Дозвольте познайомити вас із моєю дружиною. Це містер і місіс Рід.

Місіс Ефлік потиснула гостям руки. То була висока, тендітна жінка з якимсь пригніченим виразом обличчя, у несподівано добре скроєному вбранні.

– Ми поговорили тут про давні часи, – сказав Ефлік. – Про ті часи, коли я ще не знав тебе, Дороті.

Він обернувся до них.

– Я зустрівся зі своєю дружиною під час морської подорожі, – сказав він. – Вона не з цієї частини світу. Кузина лорда Полтергейма, ось хто вона така.

Він говорив із гордістю – тендітна жінка зашарілася.

– У таких подорожах завжди цікаво, – сказав Джайлз.

– Там багато чого можна навчитися, – сказав Ефлік. – На жаль, я не можу похвалитися своєю освітою.

– Я завжди кажу чоловікові, що ми повинні поїхати в подорож на грецькі острови, – сказала місіс Ефлік.

– Немає часу. Я дуже заклопотаний чоловік.

– То ми не станемо вас далі затримувати, – сказав Джайлз. – До побачення й спасибі вам. Ви мені повідомите про ціну екскурсії?

Ефлік провів їх до дверей. Ґвенда обернулася й подивилася через плече. Місіс Ефлік стояла у дверях кабінету. У її погляді, спрямованому на спину чоловіка, читався якийсь незрозумілий страх.

Джайлз і Ґвенда ще раз сказали "до побачення" й попрямували до своєї машини.

– Господи, я забула свій шарф, – сказала Ґвенда.

– Ти завжди щось забуваєш, – зазначив Джайлз.

– Не роби такого обличчя. Я зараз повернуся.

Ґвенда побігла в дім. Крізь відчинені двері вона почула, як Ефлік голосно промовив.

– Чого ти завжди пхаєш носа, куди не слід! Твоя поява завжди недоречна.

– Пробач мені, Джекі. Я не знала. Хто ці люди й чому вони так зіпсували тобі настрій?

– Вони мені не зіпсували настрій. Я… – він замовк, побачивши Ґвенду, яка стояла у дверях.

– Даруйте, містере Ефлік, я не забула тут свій шарф?

– Шарф? Ні, місіс Рід, його тут немає.

– Яка ж я дурна. Він, певно, у машині.

І вона вибігла з дому знову.

Джайлз підігнав машину. Неподалік, на узбіччі, стояв великий жовтий лімузин, який блищав хромом.

– Розкішний автомобіль, – сказала Ґвенда. – Ти пам'ятаєш, Джайлзе? Пам'ятаєш, що сказала нам Едіт Паджет, коли переповідала слова Лілі? Вона готова була об заклад побитися, що з Геленою розмовляв капітан Ерскін, а не "таємничий чоловік, що приїхав у розкішному автомобілі". Тепер ти розумієш, що таємничим чоловіком у шикарному автомобілі був не хто інший, як Джекі Ефлік?

– Так, – сказав Джайлз. – І Лілі у своєму листі до доктора згадує про "шикарний автомобіль".

Вони подивились одне на одного.

– Він був там, "на місці злочину", – як сказала б міс Марпл – у ту ніч. О Джайлзе, я, мабуть, не дочекаюся четверга, щоб почути, що скаже Лілі Кімбл.

– А якщо вона злякається і взагалі не приїде?

– О, вона приїде. Джайлзе, якщо цей розкішний автомобіль був там тієї ночі…

– Ти думаєш, він був таким самим жовтим страхіттям?

– Ви милуєтеся моїм лімузином? – приязний голос містера Ефліка примусив їх мало не підскочити. Він нахилився над акуратне підстриженим живоплотом, що був у них за спиною. – Я називаю його Малий Жовтець. Жовтець і нарциси – мої улюблені квіти. Ось ваш шарф, місіс Рід. Він зісковзнув під стіл. До побачення. Було приємно познайомитися з вами.

– Ти думаєш, він чув, як ми назвали його автомобіль жовтим страхіттям? – запитала Ґвенда, коли вони від'їхали.

– О, не думаю. Він здавався дуже приязним, хіба ні? – сказав Джайлз, проте на душі в нього було тривожно.

– Так, але навряд чи це багато означає. Джайлзе, дружина його боїться, я бачила її обличчя.

– Боїться? Такого веселого й приємного чоловіка?

– Мабуть, він зовсім не такий веселий і приємний під своєю зовнішньою оболонкою… Джайлзе, мені не подобається Ефлік… Я все думаю, скільки часу він стояв за нами й слухав, що ми говоримо… А що ми говорили?

– Та нічого особливого.

Але на душі в нього досі було тривожно.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Лілі приїздить на зустріч

I

– Нехай мене чорти візьмуть! – вигукнув Джайлз.

Він тільки щойно розірвав конверт листа, котрий надійшов із післяобідньою поштою, і дивився в цілковитій розгубленості на його зміст.

– У чім справа?

– Це лист від експертів із почерку.

Ґвенда нетерпляче запитала:

– То це не вона написала листа, який надійшов із-за кордону?

– Навпаки, Ґвендо. Це вона його написала.

Вони витріщилися одне на одного.

Ґвенда недовірливо запитала:

– Отже, ті листи не були фальшивками? Вони були справжніми? Отже, Гелена покинула дім у ту ніч? Отже, вона написала братові з-за кордону? Виходить, її не було задушено?

Джайлз повільно сказав:

– Схоже, що так. Але такий варіант подій геть збиває мене з пантелику. Я цього не розумію. Адже все інше свідчить про протилежне.

– Може, експерти помилилися?

– Я думаю, вони могли й помилитися. Але, схоже, вони не сумніваються у своїх висновках. Ґвендо, я справді не розумію в цьому анічогісінько. Невже ми виставили себе такими грандіозними йолопами?

– І все почалося з моєї дурної поведінки в театрі! Джайлзе, негайно їдьмо до міс Марпл. Ми ще маємо досить часу до нашої зустрічі в доктора Кеннеді о пів на п'яту.

Проте міс Марпл відреагувала на їхнє повідомлення зовсім не так, як вони сподівалися. Вона сказала, що все складається так, як і можна було передбачити.

– Але ж, люба міс Марпл, – здивувалася Ґвенда, – що ви хочете цим сказати?

– Я хочу сказати, моя люба, що хтось виявився менш розумним, аніж можна було сподіватися.

– Але як – і чому?

– Він дав маху, – сказала міс Марпл, задоволено киваючи головою.

– Але як?

– Хіба ви не бачите, містере Рід, наскільки це звужує сферу нашого пошуку?

– З огляду на той факт, що Гелена справді написала листи, – ви досі вважаєте, що її було вбито?

– Я вважаю, для когось було вкрай важливо, щоб листи справді виявилися написаними почерком Гелени.

– Розумію… Принаймні, мені здається, я розумію. Тобто існували обставини, за яких Гелена мусила написати ці конкретні листи… Така гіпотеза справді звужує пошук. Але що то були за обставини?

– О, містере Рід, облиште. Ви просто не хочете думати. Адже все так просто.

Джайлз здавався роздратованим і розгубленим.

– Для мене це зовсім не очевидно, запевняю вас.

– Ви лиш поміркуйте трохи…

– Їдьмо, Джайлзе. – сказала Ґвенда. – Ми запізнимося.

Коли вони поїхали, міс Марпл заусміхалася сама до себе.

– Ця старенька іноді мене дратує, – сказав Джайлз. – Я не знаю, що, у біса, тепер вариться в її голові.

Вони приїхали до доктора Кеннеді вчасно.

Сам доктор відчинив їм двері.

– Я відпустив свою економку до вечора, – сказав він. – Думаю, так буде краще.

Він провів їх до вітальні де вже стояла чайна таця з філіжанками та блюдцями, лежали бутерброди й тістечка.

– Філіжанка чаю – це добрий початок, ви зі мною згодні? – досить невпевнено запитав він Ґвенду. – Це допоможе місіс Кімбл розслабитися й усе таке.

– Ви маєте цілковиту слушність, – сказала Ґвенда.

– А як бути з вами двома? Чи слід мені відрекомендувати вас відразу? Чи це перешкодить їй говорити відверто?

Ґвенда повільно сказала:

– Сільські люди дуже підозріливі. Мабуть, буде ліпше, якщо ви приймете її сам-один.

– Я теж так думаю, – погодився з нею Джайлз.

Доктор Кеннеді сказав:

– Якщо ви сидітимете в сусідній кімнаті й двері до неї залишити трохи прочиненими, то ви зможете почути все, що тут говоритиметься. Я вважаю, за тих обставин, які склалися, так буде найкраще.

– Це, звичайно, можна вважати підслуховуванням, але мені байдуже, – сказала Ґвенда.

Доктор Кеннеді слабко усміхнувся й сказав:

– Я не думаю, що тут може йтися про якийсь етичний принцип. Я не збираюся давати їй обіцянку тримати все в таємниці – хоч і готовий дати їй свою пораду, якщо вона її в мене попросить.

Він подивився на свій годинник.

– Поїзд має прибути на станцію Вудлі-Роуд о четвертій тридцять п'ять. До його прибуття залишилося кілька хвилин. Потім їй знадобиться ще хвилин п'ять, щоб піднятися на пагорб.

Він неспокійно заходив по кімнаті. Обличчя в нього було втомлене й напружене.

– Я не розумію, – сказав він. – Я зовсім не розумію, що все це означає. Якщо Гелена ніколи не покинула той дім, якщо її листи до мене були фальшивками… – Ґвенда смикнулася, але Джайлз зупинив її кивком

голови. Доктор провадив: – Якщо бідолашний Келвін її не вбив, то що, на Бога, могло там статися?

– Її вбив хтось інший, – сказала Ґвенда.

– Але ж, моя люба дитино, якщо її вбив хтось інший, тоді чому Келвін так уперто наполягав, що вбив її він?

– Бо так він думав. Він знайшов її там на ліжку й подумав, що це зробив він. Таке могло з ним статися, хіба ні?

Доктор Кеннеді роздратовано потер собі ніс.

– Звідки мені знати? Я не психіатр. Потрясіння? Нервовий стрес? Так, я думаю, це було можливо. Але кому треба було вбивати Гелену?

– Ми думаємо, то був один із трьох, – сказала Ґвенда.

– Один із трьох? Яких трьох? Ніхто не мав зрозумілої причини вбивати Гелену, якщо тільки вони цілком не схибнулися з глузду. У неї не було ворогів. Усі її любили.

Доктор Кеннеді підійшов до шухляди письмового столу й понишпорив у ній.

Він дістав звідти побляклу фотографію. На ній була зображена висока дівчина шкільного віку в спортивному костюмі, волосся в неї було відкинуте назад, обличчя сяяло. Кеннеді, набагато молодший Кеннеді з радісним обличчям стояв біля неї, тримаючи на руках цуценя тер'єра.

– Я багато думав про неї останнім часом. – сказав він бляклим голосом. – Протягом багатьох років я взагалі про неї не думав – і мені

майже пощастило її забути… Тепер я думаю про неї весь час. Ви – причина цього.

Його слова прозвучали майже як звинувачення.

– Я думаю, вона цьому причиною, – сказала Ґвенда.

Він рвучко обернувся до неї.

– Що ви маєте на увазі?

– Тільки те, що сказала. Я не можу пояснити. Але так воно є. Сама Гелена захотіла нагадати вам про себе.

Тонкий меланхолійний посвист паровоза долинув до їхніх вух. Доктор Кеннеді вийшов у засклені двері, а вони за ним. Слід від диму повільно тягся внизу по долині.

– Це потяг, – сказав Кеннеді.

– Підходить до станції?

– Ні, відходить від неї. – Він помовчав. – Вона з'явиться з хвилини на хвилину.

Та минали хвилини, а Лілі Кімбл не з'являлася.

II

Лілі Кімбл вийшла з поїзда на вузловій станції Дилмаут і через міст перейшла на колію, де стояв поїзд місцевого сполучення. У ньому було небагато пасажирів – з півдесятка щонайбільше. То був мертвий час дня, а день до того ж був ярмарковим у Гелчестері.

Незабаром поїзд рушив, з поважним пахканням прокладаючи собі шлях по звивистій долині. До кінцевої станції в Лонсбері-Бей були три зупинки: Ньютон-Ленґфорд, Метчінґз-Голт (біля Вудлі-Кемпа) та Вудлі-Болтон.

Лілі Кімбл дивилася з вікна очима, які не бачили гарного сільського краєвиду, бо перед ними постійно маячив гарнітур меблів у стилі доби короля Якова, обтягнутий тканиною кольору зеленої яшми…

Вона була єдиним пасажиром, який вийшов на крихітній станції в Метчінґз-Голт. Віддала свій квиток і повз білетну касу вийшла на перон. Пройшовши трохи понад колією, побачила вказівний знак із написом "До Вудлі-Кемпа", що вказував на стежку, яка підіймалася на крутий пагорб.

Лілі Кімбл швидко пішла нагору тією стежкою. Стежка бігла між лісом і крутим схилом пагорба, що заріс вересом і дроком.

Хтось вийшов із лісу, і Лілі від несподіванки стрепенулася.

– Леле, ви мене налякали, – сказала вона. – Я не сподівалася зустріти вас тут.

– Я зробив тобі сюрприз, так? Я маю ще один сюрприз для тебе.

Між деревами не було нікого. Ніхто не міг почути ані крику, ані звуків боротьби. А втім, крик так і не пролунав, а боротьба незабаром закінчилася.

Стривожена горличка злетіла на лісом…

III

– Що трапилося з тією жінкою? – роздратовано запитав доктор Кеннеді.

Стрілки годинника показували за десять хвилин п'яту.

– Може, вона заблукала, ідучи від станції?

– Я детально описав їй дорогу. Та в будь-якому разі заблукати там неможливо. Звернути ліворуч, коли вона вийде зі станції, а потім – на першу дорогу праворуч. Як я вже сказав, іти там лише кілька хвилин.

– Може, вона передумала, – сказав Джайлз.

– Схоже на те.

– Або не встигла на потяг, – припустила Ґвенда.

Кеннеді повільно сказав:

– Ні, більш імовірно, що вона вирішила взагалі не приїжджати. Можливо, чоловік її зупинив. Поведінку наших селян передбачити неможливо.

Він ходив туди-сюди по кімнаті. Потім підійшов до телефону й назвав якийсь номер.

– Алло? Це станція? Говорить доктор Кеннеді. Я чекав на одну людину на четверту годину тридцять п'ять хвилин. Жінку середнього віку із села. Ніхто у вас не запитував, як пройти до мене? О, що ви кажете?

Інші були достатньо близько, щоб почути голос носія станції Вудлі-Болтон.

– Я не думаю, щоб хтось приїздив до вас, докторе. О четвертій тридцять п'ять із чужих ніхто не приїхав. З потяга зійшли тільки містер Нерекотс із Медоуза, Джонні Лоз та дочка старого Бенсона. Інших пасажирів не було.

– Отже, вона передумала, – сказав доктор Кеннеді. – У такому разі дозвольте запросити до чаю вас. Чайник уже на вогні. Зараз я принесу.

Він повернувся з уже завареним чаєм, і вони посідали за стіл.

– Це лише тимчасова затримка, – весело сказав він. – Ми маємо її адресу й можемо самі поїхати до неї, якщо захочемо.

Задзвонив телефон, і доктор підвівся щоб відповісти.

– Доктор Кеннеді?

– Так.

– Це інспектор Ласт, лонґфордський відділок поліції. Ви чекали на жінку на ім'я Лілі Кімбл – місіс Лілі Кімбл – сьогодні пополудні?

– Чекав. А що сталося? Нещасливий випадок?

– Я не назвав би це нещасливим випадком. Вона мертва. Ми знайшли на її тілі листа від вас. Тому я вам і телефоную. Чи зможете ви приїхати до лонґфордського відділка якомога швидше?

– Уже їду.

IV

– Що ж, спробуймо прояснити бодай дещо, – сказав інспектор Ласт.

Він ковзнув поглядом від Кеннеді до Джайлза та Ґвенди, які приїхали з доктором. Ґвенда була уже бліда, а руки їй були судомно зціплені.

– Ви чекали на цю жінку поїздом, який відходить від Дилмаута о четвертій годині п'ять хвилин? І прибуває у Вудлі-Болтон о четвертій тридцять п'ять?

Доктор Кеннеді кивну в головою.

Інспектор Ласт подивився на листа, якого він знайшов на мертвому тілі жінки. Там усе було абсолютно ясно.

Шановна міс Кімбл

(написав доктор Кеннеді)

Я буду радий, якщо зможу дати вам справді корисну пораду. І ви побачите зі зворотної адреси на цьому листі, що я вже не живу в Дилмауті. Якщо ви сядете на поїзд, який відходить від станції Кумбелей о 3.30, зробите пересадку на вузловій станції Дилмаут і поїздом, який іде до Лонсбері-Бей, доїдете до станції Вудлі-Болтон, то звідти до мого будинку йти лише кілька хвилин. Ідіть ліворуч, коли вийдете зі станції, потім звертайте на першу дорогу праворуч. Мій будинок побачите в кінці дороги, праворуч. Моє ім'я написане на брамі.

Щиро ваш

Джеймс Кеннеді.

– Ви не пропонували їй приїхати більш раннім потягом?

– Більш раннім потягом? – здивовано перепитав доктор Кеннеді.

– Бо саме так вона зробила. Вона покинула Кумбелей не о пів на четверту, а о пів на другу, сіла на поїзд, що відходить від вузлової станції Дилмаут о другій годині п'ять хвилин і вийшла не на станції Вудлі-Болтон, а на Метчінґз-Голт, станції попередній.

– Цьому важко повірити!

– Вона хотіла проконсультуватися з вами як із лікарем, докторе?

– Ні. Я покинув практикувати кілька років тому.

– Я так і думав. Ви добре її знали?

Кеннеді похитав головою.

– Я не бачив її вже років двадцять.

– Але ви… щойно її впізнали?

Ґвенда затремтіла, але доктор міг дивитися на трупи цілком спокійно, тому він замислено відповів:

– За таких обставин мені важко зрозуміти, впізнав я її чи ні. Її було задушено, так?

– Так, її було задушено. Тіло знайшли в гаю, неподалік від стежки, яка веде від Метчінґз-Голта до Вудлі-Кемпа. Його знайшов перехожий, який ішов із Кемпа, приблизно за десять хвилин до четвертої. Наш поліційний лікар вважає, що смерть настала між другою годиною п'ятнадцять хвилин і третьою годиною. Очевидно, її було вбито відразу по тому, як вона покинула станцію. Жоден інший пасажир не вийшов на Метчінґз-Голті. Тільки вона.

Але чому вона вийшла на Метчінґз-Голті? Переплутала станції? Я думаю, що навряд. До того ж вона прибула туди на дві години раніше від призначеної вами зустрічі й приїхала не тим потягом, який ви їй вказали, хоч і мала при собі вашого листа.

А тепер скажіть мені, у якій справі ви мали зустрітися я нею, докторе?

Доктор Кеннеді засунув руку до кишені й дістав звідти листа від Лілі.

– Я приніс сюди її лист до мене. Вирізка з газети, яку сюди вкладено, – це оголошення, опубліковане в місцевій пресі містером і місіс Рід, яких ви тут бачите.

Інспектор Ласт прочитав листа від Лілі Кімбл та вирізку з газети. Потім перевів погляд від доктора Кеннеді до Джайлза та Ґвенди.

– Ви можете розповісти мені історію, яка за всім цим стоїть? Ідеться про дуже давні події, чи не так?

– Це було вісімнадцять років тому, – сказала Ґвенда.

Окремими клаптями, з додатками та пропусками вони розповіли йому свою історію. Інспектор Ласт умів слухати. Він дозволив, щоб усі троє розповіли про ті події, кожен по-своєму. Кеннеді обмежився сухим викладенням фактів, Ґвенда часто плуталася, але її розповідь була підсилена образною уявою. Найбільше користі, певно, було з розповіді Джайлза. Він розповідав ясно й по суті, з меншою стриманістю, ніж Кеннеді, і більш зв'язно, ніж Ґвенда. Це забрало досить багато часу.

Потім інспектор Ласт зітхнув і підсумував:

– Місіс Гелідей була сестрою доктора Кеннеді й вашою мачухою, місіс Рід. Вона зникла з будинку, у якому ви мешкаєте зараз, вісімнадцять років тому. Лілі Кімбл (чиє дівоче прізвище було Ебот) служила тоді в домі покоївкою. З якоїсь причини Лілі Кімбл схиляється до думки (після того як минуло стільки років), що в домі було скоєне вбивство. У той час припускали, що місіс Гелідей утекла з якимсь чоловіком (його особу не було встановлено). Майор Гелідей помер у психіатричній лікарні п'ятнадцять років тому, до самої смерті перебуваючи під владою галюцинації, що він задушив дружину – якщо то була галюцинація…

Він зробив паузу.

– Це все цікаві, але не дуже пов'язані між собою факти. Критичне питання, схоже, полягає в тому, жива місіс Гелідей чи мертва? Якщо мертва, то коли вона померла? І що знала Лілі Кімбл? З усього цього можна зробити висновок: вона знала щось дуже важливе. Настільки важливе, що її вбили, аби вона нікому не змогла про це розповісти.

Ґвенда скрикнула.

– Але хто міг знати, що вона збирається про це розповісти – крім нас?

Інспектор Ласт обернув до неї замислений погляд.

– Надзвичайно важливим місіс Гід, є той факт, що вона сіла на поїзд, який відходить від вузлової станції Дилмаут о другій годині п'ять хвилин, замість того, який відходив о четвертій годині п'ять хвилин. Для цього в неї, певно, були причини. А ще вона зійшла з поїзда, не доїхавши до станції Вудлі-Болтон. Чому? Мені здається можливим, що після того, як Лілі написала докторові, вона написала комусь іще, запропонувавши йому зустрітися з нею десь у Вудлі-Кемпі, можливо, і мала намір, у разі, якщо ця зустріч не дасть сподіваних результатів, відвідати доктора Кеннеді й попросити його поради. Можливо, вона підозрювала якусь

певну особу й могла написати тій особі, натякаючи на своє знання й запропонувавши їй зустрітися з нею.

– Шантаж, – різко кинув Джайлз.

– Я не думаю, що вина мислила в такий спосіб, – сказав інспектор Ласт. – Вона була жадібна, сподівалася на якусь вигоду, але не дуже добре уявляла собі, як треба поводитися, щоб її отримати. Побачимо. Може, її чоловік розповість нам більше.

V

– Я її остерігав, – похмуро сказав містер Кімбл. – "Не втручайся в цю справу", – такими були мої слова. Але вона мене не послухала. Вважала себе розумнішою, аніж я. Такою вона була, Лілі. Надто високо себе ставила.

Допит показав, що містер Кімбл мало чим міг допомогти розслідуванню.

Лілі служила в Сент-Кетрін ще до того, як він із нею познайомився й вони почали дружити. Вона любила ходити в кіно й хвалилася йому, що працювала в домі, де було скоєне вбивство.

– Я тоді не звернув на це уваги. У неї надто багата уява, подумав я. Простих подій життя для неї було мало, для Лілі тобто. Вона розповідала мені довгу ахінею про те, як пан убив пані й, мабуть, закопав її тіло в підвалі – щось про французьку дівчину, яка визирнула у вікно й щось чи когось там побачила. "Не звертай уваги на іноземців, дівчино, – сказав я. – Усі вони мастаки брехати. На відміну від нас". І коли вона стала базікати про це далі, я не став слухати, бо вона вигадувала все з нічого. Їй подобалися злочини, моїй Лілі. Вона дуже любила читати "Санді Ньюз", де друкували серіали про знаменитих убивць. Вона була переповнена всім цим, і якщо їй уявляється, що вона служила в домі, де

було скоєне вбивство, то нехай собі тішиться такими думками, думки нікому не завдають шкоди. Та коли вона причепилася до мене з тим оголошенням у газеті – "залиш його, як воно є", так я тоді сказав, "бо напитаєш собі лиха". І якби вона мене послухала, то досі була б жива.

Він замислився на хвилину або дві.

– Атож, досі була б жива, – завершив він свої міркування. – Але надто вона була високої думки про себе, моя Лілі.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

Хто з них?

Джайлз і Ґвенда не поїхали з інспектором Ластом і доктором Кеннеді розпитувати містера Кімбла. Вони приїхали додому близько сьомої вечора. Ґвенда була блідою й хворою. Доктор Кеннеді сказав Джайлзу:

– Дайте їй випити трохи бренді й нехай вона з'їсть що-небудь, потім у кладіть її в постіль. Вона пережила глибоке потрясіння.

– Як це жахливо, Джайлзе, – знову й знову повторювала Ґвенда. – Як жахливо. Та дурна жінка призначила побачення з убивцею й так довірливо з ним зустрілася, щоб напитати собі смерть. Пішла, як вівця на забій.

– Не думай про це, моя кохана. Адже ми й раніше знали про існування вбивці.

– Ні, ми не знали. То не був убивця сьогоднішній. Я хочу сказати, те вбивство було скоєне вісімнадцять років тому. Воно, у якомусь розумінні, не було реальним. А могло виявитися й помилковим припущенням.

– Що ж, сьогодні ми переконалися в тому, що воно не було помилковим припущенням. Ти весь час мала рацію, Ґвендо.

Джайлз був радий, що вони застали міс Марпл у Домі-на-Горі. Вона та місіс Кокер по черзі метушилися біля Ґвенди, яка відмовилася від бренді, бо воно нагадувало їй про хитавицю на морі, але погодилася випити гарячого віскі з лимоном, а потім, піддавшись на вмовлянню місіс Кокер, сіла і з'їла омлет.

Джайлз хотів би перевести розмову на іншу тему, але міс Марпл, як він сам визнав згодом, виявила більше тактовності, заговоривши про вбивство у вельми спокійному та розважливому гоні.

– Це, звичайно, жахливо, моя люба, – сказала вона, – і дуже велике потрясіння, але й цікаве по-своєму, треба визнати. Я, звичайно, жінка дуже стара, а тому смерть мене не хвилює так, як вона хвилює вас, – мене може вразити по-справжньому лише щось надто болісне й тривале, як, наприклад, захворювання на рак. Головне, що ця трагічна подія остаточно й незаперечно підтвердила: бідолашну молоду Гелену Гелідей було вбито. Ми досі про це тільки здогадувалися, але тепер ми знаємо.

– І, судячи з ваших слів, ми, певно, знаємо також, де шукати тіло. Думаю, що в льоху.

– Ні, ні, містере Рід. Ви повинні пам'ятати, як Едіт Паджет розповіла, що, стурбована словами Лілі, вона спускалася в льох, проте нічого там не знайшла, а якби там були якісь сліди, то їх не міг би не помітити той, хто їх там свідомо шукав.

– Що ж тоді могло статися з тілом? Хтось забрав його в машину і скинув зі скелі в море?

– Ні. Пригадайте-но, мої любі, що вас вразило найбільше, коли ви сюди переїхали – я маю на увазі передусім вас, Ґвендо. Той факт, що з вікна вітальні не відкривався вид на море. Там, де ви сподівалися знайти сходи, які ведуть до моріжка, були натомість зарості густих чагарів. Потім ви з'ясували, що сходи були там справді, але їх чомусь перенесли в кінець тераси. Чому, ви думаєте, їх перенесли?

Ґвенда подивилася на неї з таким виразом, ніби починала щось розуміти.

– Ви хочете сказати, що саме там…

– Для такого перенесення сходів мала бути причина, але розумну причину для цього годі знайти. Те місце, правду кажучи, геть незручне, щоб будувати там сходи до моріжка. Але той кінець тераси майже невидимий із будинку – його можна побачити лише крізь одне вікно, вікно дитячої кімнати, на другому поверсі. А ви хіба не розумієте, що коли ви закопуєте тіло, то земля буде порушена й треба знайти причину, яка пояснювала б, чому вона порушена. А причиною можна було назвати перенесенню сходів від місця, що навпроти вітальні, у кінець тераси. Я вже знаю зі слів доктора Кеннеді, що Гелена Гелідей та її чоловік дуже любили сад і багато працювали в ньому. Садівник, який щодня до них приходив, звик просто виконувати їхні розпорядження. А коли він прийшов і побачив, що сходи вже почали переносити й частину плит зірвано, то вирішив що Гелідеї почали цю роботу, коли його не було, і завершив її. Труп, звичайно, могли закопати де завгодно, але ми можемо бути цілком певні, що насправді він закопаний у кінці тераси, а не перед заскленими дверима вітальні.

– Чому ми можемо бути в цьому певні? – запитала Ґвенда.

– Адже бідолашна Лілі Кімбл написала у своєму листі, що вона вже не думає, ніби тіло сховане в льоху, бо Леоні щось побачила, визирнувши у вікно. Тут усе дуже ясно, хіба не так? Швейцарська

дівчина визирнула вночі у вікно дитячої кімнати й побачила, що в саду копають могилу. Можливо, вона впізнала й того, хто її копав.

– І нічого не повідомила поліції?

– Моя люба, тоді ніхто не знав про те, що в домі скоєне злочин. Місіс Гелідей утекла з коханцем – це єдине, що дійшло до свідомості Леоні. Мабуть, вона майже не розмовляла англійською мовою. Вона розповіла Лілі, либонь уже значно пізніше, про те, що побачила в ту ніч із вікна, і це підтвердило віру Лілі в те, що в домі було скоєно злочин. Але я не маю сумніву: Едіт Паджет вилаяла Лілі за те, що та базікає дурниці, а швейцарська дівчина погодилася з її думкою і, звичайно ж, не захотіла звертатися до поліції. Іноземці завжди уникають будь-яких стосунків із поліцією, коли перебувають у чужій країні. Тож вона повернулася до своєї Швейцарії й, певно, ніколи більше не згадувала про ту ніч.

Джайлз сказав:

– Якщо вона досі жива, якщо її можна знайти…

– Не виключено, – сказала міс Марпл.

– А як?

– Поліція зробить це набагато краще, ніж ви, – сказала міс Марпл.

– Інспектор Ласт приїде сюди завтра вранці.

– Тоді я, певно, скажу йому – про сходи.

– А про те, що я бачила чи думала, що бачила в холі? – нервово запитала Ґвенда.

– Так, моя люба. Ви вчинили дуже мудро, що досі не казали про це нікому. Дуже мудро. Але тепер, я думаю, час настав.

Джайлз сказав, ретельно добираючи слова:

– Вона була задушена в холі, а тоді вбивця відніс її нагору й поклав на ліжко. Келвін Гелідей увійшов, знепритомнів від підмішаного у віскі наркотика, і його, у свою чергу, вбивця відніс до спальні. Він прийшов до тями й подумав, що це він її вбив. Убивця, певно, спостерігав цю сцену десь зблизька. Коли Келвін побіг до доктора Кеннеді, вбивця забрав тіло, мабуть, заховав його в кущах у кінці тераси й чекав, поки всі ляжуть спати, а коли вирішив, що всі уже сплять, то викопав могилу й зарив тіло. Це означає, що він мусив бути тут, десь біля самого будинку, протягом усієї ночі?

Міс Марпл кивнула головою.

– Він мусив бути – на місці злочину. Я пригадую, як ви сказали, що це важливо. Тепер нам треба поміркувати, хто саме із наших трьох підозрюваних мав для цього найбільше можливостей. Спершу ми візьмемо Ерскіна. Він, безперечно, був на місці злочину. Він сам зізнався, що прийшов сюди з Геленою Кеннеді з пляжу близько дев'ятої вечора. Він попрощався з нею. Але чи справді він попрощався? А що, як натомість він її задушив?

– Але між ними все вже було давно скінчено! – скрикнула Ґвенда. – Дуже давно. Він сказав, що майже ніколи не був наодинці з Геленою.

– Невже ти досі не зрозуміла, Ґвендо, що тепер наш погляд на ті події не може залежати від того, хто щось там сказав.

– Я дуже рада, що ви самі дійшли такого висновку, – втрутилася з розмову міс Марпл. – Бо мене трохи стривожило, знаєте, що ви обоє, здавалося, сприймали як актуальні факти те, що вам казали люди.

Боюся, я надто недовірлива за своєю природою, але передусім тоді, коли йдеться про вбивство, я беру собі за правило не вірити нічому з того, що мені розповідають, поки це не буде перевірено. Наприклад, я вважаю цілком доведеним той факт, що одяг, спакований у валізу й забраний, був не тим одягом, який могла б зібрати сама Гелена Гелідей, бо не тільки Едіт Паджет повідомила нам, що Лілі їй так сказала, а й сама Лілі згадала про цей факт у своєму листі до доктора Кеннеді. Отже, тут ми маємо факт. Доктор Кеннеді сказав, що Келвін Гелідей вважав, ніби його дружина таємно отруює його наркотиками, і Келвін Гелідей у своєму щоденнику це підтверджує – отже, маємо ще один факт, і дуже цікавий факт, вам не здається? А проте ми не станемо заглиблюватися в ці міркування тепер.

Але я хотіла б наголосити на тому, що дуже багато припущень, які ви зробили, ви зробили, посилаючись на те, що вам було сказано – а цього ніколи не слід робити, хоч би якими вірогідними здавалися вам ці розповіді.

Джайлз дивився на неї, не відриваючи погляду.

Ґвенда, у якої відновився нормальний колір обличчя, пила каву й перехилилася через стіл.

Джайлз сказав:

– А зараз спробуймо пригадати, що казали нам ці троє людей. Спершу розглянемо Ерскіна. Він сказав…

– Даремно ти причепився до нього, – зауважила Ґвенда. – Ти тільки марнуєш час, обговорюючи його, бо тепер він остаточно відпав. Він не міг убити Лілі Кімбл.

Джайлз незворушно провадив:

– Він сказав, що зустрівся з Геленою на кораблі дорогою в Індію й вони закохалися одне в одного, проте не міг примусити себе покинути дружину й дітей, і вони погодилися сказали одне одному "прощавай". А припустімо, усе було зовсім не так. Припустімо, він до нестями закохався в Гелену, а вона не схотіла тікати з ним. Припустімо, він пригрозив убити її, якщо вона вийде заміж.

– Це дуже малоймовірно, – сказала Ґвенда.

– Такі речі трапляються. Згадай, як ти підслухала, що казала йому дружина. Ти списала її слова на ревнощі, але вони могли бути правдивими. Можливо, їй і справді довелося багато витерпіти від нього через його надмірну любов до жінок – можливо, він якоюсь мірою сексуальний маньяк.

– Я в це не вірю.

– Не віриш тому, що жінок він чимось приваблює. А от я думаю, що якісь відхилення Ерскіну властиві. Але продовжу розвивати свої міркування про нього. Гелена розриває заручини з Фейном, повертається додому, одружується з твоїм батьком й оселяється тут. А потім раптом з'являється Ерскін. Він приїздить сюди нібито на літні вакації разом із дружиною. Але то лише привід. Він сам признався тобі в тому, що приїхав побачитися з Геленою. А тепер припустімо, що саме Ерскін був тим чоловіком, який розмовляв із нею у вітальні в той день, коли Лілі підслухала, що вона боїться його: "Я давно вже тебе боюся. Ти божевільний".

А що вона боїться його, то хоче переселитися до Норфолка, але тримає свій намір у таємниці. Ніхто не повинен про це знати, тобто ніхто не повинен про це знати доти, доки Ерскіни покинуть Дилмаут. Поки що все сходиться. А тепер ми перейдемо до тієї фатальної ночі. Що робили Гелідеї раніше в той вечір, ми не знаємо…

Міс Марпл кахикнула.

– Хочу вам повідомити, що я знову зустрічалася з Едіт Паджет. Вона пригадала, що в той вечір вони повечеряли дуже рано, о сьомій годині, бо майор Гелідей мав намір піти на якісь збори, вона думає, то був Гольф-клуб чи якась зустріч на парафії. Місіс Гелідей також пішла з дому відразу після вечері.

– Правильно. Гелена зустрічається з Ерскіном там, де вони призначили побачення, можливо, на пляжі. Він від'їздить наступного дня. Можливо, він не хоче їхати, намовляє Гелену, щоб та втекла з ним. Вона повертається додому, і він приходить із нею. Зрештою, у нападі шалу він душити її. А все інше відбувається так, як ми вже собі уявили. Він трохи божевільний, хоче, щоб Келвін Гелідей повірив, ніби вбив свою дружину. Пізніше Ерскін закопує тіло. Ви ж пам'ятаєте, він розповів Ґвенді, що повернувся до готелю дуже пізно, бо ходив по місту.

– Але цікаво було б знати, що робила протягом того часу його дружина, – сказала міс Марпл.

– Певно, божеволіла від ревнощів, – припустила Ґвенда. – І влаштувала йому пекло, коли він повернувся.

– Ось така моя реконструкція. І вона можлива, – сказав Джайлз.

– Але Ерскін не міг убити Лілі Кімбл, – сказала Ґвенда, – бо він живе в Нортумберленді. Тому ми лише марнуємо час, намагаючись приплутати його до вбивства. Розгляньмо ліпше Волтера Фейна.

– Гаразд. Волтер Фейн – людина з пригніченими почуттями. Він здається лагідним, сумирним і таким яким дуже легко попихати. Але міс Марпл принесла дуже цінне свідчення про його справжню вдачу. Одного разу Волтер Фейн був у такому гніві, що мало не вбив свого брата. Щоправда, він був тоді ще дитиною, але той спалах гніву був

несподіваним і незрозумілим, бо ж він завжди здавався хлопцем лагідним і поступливим. А потім Волтер Фейн закохується в Гелену. Він не просто в неї закохується, а божеволіє від кохання до неї. Вона відкидає його домагання, і він від'їздить до Індії. Згодом вона пише йому, що приїде й одружиться з ним. Вона й справді вирушає до Індії. Але незабаром Фейн одержує новий удар. Вона приїздить, проте відмовляється від свого наміру одружитися з ним, бо "познайомилася з кимось на кораблі". Гелена повертається до Англії й одружується з Келвіном Гелідеєм. Можливо, Волтер Фейн подумав, що Келвін Гелідей став первісною причиною раптової зміни її настрою. Він багато міркує, виношує в собі божевільну ревниву ненависть і повертається додому. Він поводиться по-дружньому, так ніби все забув і пробачив, часто приходить у цей дім, стає тут ніби кімнатним песиком. Та, можливо, Гелена відчуває, що це не так. Вона бачить проблиски того, що відбувається під поверхнею. Можливо, уже дуже давно вона відчула щось тривожне в лагідному Волтері Фейні. Вона каже йому: "Я думаю, що завжди тебе боялася". Тож Гелена таємно снує плани втекти з Дилмаута й оселитися в Норфолку. Чому? Бо вона боїться Волтера Фейна.

А тепер ми знову повертаємося до того фатального вечора. Тут ми вже не перебуваємо на такому твердому грунті. Ми не знаємо, що робив Волтер Фейн тієї ночі, і я не бачу ніякої можливості коли-небудь це з'ясувати. Але вимозі перебування на місці злочину, яку сформулювала міс Марпл, він відповідає, бо може дійти сюди від свого дому за дві або три хвилини. Він міг сказати, що йому болить голова й він хоче рано лягти спати, або зачинилися у своєму кабінеті задля якоїсь термінової роботи, або щось у такому дусі. Він міг зробити все те, що мусив зробити вбивця, згідно з нашою гіпотезою, і я гадаю, що з усіх трьох саме він найімовірніше наробив би помилок, пакуючи її одяг. Навряд чи йому було відомо про те, що саме мають звичай носити жінки за тих чи інших обставин.

– Дуже дивно, – сказала Ґвенда, – але в той день я пережила в його кабінеті дивне відчуття, ніби він чимось схожий на дім з опущеними шторами… і в мене навіть виникла дивна думка, що в тому домі є мрець.

Вона подивилася на міс Марпл.

– Вам це здається дуже дурним? – запитала вона.

– Ні, моя люба. Можливо, так воно й було.

– А тепер, – сказала Ґвенда, – ми переходимо до Ефліка – Автобусного Ефліка. Того самого Ефліка, який ніколи й нікому не дозволяв себе розтоптати. Головний аргумент проти нього – слова доктора Кеннеді про те, що він помітив у нього зачатки манії переслідування. Тобто Ефлік ніколи не був по-справжньому нормальним. Він розповів нам про себе та про Гелену, але тепер ми погодимося на тому, що то все була брехня. Він не просто вважав її привабливою дівчиною – він був шалено, палко в неї закоханий. А вона лише розважалася з ним. Вона була схиблена на чоловіках, як сказала міс Марпл.

– Ні, моя люба. Я нічого подібного не казала.

– Ну, була німфоманкою, якщо вам більше до вподоби цей термін. Хай там як, а вона завела інтригу з Джекі Ефліком, а потім хотіла його кинути. Але він не бажав бути покинутим. Брат визволив її з тієї халепи, однак Джекі Ефлік ніколи не простив і ніколи не забув. Вій утратив свою роботу – його нібито зацькував Волтер Фейн, як він пояснює. Це свідчить про певні ознаки манії переслідування.

– Так, – погодився Джайлз, – і якщо це правда, то це істотний аргумент проти нього, дуже істотний.

Ґвенда повела далі:

– Гелена їде за кордон, а він покидає Дилмаут. Але він ніколи не забуває її й, коли вона повертається до Дилмаута, одружена, приїздить і навідує її. Він сказав спочатку, що приїздив один раз, але згодом визнав, що був у їхньому домі більше, ніж один раз. І невже ти не пам'ятаєш, Джайлзе, як Едіт Паджет згадала про "таємничого чоловіка в розкішному автомобілі"? Як бачиш, він приїздив достатньо часто, щоб слуги звернули на нього увагу. Але Гелена не захотіла запросити його на обід, не захотіла познайомити його з Келвіном. Можливе вона його боялася. Можливо…

Джайлз утрутився.

– Тут може бути й інша версія. А що, як Гелена була закохана в нього – і він був першим чоловіком, у якого вона закохалася, і припустімо, вона не перестала кохати його. Можливо, у них був роман і вона не хотіла, щоб хтось про це знав. Але може, він хотів, щоб вона пішла з ним, а їй він на той час уже набрид, і вона відмовилася тікати з ним… і він її вбив. І все таке інше. Лілі написала у своєму листі до доктора Кеннеді, що в ту ніч біля їхнього дому стояв шикарний автомобіль. То був автомобіль Джекі Ефліка. Джекі Ефлік також був "на місці злочину".

– Це тільки припущення, – сказав Джайлз. – Але воно здається мені обґрунтованим. Та згадаймо й про листи Гелени, адже їх також треба приєднати до нашої реконструкції. Я довго морочив собі голову, обмірковуючи "обставини", як висловилася міс Марпл, за яких Гелена була б змушена написати ці листи. Мені здається, ми можемо пояснити їх лише в тому випадку, коли вона справді мала коханця й той сподівався, що вона втече з ним. Повернімося до наших трьох можливих кандидатів. Спочатку до Ерскіна. Припустімо, він ще не був готовий покинути дружину та свій дім, але Гелена погодилася розлучитися з Келвіном Гелідеєм і поїхати кудись, де Ерскін міг би навідувати Її вряди-годи. Тоді насамперед їй би треба було приспати підозри місіс Ерскін. Тож Гелена написала кілька листів, щоб вони надійшли до її брата в належний час і створили враження, ніби вона втекла за кордон із кимось

іншим. Це також добре пояснює, чому вона зберігала ім'я свого обранця в такій таємниці.

– Але якщо вона збиралася покинути чоловіка задля нього, то навіщо він її тоді вбив? – запитала Ґвенда.

– Можливо, тому, що вона раптово змінила свій намір. Раптом вирішила, що все ж таки кохає чоловіка. Він утратив над собою контроль і задушив її. А потім забрав одяг та валізу й використав листи. Це дуже гарна гіпотеза, яка пояснює все.

Таку саму гіпотезу можна застосувати й до Волтера Фейна. Думаю, скандал був би катастрофою для сільського адвоката. Гелена могла погодитися поїхати кудись недалеко, де Фейн міг би навідувати її, але вдати, ніби вона втекла за кордон із кимось іншим. Вона приготувала листи, а тоді раптом змінила намір. Волтер очманів від люті й убив її.

– А що ти скажеш про Джекі Ефліка?

– У його випадку важко знайти причину для написання листів. Я не думаю, ще скандал міг би завдати йому великої шкоди. Можливо, Гелена боялася не його, а мого батька – і тому подумала, що ліпше вдати, ніби вона втекла за кордон – а може, Ефлікова дружина мала на той час гроші, і він хотів вкласти її гроші у свій бізнес. О, так, існує багато обставин, за яких могли бути написані ті листи.

– То кому з них ви віддали б перевагу, міс Марпл? – запитала Ґвенда. – Я не думаю, що це міг бути Волтер Фейн – але…

Місіс Кокер увійшла саме в цю мить – прибрати філіжанки з-під кави.

– Пробачте мені, мем, – сказала вона. – Я геть забула. Уся ця історія з убитою жінкою й те, що ви та містер Рід були якось до неї причетні, може вам завдати тепер великої шкоди. Містер Фейн приїздив сюди

пополудні й запитував вас. Він чекав десь півгодини. Схоже, він думав, ви запрошували його.

– Як дивно, – сказала Ґвенда. – О котрій годині він був?

– Десь о четвертій або трохи пізніше. А потім приїхав іще один джентльмен у великому жовтому автомобілі. Він був переконаний, що ви чекали на нього. Ніяк не хотів зі мною погодитися, коли я сказала йому, що ні. Чекав вас двадцять хвилин. Я навіть подумала, ви збиралися запросити кількох людей на чай, а потім про це забули.

– Ні, – сказала Ґвенда. – Диво та й годі.

– Зателефонуймо Фейнові, – сказав Джайлз. – Не думаю, що він уже спить.

Він зробив, як задумав:

– Даруйте мені, – сказав він, – я розмовляю з містером Фейном? Це Джайлз Рід. Нам сказали, ви навідували нас сьогодні пополудні. Що? Ні, ні, я в цьому переконаний. Так, я теж здивований.

Він поклав слухавку.

– Я не можу отямитися від подиву. Сьогодні вранці йому зателефонували в його контору й залишили послання від нас, де ми запитували, чи зможе він навідати час сьогодні пополудні в дуже важливій справі.

Джайлз і Ґвенда ошелешено подивились одне на одного. Потім Ґвенда сказала:

– Зателефонуй Ефлікові.

Джайлз знову підійшов до телефону, знайшов номер і подзвонив. Це забрало трохи більше часу, але зрештою його з'єднали.

– Містер Ефлік? Це Джайлз Рід. Я…

Але тут мову йому, певно, урвав потік слів із протилежного кінця дроту.

Нарешті він спромігся сказати:

– Але ж ні, запевняю вас… Ми й на думці не мали нічого подібного. Так, так, я знаю, ви чоловік дуже зайнятий. Я б ніколи собі не дозволив… Але, послухайте, хто вам телефонував? Чоловік? Ні, запевняю вас, то був не я… Ні, ні… Так, я згоден із вами, це ні на що не схоже.

Він поклав слухавку й повернувся до столу.

– Ось така історія, – сказав він. – Якийсь чоловік що назвався мною, зателефонував Ефлікові й попросив його приїхати сюди. Сказав, що йдеться про велику суму грошей.

Вони подивились одне на одного.

– Це міг бути хтось із них, – сказала Ґвенда. – Хтось із них убив Лілі й приїхав сюди, щоб забезпечити собі алібі.

– Навряд чи йшлося про алібі, моя люба. – сказала міс Марпл.

– Я маю на увазі алібі не в точному розумінні цього слова, а в тому, щоб виправдати відсутність у своєму офісі. Я маю на увазі, що один із них каже правду, а другий бреше. Один із них зателефонував другому й попросив його приїхати сюди, щоб перекинути на нього підозру, але ми

не знаємо, хто це був. Тепер очевидно, що вбивця – один із них. Фейн або Ефлік. Я думаю, Ефлік.

– А я думаю, Волтер Фейн, – сказав Джайлз.

Обоє подивилися на міс Марпл.

Вона похитала головою.

– Існує ще одна можливість, – сказала вона.

– Звичайно. Ерскін.

Джайлз майже побіг до телефону.

– Що ти хочеш зробиш?

– Замовити міжміський дзвінок у Нортумберленд.

– О Джайлзе, невже ти справді думаєш…

– Ми повинні знати. Якщо він там – він не міг убити Лілі Кімбл сьогодні пополудні. Думаю, у нього немає приватного літака чи ще якоїсь чортівні.

Вони мовчки чекали, поки задзвонив телефон.

Джайлз підняв слухавку.

– Ви просили з'єднати вас із майором Ерскіном. Говоріть. Майор Ерскін слухає.

Нервово кахикнувши, Джайлз сказав:

– Ер… Ерскін? Це Джайлз Рід – атож, це Рід.

Він скинув на Ґвенду розпачливим поглядом, у якому ясно читалося:

"Що, у біса, я тепер маю йому сказати?"

Ґвенда підхопилася на ноги й вихопила в нього слухавку:

– Майор Ерскін? Це місіс Рід на телефоні. Нам повідомили, що продається будинок. Лінскот Брейк. Ви щось про нього чули? Це десь недалеко від вас, я думаю.

Голос Ерскіна відповів:

– Лінскот Брейк? Ні, я ніколи про такий будинок не чув. На яке місто туди надходить пошта?

– Назву дуже змазано, – сказала Ґвенда. – Ви знаєте, які жахливі рекламні повідомлення надсилають нам агенти з продажу нерухомості. Але це за п'ятнадцять миль від Дейта, тож ми подумали…

– Мені шкода, але я ніколи про такий будинок не чув. Хто там живе?

– О, він порожній. Але не турбуйтеся, ми вже фактично знайшли собі дім. Пробачте, що потурбувала вас. Певно, ви були зайняті.

– Ні, зовсім ні. Робив лише таку-сяку домашню роботу. Моєї дружини немає вдома. А наша кухарка поїхала до своєї матері, тож я тут готував дещо. Боюся, я в цьому ділі дуже невправний. У саду мені легше.

– Я завжди віддаю перевагу садівництву перед домашньою роботою. Сподіваюся, ваша дружина не хвора?

– О, ні, ні, вона поїхала до сестри. Завтра повернеться.

– Тоді на добраніч і ще раз пробачте, що потурбувала вас.

Вона поклала слухавку.

– Ерскін до цього непричетний, – сказала вона з тріумфом у голосі. – Його дружини немає вдома, і він робить усю домашню роботу. Отже, залишаються тільки двоє. Ви згодні, міс Марпл?

Міс Марпл відповіла їй дуже серйозним поглядом.

– Я не думаю, мої любі, – сказала вона, – що ви достатньо обміркували цю справу. О Боже, я неабияк стурбована. Якби я знала точно, що мені робити...

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

Мавпячі лапи

I

Ґвенда поставила лікті на стіл і підперла підборіддя долонями, тоді як її погляд бездумно ковзав по рештках квапливого обіду. Незабаром їй треба буде їх прибрати, віднести посуд до зливальниці, помити, витерти стіл, а потім подумати, що вони їстимуть на вечерю.

Та особливо квапитися не було потреби. Вона відчувала, що їй треба трохи часу, треба трохи поміркувати.

Події сьогоднішнього ранку, коли вона стала подумки переглядати їх, здалися їй хаотичними й неможливими. Усе відбувалося так швидко й так неймовірно.

Інспектор Ласт приїхав рано – о пів на десяту. Разом із ним прибув інспектор Праймер із головного штабу та головний констебль графства. Останній не залишався довго. Розслідувати справу вбитої Лілі Кімбл з усіма її відгалуженнями було доручено інспекторові Праймеру.

Саме інспектор Праймер, чоловік із оманливо м'якими манерами й лагідним голосом, у якому звучали нотки вибачення, запитав у неї, чи для неї не становитиме великих незручностей, якщо його люди трохи перекопають її сад.

Він сказав це таким тоном, ніби мав намір рекомендувати своїм підлеглим зробити деякі вправи, корисні для здоров'я, а не копати землю з метою знайти мертве тіло, яке там лежало вісімнадцять років.

Тоді до розмови втрутився Джайлз. Він сказав:

– Я думаю, ми дещо зможемо вам підказати.

Він повів інспектора на терасу й розповів йому про те, що сходи до моріжка були перенесені.

Інспектор подивився на заґратоване вікно на другому поверсі на розі будинку й сказав:

– А то, певно, дитяча кімната.

І Джайлз підтвердив, що то справді дитяча кімната.

Потім інспектор і Джайлз повернулися в дім, а двоє чоловіків із лопатами вийшли в сад. Не чекаючи, коли інспектор почне його розпитувати, Джайлз сказав:

– Я думаю, інспекторе, вам варто вислухати те, про що моя дружина досі нікому не розповідала, крім мене та е… ще однієї особи.

Лагідний, але разом із тим і гострий погляд інспектора Праймера зупинився на Ґвенді. У ньому читалося приховане запитання. Певно, він міркує, звертаючись сам до себе, подумала Ґвенда: "Чи на думку цієї жінки можна покластися, чи вона належить до тих, котрі надто залежать від своєї уяви?"

Це відчуття було таким сильним, що вона сказала, мовби захищаючись:

– Можливе, я все це просто собі уявила. Можливо. Але воно здається мені жахливо реальним.

Інспектор Праймер сказав тоном лагідним і заспокійливим:

– Гаразд, місіс Рід, я готовий вас вислухати.

І Ґвенда почала свою розповідь. Про те, яким знайомим здався їй цей дім, коли вона вперше його побачила. І як вона потім довідалася, що жила в ньому малою дитиною. Як пригадала візерунок шпалер у дитячій кімнаті, двері, що сполучали між собою дві кімнати, своє відчуття, що тут мають бути сходи, якими з тераси можна спуститися до моріжка.

Інспектор Праймер кивав головою. Він не сказав, що дитячі спогади Ґвенди не здалися йому особливо цікавими, але Ґвенда запитувала себе, чи він цього не подумав.

І тоді вона розповіла про найголовніше. Як сидячи в театрі, вона несподівано пригадала ту мить, коли дивилася крізь перила сходів у Домі-на-Горі й побачила мертву жінку в холі.

– Із синім обличчям, задушену, і з золотим волоссям – то була Гелена. Я знала, що то Гелена, але не знала, хто вона така.

– Ми думали, що… – почав Джайлз, але інспектор Праймер зупинив його несподівано владним жестом руки.

– Будь ласка, дозвольте місіс Рід розповісти мені про все своїми словами.

І Ґвенда говорила далі, затинаючись, а інспектор Праймер намагався їй допомогти, докладаючи зусиль, яких Ґвенда не могла належно оцінити, бо то була надто витончена професійна майстерність досвідченого детектива.

– Вебстер? – замислено повторив він. – "Герцогиня д'Амальфі"? Мавпячі лапи?

– Але то був, певно, кошмар, – озвався Джайлз.

– Будь ласка, містере Рід, не втручайтеся.

– То справді міг бути кошмар, – погодилася Ґвенда.

– Ні, я так не думаю, – заперечив їй інспектор Праймер. – Нам буде важко пояснити смерть Лілі Кімбл, якщо ми не припустимо, що в цьому домі було вбито жінку.

Це твердження було таким розумним і переконливим, що Ґвенда поквапилася розповідати далі.

– І не мій батько задушив її, ні. Справді, то був не він. Навіть доктор Пенроуз каже, що він не належав до таких людей і не зміг би вбити нікого. І доктор Кеннеді був переконаний, що батько цього не зробив, а

лише думав, що він її вбив. Тож, як бачите, був хтось такий, кому хотілося переконати мого батька в тому, що то він задушив дружину, і ми навіть знаємо, хто то був – принаймні один із двох людей…

– Ґвендо, – утрутився Джайлз, – насправді ми не можемо…

– Я оце подумав, містере Рід, – сказав інспектор, – чи не ліпше вам вийти в сад і подивитися, як там працюють мої люди. Скажіть їм, що я вас послав.

Він зачинив засклені двері за Джайлзом, узяв їх на засув і повернувся до Ґвенди.

– А тепер розкажіть мені про свої міркування, місіс Рід. Не переймайтеся, якщо вони виявляться незв'язними.

І Ґвенда розповіла йому про всі свої та Джайлзові міркування й припущення, про ті заходи, до яких вони вдалися, щоб з'ясувати все про трьох чоловіків, котрі могли зіграти якусь роль у житті Гелени Гелідей, і про остаточні висновки, до яких вони прийшли, – і як Волтеру Фейну та Ефліку хтось зателефонував, прикинувшись Джайлзом, і покликав їх у Дім-на-Горі вчора пополудні.

– Але ж ви не можете не погодитися, інспекторе, що хтось один із них нам набрехав?

І лагідним, дещо стомленим голосом інспектор їй відповів:

– Це одна з головних проблем у моїй роботі. Надто багато людей можуть брехати. І зазвичай брешуть… Хоч і не завжди з тих причин, які ви припускаєте. А деякі люди навіть не усвідомлюють, що вони брешуть.

– Ви це про мене? – з острахом запитала Ґвенда.

– Я вважаю вас дуже правдивим свідком, місіс Рід, – усміхаючись, відповів їй інспектор.

– І ви думаєте, я маю рацію щодо того, хто її вбив?

Інспектор зітхнув і сказав:

– Розв'язання цієї проблеми не залежить від того, що ми думаємо. Воно залежить від з'ясування обставин справи. Де хто був, що кожен розповідає про свої пересування. Ми знаємо з точністю до десяти хвилин або десь так, коли було вбито Лілі Кімбл. В інтервалі часу від другої години двадцяти хвилин і до другої години сорока п'яти хвилин. Хто завгодно міг убити її, а тоді приїхати сюди вчора пополудні. Щодо мене, то я не бачу ніякого сенсу в тих телефонних дзвінках. Вони не дають змоги забезпечити собі алібі жодному з тих людей, про яких ви згадали, на час убивства.

– Але ви з'ясуєте, чи не так, де вони в той час були й що робили? Між другою двадцять й другою сорок п'ять. Ви запитаєте в них.

Інспектор Праймер усміхнувся.

– Ми поставимо всі необхідні запитання, місіс Рід, у цьому можете не сумніватися. Коли настане час. Зайвий поспіх ні до чого доброго не призводить. Треба спершу добре роздивитися дорогу, яка лежить попереду.

Ґвенда раптом виразно уявила собі цю роботу, спокійну й позбавлену сенсацій. Неквапливу, невблаганну…

Вона сказала:

– Я вас розумію… Адже ви професіонал. А ми з Джайлзом лише аматори. У нас може виникнути здогад – але ми не знаємо, як його підтвердити.

– Приблизно так воно і є, місіс Рід.

Інспектор знову усміхнувсь. Він підвівся й відчинив засклені двері на веранду. Але в ту мить, коли він наготувався вийти через них, Праймер раптом зупинився як укопаний. Ґвенда в ту мить уявила собі собаку, який робить стійку.

– Пробачте мені, місіс Рід. Ота жінка – то міс Джейн Марпл, чи не так?

Ґвенда підійшла й стала поруч нього. У глибині саду міс Марпл досі вела свою безнадійну війну з берізкою.

– Так, це міс Марпл. Вона люб'язно допомагає нам із роботою в саду.

– Міс Марпл, – сказав інспектор. – Тепер я розумію.

І коли Ґвенда запитливе подивилася на нього й сказала: "Вона дуже мила жінка", він їй відповів:

– То дуже знаменита жінка, міс Марпл. Вона вже обставила головних констеблів у трьох графствах. До мого вона ще не дісталася, але це лише питання часу. Отже, міс Марпл уже ознайомилася з цією справою.

– Вона дала нам багато неоціненних порад, – визнала Ґвенда.

– Я в цьому не сумніваюся, – сказав інспектор. – Отже, це вона підказала вам, де треба шукати труп місіс Гелідей?

– Вона сказала, що ми з Джайлзом самі повинні зрозуміти, де треба його шукати, – сказала Ґвенда. – і ми були дуже дурні, що не подумали про це раніше.

Інспектор коротко засміявся й підійшов до міс Марпл. Ви сказав:

– Я не думаю, що ми знайомі з вами, міс Марпл. Але мені багато розповідав про вас полковник Мелроуз.

Міс Марпл розігнулася, почервонівши й стискаючи в руці пучок зеленої берізки.

– О, любий полковник Мелроуз. Він завжди був такий добрий до мене. Відтоді як…

– Відтоді як церковного старосту застрелили в кабінеті вікарія. Це було досить давно. Але після того ви мали й інші успіхи. Невеличка справа з отруєним пером поблизу від Лімстока.

– Схоже, ви багато знаєте про мене, інспекторе…

– Моє прізвище – Праймер. А ви тут уже добре попрацювали, я сподіваюся.

– Знаєте, я трохи допомагаю їм із садом. Він дуже занедбаний. Ось ця берізка, наприклад, така капосна рослина. Її коріння – провадила міс Марпл, дивлячись на інспектора своїми чесними, невинними очима, – глибоко проникає в землю. І може тягтися там, у глибині, на великі відстані.

– Сподіваюся, ви правду кажете, – мовив інспектор. – Воно далеко тягнеться… я маю на увазі вбивство, яке тут скоєне. На вісімнадцять років назад у часі.

– А може, і далі, – сказала міс Марпл. – Дуже шкода, інспекторе, коли гинуть чудові квіти, які щойно почали розпускатися…

До них по стежці підбіг один із констеблів. Він був весь пітний, із плямою брудної землі на лобі.

– Ми вже дещо викопали, сер. Либонь, це вона і є.

II

І саме в ту мить, подумала тепер Ґвенда, почався кошмар, яким був позначений цей день. Увійшов Джайлз із блідим обличчям і сказав:

– Вона там, Ґвендо.

Один із констеблів зателефонував, і незабаром приїхав поліційний лікар, низенький, метушливий чоловік.

І саме тоді місіс Кокер, спокійна й незворушна місіс Кокер вийшла в сад – причому її туди привела не гидка цікавість, як можна було б припустити, – ні, вона вийшла пошукати кулінарних трав, бо хотіла приправити ними страву, яку зготувала на обід. І місіс Кокер, яка вчора зреагувала на повідомлення про вбивство з обуреним потрясінням й тривогою за те, як воно вплине на здоров'я Ґвенди (бо місіс Кокер чомусь переконала себе в тому, що через певну кількість місяців у дитячій кімнаті з'явиться новий пожилець), натрапила на сумні розкопки, і їй відразу стало так погано, що вона всіх налякала.

– Це жахливо, мем. Я ніколи не могла спокійно дивитися на людські кістки. А ще тут, у саду, біля м'яти та інших рослин. Серце в мене калатає, мов шалене, і я майже не можу дихати. Якщо ви дозволите, то, може, ковточок бренді…

Налякана важким диханням місіс Кокер і попелястим кольором її обличчя, Ґвенда підбігла до буфета, налила у склянку трохи бренді й подала її місіс Кокер.

– Саме цього я потребувала, мем, – сказала місіс Кокер, пригублюючи трунок, і тут раптом голос її завмер, а обличчя так змінилося, що Ґвенда зойкнула, гукаючи Джайлза, а той не менш гучним криком покликав поліційного лікаря.

– І добре, що я виявився на місці, – сказав той потім. – Без медичної допомоги та жінка померла б.

Тоді інспектор Праймер узяв карафу з бренді, і вони з лікарем стали щось обговорювали, дивлячись на неї, й інспектор Праймер запитав у Ґвенді: коли вона та Джайлз востаннє пили бренді з цієї карафи.

Ґвенда сказала, що відтоді минуло вже кілька днів. Вони їздили на північ, а кілька останніх разів, коли їм хотілося випити, вони прикладалися до джину.

– Але я мало не випила трохи бренді вчора, – сказала Ґвенда. – Проте воно нагадує мені про хитавицю на кораблі, тому Джайлз відкрив для мене нову пляшку віскі.

– Вам дуже пощастило, місіс Рід. Якби ви випили вчора бренді, то сумніваюся, що сьогодні були б живі.

– Джайлз мало не пригубив трохи – але зрештою він випив віскі зі мною.

Ґвенда затремтіла від страху.

Навіть тепер, сама-одна в домі, коли поліція вже пішла а Джайлз подався з ними, після поквапного обіду, який вона нашкребла з

консервних бляшанок (адже місіс Кокер забрали до лікарні), Ґвенда ніяк не могла повірити в ту круговерть подій, що відбулися сьогодні вранці.

Одна річ уявлялася їй очевидною: учорашня присутність у домі Джекі Ефліка та Волтера Фейна. Кожен із них міг долити отрути в бренді, а який сенс могли мати ті телефонні дзвінки, як не дати нагоду котромусь із них отруїти карафу з бренді? Ґвенда й Джайлз надто близько підібралися до правди. А може, у дім увійшла якась третя особа, увійшла знадвору через відчинені засклені двері до вітальні, тоді як вони з Джайлзом сиділи в будинку доктора Кеннеді, чекаючи, коли Лілі Кімбл прийде на домовлену зустріч? Та сама третя особа, яка дзвонила по телефону, щоб перекинути підозру на інших двох?

Але думка про існування третьої особи не має сенсу, сказала собі Ґвенда, бо третя особа, безперечно, зателефонувала б комусь одному з тих двох людей. Третій особі був би потрібен один підозрюваний, а не два. А крім того, хто міг бути цією третьою особою? Ерскін, поза всяким сумнівом, перебував у Нортумберленді. Ні, або Волтер Фейн зателефонував Ефлікові й прикинувся, ніби телефонували також йому. Або Ефлік зателефонував Фейнові й так само прикинувся, що теж одержав телефонний дзвінок. Це зробив один із тих двох, і поліція, котра розумніша й має більше ресурсів, аніж вони з Джайлзом, з'ясує, хто це був.

Знову Ґвенда затремтіла від страху. Не так легко звикнути до думки – до знання про те, що хтось намагається тебе вбити. "Ви наражаєте себе на небезпеку", – дуже давно сказала їм міс Марпл. Але ні вона, ні Джайлз ніколи серйозно не думали про небезпеку. Навіть після вбивства Лілі Кімбл їй і на думку не спало, що хтось намагатиметься вбити її та Джайлза. Саме тому, що вони з Джайлзом надто близько підійшли до правди про те, що сталося вісімнадцять років тому. Міркуючи, що тоді могло статися – і хто був винен у тому, що сталося.

Волтер Фейн і Джекі Ефлік…

Котрий із них?

Ґвенда заплющила очі, знову роздивляючись їх у світлі свого нового знання.

Спокійний Волтер Фейн, що сидить у своєму офісі – блідий павук у центрі своєї павутини. Такий тихий, такий нешкідливий на перший погляд. Будинок з опущеними шторами. Мрець у домі. Той, хто помер вісімнадцять років тому, але досі перебуває тут. Яким зловісним здавався їй тепер Волтер Фейн. Волтер Фейн, який одного разу мало не вбив свого брата. Волтер Фейн, до якого Гелена двічі виявила таку зневагу, відмовившись вийти за нього заміж спочатку тут, удома, а згодом – в Індії. Двічі пережити таку ганьбу. Волтер Фейн, такий сумирний, такий неемоційний, спроможний виразити себе, можливо, тільки в нападах шаленої вбивчої люті – мабуть, так само колись повелася спокійна й тиха жінка, Ліззі Борден…

Ґвенда розплющила очі. То переконала вона себе чи не переконала в тому, що саме Волтер Фейн – той чоловік, якого вони шукають?

Але чом би їй трохи не поміркувати й про Ефліка. Уже з розплющеними очима.

Його крикливий картатий костюм, його владні манери – усе в ньому протилежне Волтерові Фейну, в Ефлікові немає нічого ані пригніченого, ані тихого. Та, можливо, він напускає на себе цей вид через свій комплекс неповноцінності. Іноді він впливає саме так на поведінку людини, кажуть експерти. Якщо ти не впевнений у собі, ти мусиш вихвалятися, самоутверджуватися й намагатися всіх затьмарити. Гелена відкинула його домагання, бо він був не з її суспільного класу. Ця рана в нього, певно, досі не загоїлася. Він був сповнений рішучості домогтися успіху у світі. Його переслідували. Усі були проти нього. Його вигнали зі служби за фальшивим звинуваченням "ворога". Уже це свідчить про те, що Ефлік не зовсім нормальний. І яким відчуттям сили

наповниться такий чоловік, коли вб'є кого-небудь. Його доброзичливе, веселе обличчя – насправді жорстоке обличчя. Він чоловік дуже жорстокий – і його тендітна бліда дружина знає про це, а тому боїться його. Лілі Кімбл погрожувала йому – і Лілі Кімбл померла. Ґвенда й Джайлз утрутилися, а тому Ґвенда й Джайлз також мусять померти, і він поставить під підозру Волтера Фейна, яким колись вигнав його зі служби. Усе чудово збігається.

Ґвенда стрепенулася, відігнала від себе картини, створені її уявою, і повернулася до речей практичного порядку. Джайлз скоро повернеться й попросить чаю. Вона мусить прибрати зі столу рештки обіду й помити посуд.

Вона поставила все, що було на столі, на тацю й винесла на кухню. У кухні панувала бездоганна чистота. Місіс Кокер – це справжній скарб.

Біля зливальниці лежали хірургічні рукавички. Місіс Кокер завжди натягала їх, миючи посуд. Її небога, що працювала в лікарні, придбала їх для неї за зниженою ціною.

Ґвенда теж натягла їх і заходилась мити тарілки. Їй теж хотілося зберегти свої руки неушкодженими.

Вона помила тарілки й поставила їх у сушарку, помила та витерла інші речі й акуратно все поскладала.

Потім, усе ще під владою своїх думок, пішла нагору. Подумала, що треба випрати панчохи та джемпер або два. Тому не скинула рукавичок.

Ці думки снувалися на передньому краю її розуму. Але десь глибоко під ними наростала тривога.

Волтер Фейн або Джекі Ефлік сказала вона собі. Або той, або той із них. І вона побудувала дуже логічну низку звинувачень проти обох.

Можливо, саме це й турбувало її. Бо, строго кажучи, було б набагато переконливіше, якби вона змогла побудувати таку низку лише проти одного. Їй треба було б уже знати, хто з них винен, а хто ні. А вона досі не була певна.

Якби був бодай ще один… Але ще одного не могло бути. Бо Ричард Ерскін не причетний до цього. Ричард Ерскін перебував у Нортумберленді, коли було вбито Лілі Кімбл. І коли в карафу з бренді додали отруту. Так, Ричард Ерскін перебуває поза підозрою.

Це її тішило, бо їй сподобався Ричард Ерскін. Він чоловік привабливий, він дуже привабливий. Йому можна тільки поспівчувати, що він одружився з такою мегерою. З її підозріливими очима й низький голосом. Дуже схожим на чоловічий…

Дуже схожим на чоловічий голос…

Ця думка прострелила крізь її мозок, наповнивши її відчуттям дивної небезпеки.

Чоловічий голос… А не могло бути, що то місіс Ерскін, а не її чоловік відповіла вчора ввечері по телефону Джайлзові?

Ні – звичайно ж, ні. Вона й Джайлз це відчули б. І хай там як, а місіс Ерскін не могла знати, хто їм учора телефонував. Ні, то, звичайно ж, відповідав містер Ерскін, а його дружина була у від'їзді.

Його дружина була у від'їзді…

Ні, ні, це неможливо. Звісно ж, неможливо… А що, як і справді то була місіс Ерскін? Місіс Ерскін, якій Лілі Кімбл написала листа. А що, як Леоні тієї ночі бачила з саду жінку, визирнувши з вікна?

Несподівано унизу з холі щось гримнуло. Хтось увійшов у дім через парадні двері.

Ґвенда вийшла з ванної кімнати на площадку сходів і подивилася через перила. Вона з полегкістю побачила, що то був доктор Кеннеді. Вона гукнула.

– Я тут.

Її руки були витягнуті перед нею – мокрі, блискучі, з дивним рожевим відтінком, вони щось їй нагадували.

Кеннеді подивився вгору, затуляючи очі.

– Це ви, Ґвенні? Я не бачу вашого обличчя. Я засліплений…

І тоді Ґвенда зойкнула…

Подивившись на свої гладенькі руки, схожі на лапи мавпи, і почувши голос у холі.

– То були ви… – видихнула вона. – Ви її вбили… вбили Гелену… Я тепер знаю… То були ви… Ви…

Він став підійматися сходами. Повільно. Дивлячись на неї.

– Чому ви не захотіли дати мені спокій? – сказав він. – Чому ви втрутилися? Чому повернули її з небуття? Саме тоді, коли я вже почав забувати. Ви повернули її до життя, Гелену, – мою Гелену. Я мусив убити Лілі – тепер я мушу вбити вас. Як убив Гелену… Атож, як я вбив Гелену.

Він був уже зовсім близько, – його руки тяглися до неї, – Ґвенда знала, вони тягнуться до її горла. Вона бачила перед собою його добре,

дивакувате обличчя – приємне, звичайне обличчя літнього чоловіка, усе було таким самим, як і раніше, але очі – очі не були нормальним…

Ґвенда повільно відступала перед ним назад, розпачливий зойк застряг у неї в горлі. Вона вже один раз зойкнула. І більше вона не зойкне. А якби й зойкнула, то ніхто не почув би.

Бо в домі не було нікого – ані Джайлза, ані місіс Кокер, ані навіть міс Марпл у саду. Нікого. А сусідній будинок надто далеко, і там ніхто не почує, як вона закричить. А крім того, вона неспроможна видобути із себе крик… Бо вона надто налякана, щоб закричати. Налякана жахливими руками, що тягнуться до її горла…

Вона зможе поточитися лише до дверей дитячої кімнати, а тоді… а тоді ці жахливі руки здавлять її за горло…

Тонке скімлення злетіло з її губів.

А тоді раптом доктор Кеннеді зупинився й відсахнувся назад, коли струмінь мильної води засліпив йому очі. Він хапнув ротом повітря, закліпав і затулив обличчя долонями.

– Ваше щастя, – сказала міс Марпл, відсапуючись, бо щойно збігла нагору по сходах чорного ходу, – що я саме змивала попелицю з ваших троянд.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

Епілог у Торкі

– Але, звичайно ж, моя люба Ґвендо, у мене навіть на думці не було піти геть і покинути вас саму в домі, – сказала міс Марпл. – Я знала, що десь поблизу блукає дуже небезпечна людина, і непомітно стежила за будинком, перебуваючи в саду.

– А ви знали, що це він – від самого початку? – запитала Ґвенда.

Усі троє, – міс Марпл, Ґвенда й Джайлз – сиділи на терасі готелю "Імперіал" у Торкі.

"Вам треба змінити сцену", – сказала їм міс Марпл, і Джайлз відразу погодився, що так буде найкраще для Ґвенди. Інспектор Праймер не став заперечувати, і вони поїхали до Торкі.

Міс Марпл сказала у відповідь на запитання Ґвенди:

– Усе вказувало на нього, моя люба, але на жаль, у мене спочатку не було жодного доказу. Був лише здогад і більш нічого.

Дивлячись на неї з цікавістю, Джайлз запитав:

– Але що саме вказувало на нього? Я нічого такого не помітив.

– О, любий Джайлзе, а ви трохи подумайте. Він був на місці злочину – почнемо з цього.

– На місці злочину?

– Ну звичайно. Коли Келвін Гелідей прибіг до нього в ту ніч, він саме повернувся додому з лікарні. А лікарня в той час, як ми довідалися від кількох людей, була поруч із Домом-на-Горі, або із Сент-Кетрін, як він тоді називався. Тож, як бачите, він був на тому місці в той самий час. А крім того, я могла б назвати іще сто один із нібито мало значущих фактів. Гелена Гелідей сказала Ричардові Ерскіну, що їде до Індії виходити заміж за Волтера Фейна, бо не була щасливою вдома. Тобто вона не була щасливою, живучи з братом. Проте, за всіма ознаками, брат був їй відданий. Чому ж тоді вона не була щасливою? Містер Ефлік сказав вам, що "йому було шкода бідолашну дитину". Думаю, він був цілком щирий, коли це сказав. Йому було її шкода. Чому їй доводилося

зустрічатися з юним Ефліком потай? Тим більше, що вона не була шалено в нього закохана? То, виходить, їй узагалі було заборонено зустрічатися з молодими людьми у звичайний, нормальний спосіб? Її брат був "суворим" і "старомодним". Це трохи нагадує містера Барета з Вімпол-стріт[3].

Ґвенда здригнулася.

– Той чоловік був божевільний, – сказала вона. – По-справжньому божевільний.

– Так, – погодилася міс Марпл. – Він був ненормальний. Він обожнював свою зведену сестру, і ця любов цілком поглинула його й стала нездоровою. Такі взаємини виникають частіше, ніж ви собі уявляєте. Батьки, які не хочуть, щоб їхні дочки одружувалися – чи навіть зустрічалися з молодими людьми. Таким був і містер Барет. Я вперше про це подумала, коли почула про тенісну сітку.

– Про тенісну сітку?

– Атож, той випадок здався мені дуже значущим. Подумайте про ту дівчину, молоду Гелену, яка приходить додому зі школи й прагне втішатися життям, як і кожна молода дівчина, прагне зустрічатися з хлопцями, фліртувати з ними…

– Трохи схиблену на чоловіках…

– Ні! – вигукнула міс Марпл із глибокою переконаністю в голосі. – Це найпідліше, що було в цьому злочині. Доктор Кеннеді вбив її не лише фізично. Якщо ви добре поміркуєте, то згадаєте, що єдиним доказом надмірної любові Гелени Кеннеді до чоловіків – яке саме слово ви тоді застосували, моя люба? Ага, німфоманія! – були слова того ж таки доктора Кеннеді. Я особисто думаю, вона була цілком нормальною дівчиною, яка хотіла розважатися, втішатися життям, трохи фліртувати

і, зрештою, одружитися з чоловіком, якого вона сама собі обере, – не більше, ніж це. А тепер пригадайте, до яких заходів удавався її брат. Спочатку він був суворим і старомодним у тому, що всіляко обмежував її свободу. Потім, коли їй захотілося пограти в теніс, – цілком нормальне й цілком невинне бажання, – він прикинувся, ніби нічого не має проти, а потім однієї ночі потай порізав тенісну сітку на дрібні клаптики – то була справді дуже промовиста й дуже садистська акція. А тоді, поза як вона ще могла кудись піти пограти в теніс або потанцювати, він скористався з того, що вона поранила ногу, й, лікуючи її, умисне заражав рану інфекцією, щоб вона не гоїлася. Думаю, він робив саме так – о, я переконана в тому, що він лікував її саме так.

Та, думаю, Гелена навряд чи здогадувалася про це. Вона знала: брат глибоко прив'язаний до неї, і навряд чи розуміла, чому почувається такою нещасливою, живучи з ним. Але їй було тяжко вдома, і зрештою вона вирішила поїхати до Індії й одружитися з молодим Фейном лише для того, щоб покинути дім. Чому вона хотіла покинути дім? Вона цього не знала. Вона була надто юна й надто наївна, щоб це знати. Отож вона подалася до Індії, але дорогою туди зустрілася з Ричардом Ерскіним і закохалася в нього. І в тому випадку вона повелася не як дівчина, схиблена на чоловіках, а як дівчина порядна й чесна. Вона не стала вмовляти його, щоб він покинув дружину. Не стала тиснуті і на нього. Та коли зустрілася з Волтером Фейном, то зрозуміла, що не зможе одружитися з ним і, не маючи іншої ради, надіслала братові телеграму з проханням вислати їй гроші на квиток додому.

Але дорогою додому вона зустріла вашого батька – і перед нею відкрилася можливість іншого виходу. Тепер це був вихід, який залишав їй надію на щастя.

Вона не вдавалася до обману, коли одружилася з вашим батьком, Ґвендо. Він тяжко переживав смерть своєї коханої дружини. Вона щойно пережила любовну пригоду, яка закінчилася для неї нещасливо. Вони обоє могли допомогти одне одному. Думаю, що не випадково вона й Келвін одружилися в Лондоні, а потім поїхали в Дилмаут, щоб

повідомити цю новину докторові Кеннеді. Інстинкт підказував їй, що буде розумніше зробити саме так, аніж поїхати в Дилмаут й одружитися там, що було б нормальним за інших обставин. Я думаю, вона й тоді не розуміла, проти чого воює – але на серці в неї було тривожно, і їй здавалося безпечнішим повідомити брату про свій шлюб як про fait accompli [4].

Келвін Гелідей поставився по-дружньому до Кеннеді, який сподобався йому. Кеннеді, мабуть, доклав усіх зусиль, щоб прикинутися, ніби з щирою радістю вітає цей шлюб. Подружжя винайняло тут будинок із меблями.

А тепер ми повинні згадати про дуже промовистий факт – це коли Келвін висловив підозру, що дружина труїть його наркотиками. Для цього факту існують лише два пояснення, бо лише двоє людей мали змогу робити це. Або Гелена Кеннеді давала своєму чоловікові наркотики – але тут відразу виникає запитання, а навіщо? Або наркотиками частував його доктор Кеннеді. Кеннеді був особистим лікарем Гелідея, це видно з того, що Гелідей консультувався з ним. Він довіряв знанням Кеннеді в галузі медицини, і переконаність у тому, що дружина отруює його наркотиками, була дуже розумно навіяна йому доктором Кеннеді.

– Але хіба може наркотик навіяти чоловікові галюцинацію, що він задушив дружину? – запитав Джайлз. – Тобто мені цікаво знати, чи існує наркотик, який спричиняє такий конкретний ефект?

– Мій любий Джайлзе, ви знову потрапили в пастку – пастку вірити в те, що вам кажуть. Адже ви тільки зі слів Кеннеді знаєте, що Гелідей був жертвою такої галюцинації. Він сам про це навіть не згадує у своєму щоденнику. Він мав галюцинації, так, але про їхню природу він ніде не говорить. Проте думаю, Кеннеді розповідав йому про чоловіків, які душили своїх дружин, проходячи крізь таку фазу, у якій перебував Гелідей.

– Доктор Кеннеді був підлим чоловіком, – сказала Ґвенда.

– Я думаю, – вела далі міс Марпл, – що в той час він перебував десь на межі між нормальним станом і божевіллям. І бідолашна Гелена почала це усвідомлювати. Певно, саме зі своїм братом вона розмовляла в той день, коли підслухала Лілі. "Гадаю, я завжди тебе боялася". Саме так вона тоді сказала. І це також було одним зі значущих фактів. Через той страх вона вирішила покинути Дилмаут. Вона переконала чоловіка купити будинок у Норфолку й попросила його нікому не розповідати про це. Така таємничість багато про що говорить. Вона, вочевидь, боялася, що хтось довідається про її намір – але її страх не узгоджувався ані з нашою гіпотезою про причетність Волтера Фейна, ані з припущенням про участь у вбивстві Джекі Ефліка – і, безперечно, виключає з кола підозрюваних Ричарда Ерскіна. Ні, той страх указував на небезпеку, набагато ближчу до їхнього дому.

І зрештою Келвін Гелідей, якого ця таємничість, безперечно, дратувала і який не бачив у ній сенсу, розповів про все братові дружини.

А зробивши так, він визначив і свою долю, і долю дружини. Бо Кеннеді не збирався дозволити Гелені виїхати з Дилмаута й щасливо жити зі своїм чоловіком. Я думаю, спершу він, мабуть, мав намір підірвати здоров'я Гелідея наркотиками. Але довідавшись, що його жертва та Гелена мають намір утекти від нього, геть знавіснів. Із лікарні він пройшов у сад будинку Сент-Кетрін, узявши із собою хірургічні рукавички. Він застав Гелену в холі й задушив її. Ніхто його не бачив, ніхто не міг його побачити, принаймні, він так думав, і тоді, очманілий від любові та шалу, він процитував трагічні рядки, що були такими доречними в тій ситуації.

Міс Марпл зітхнула й клацнула язиком.

– Я була дурна – дуже дурна. Ми всі були дурні. Ми повинні були все зрозуміти відразу. Ті рядки з "Герцогині д'Амальфі" насправді були

ключем де всієї історії. Адже їх промовляє брат, який щойно вбив сестру, щоб помститися їй за шлюб із чоловіком, якого вона кохала. Атож, ми були дурні…

– А потім? – запитав Джайлз.

– А потім він здійснив свій справді диявольський план. Відніс тіло нагору. Запакував одяг у валізу. Кинув у кошик для сміття цидулку від Гелени, яка мала переконати Гелідея потім.

– Але мені здасться, – сказала Ґвенда, – що з цього погляду було б ліпше підлаштувати все так, щоб мого батька справді звинуватили в убивстві.

Міс Марпл похитала головою.

– О ні, так ризикувати він не хотів. Розумієте, він був наділений гострим шотландським здоровим глуздом. Він із глибокою пошаною ставився до поліції. Він знав, що поліція зможе звинуватити людину в убивстві лише тоді, коли збере багато фактів, які це підтверджуватимуть. Поліція ставитиме багато незручний запитань і проведе чимало незручних розслідувань, з'ясовуючи час і місце. Ні, його план був простішим, і, я думаю, набагато більш диявольським. Йому треба було переконати лише Гелідея. По-перше, у тому, що він убив дружину. По-друге, у тому що він божевільний. Він переконав Гелідея лягти до психіатричної лікарні, але навряд чи дуже переконував його в тому, що то була тільки галюцинація. Ваш батько прийняв цю теорію, Ґвенні, думаю, головним чином, заради вас. Він і далі вірив у те, що вбив Гелену. Він помер із цією вірою.

– Як підло, – сказала Ґвенда. – Як підло, як підло, як підло!

– Так, – погодилася міс Марпл. – Тут іншого слова не підбереш. І, я думаю, Ґвендо, саме тому ваше дитяче враження про те, що ви бачили, залишилося таким сильним. У ту ніч у повітрі витало справжнє зло.

– А листи? – запитав Джайлз. – Листи Гелени? Вони написані її почерком, тож не можуть бути фальшивкою.

– Звичайно, вони були фальшивкою! Але тут він перевершив самого себе! Йому дуже хотілося переконати вас із Джайлзом, щоб ви припинили своє розслідування. Мабуть, він міг би дуже добре підробити почерк Гелени, але експерта це не одурило б. Тому зразок почерку Гелени, який він вам передав із листом, не був її почерком. Він написав його сам. Тому, природно, ті два почерки виявилися тотожними.

– Господи, – сказав Джайлз. – А мені це навіть на думку не спало.

– Ні, – сказала міс Марпл. – Бо ви повірили тому, що він сказав. А це завжди дуже небезпечно – вірити тому, що кажуть люди. Я вже багато років їм не вірю.

– А бренді?

– Він долив у нього отруту в той день, коли прийшов у Дім-на-Горі з листом від Гелени й розмовляв зі мною в саду. Він залишився в домі, коли місіс Кокер вийшла сказати мені, що він приїхав. Це забрало в нього не більше хвилини.

– Святий Боже, – сказав Джайлз. – І він же порадив мені забрати Ґвенду додому й дати їй випити бренді, після того як ми повернулися з поліції в той день, коли було вбито Лілі Кімбл. Як він примудрився зустрітися з нею раніше?

– О, це було дуже просто. У листі, якого він їй надіслав, він призначив їй зустріч у Вудлі-Кемпі й написав, щоб вона приїхала на

станцію Метчінґз-Голт поїздом, який відходить від вузлової станції в Дилмауті о другій годині п'ять хвилин. Мабуть, він вийшов із лісу, перестрів її, коли вона підіймалася вгору стежкою, і задушив. Потім замінив листом, якого всі ви бачили, того листа, який вона мала при собі (і якого він попросив її взяти із собою, бо там було детально описано, як треба до нього йти), і повернувся додому, щоб підготуватися до вашого приїзду й розіграти невеличку комедію очікування Лілі.

– А Лілі справді погрожувала йому? З її листа цього не скажеш. Її лист натякає, що вона підозрює Ефліка.

– Можливо, так і було. Проте Леоні, дівчина зі Швейцарії, розмовляла з Лілі, а Леоні становила реальну небезпеку для Кеннеді. Бо вона тоді визирнула з вікна дитячої кімнати й побачила, як він копає яму в саду. Уранці він поговорив із нею, сказав їй напрямки, що майор Гелідей убив свою дружину – що майор Гелідей збожеволів, і він, Кеннеді, хоче зам'яти цю справу в інтересах дитини. Проте якщо Леоні вважає, що її обов'язок – піти до поліції, то нехай так і зробить, але це загрожує їй великими неприємностями – і таке інше.

Леоні відразу злякалася, коли мова зайшла про поліцію. Вона дуже любила вас і повірила в те, що месьє доктор хоче зробити все якнайліпше. Кеннеді заплатив їй чималу суму грошей і вирядив до Швейцарії. Але перш ніж від'їхати, вона натякнула Лілі про те, що ваш батько вбив свою дружину й вона бачила, як закопали тіло. Це збігалося зі здогадами самої Лілі, які вона на той час мала. І вона вирішила, що Леоні бачила Келвіна Гелідея, коли той закопував тіло.

– Але Кеннеді про це не знав, звичайно, – сказала Ґвенда.

– Звичайно, ні. Та коли він прочитав листа від Лілі, то був наляканий словами про Леоні, котра нібито розповіла Лілі, що вона бачила тоді з вікна, і згадкою про автомобіль, який стояв біля будинку.

– Автомобіль? Автомобіль Джекі Ефліка?

– Ще одне непорозуміння. Лілі запам'ятала чи їй здалося, що вона пам'ятає автомобіль, схожий на автомобіль Джекі Ефліка, який стояв біля дороги, уява відразу перестрибнула на таємничого чоловіка, який іноді навідував місіс Гелідей. Оскільки поряд була лікарня, то там завжди були припарковані якісь автомобілі. Але ви повинні пам'ятати, що в ту ніч автомобіль доктора Кеннеді справді стояв біля лікарні – і він, мабуть, подумав, що Лілі мала на увазі його автомобіль. Прикметник "шикарний" для нього нічого не означав.

– Розумію, – сказав Джайлз. – Нечисте сумління і справді могло сприйняти той лист від Лілі як шантаж. Але звідки ви знаєте про Леоні?

Міцно стиснувши губи, міс Марпл сказала:

– Він перейшов усі межі, ви знаєте. Відразу по тому, як люди, що їх там залишив інспектор Праймер, забігли в дім і схопили його, він розповів про свій злочин у всіх подробицях, розповів про все, що зробив. Леоні, схоже, померла дуже швидко по тому, як повернулася до Швейцарії. Від завеликої дози снодійних пігулок. О ні, він не хотів іти на жоден ризик.

– Як ото спроба отруїти мене бренді.

– Ви становили велику небезпеку для нього, ви і Джайлз. На ваше щастя, ви жодного разу не розповіли йому про те, що ваша пам'ять вберегла видіння мертвої Гелени, яка лежить у холі. Він не знав, що має свідка.

– А телефонні дзвінки Фейнові й Ефліку? – запитав Джайлз. – Це він їм телефонував?

– Так. У випадку розслідування щодо отруєного бренді вони обидва потрапили б під підозру, а якби Джекі Ефлік приїхав у своїй машині сам-один, то на нього можна було б навісити й убивство Лілі. Фейн, безперечно, знайшов би алібі.

– І, схоже, він мене любив, – сказала Ґвенда. – Маленька Ґвенні.

– Йому треба було грати свою роль, – сказала міс Марпл. – Ви тільки уявіть собі, що це означало для нього. Після вісімнадцяти років з'являєтеся ви і Джайлз, ставите запитання, колупаєтеся в його минулому, намагаєтеся розбудити вбивство, яке здавалося йому давно мертвим, але з'ясувалося, що воно тільки спить… Убивство в ретроспективі… Будити його надзвичайно небезпечно, мої любі. Я дуже тривожилася за вас.

– Бідолашна місіс Кокер, – сказала Ґвенда. – Їй лише чудом пощастило врятуватися. Я рада, що з нею буде все гаразд. Як ти думаєш, вона повернеться до нас, Джайлзе? Після всього цього?

– Вона повернеться, якщо дитяча кімната недовго буде порожньою, – серйозно відповів Джайлз.

Ґвенда зашарілася, а міс Марпл слабко усміхнулася й подивилася кудись у далечінь, понад будівлями Торкі.

– Як дивно, що все сталося так, як сталося, – замислено проказала Ґвенда. – Те, що я натягла хірургічні рукавички, те, що подивилася на них і що в ту мить він увійшов у хол і сказав слова, такі схожі на ті давні. "Обличчя…", а потім: "Я засліплений…"

Вона здригнулася.

– "Накрийте їй обличчя. Я засліплений. Вона померла молодою…". Це могла бути і я… якби міс Марпл не була поруч.

Вона замовкла, а тоді лагідно сказала:

– Бідолашна Гелена… Бідолашна люба Гелена, що померла такою молодою… Ти знаєш, Джайлзе, її вже там немає – у домі, у холі. Я це відчула вчора, перед тим як ми поїхали. Тепер це лише дім. І той дім нас любить. Ми можемо повернутися й жити в ньому, якщо захочемо.

Примітки

1

Фірмова назва кухонної плити компанії Glynwed Group Services. (Тут і далі примітки перекладача.)

2

Лондонський аристократичний клуб любителів кінських перегонів.

3

Ідеться про популярний американський фільм.

4

Доконаний факт (фр.).